

ЛЕЗГИ Газет

**Жуван Ватан, ватанэгълияр,
дидед чІал хуьх!**

1920 – йисалай акъатзава

N 29 (10934) хемис 16 – июль, 2020 – йис WWW.LEZGIGAZET.RU

Къимет “Дагпечатдин” киоскрай - 16 манат

Аваданламишунин кІвалахар

Л. ФЕТГЪУБЛАГЪ

Къе чун, Дагъустандин киблепатан бинелу агъалияр, са гъакъкъатди шадарзава: эхиримжи къвед-пуд йисуз чи магъалра садрани тахъай жуьреда эцигунар киле физва, яшайишдин рекъай еке эгъмият авай объект кардик акатзава. Ашкара делил я, чи района са шумуд йис идалай виллик кил кутур хейлин объектрал клук къевзачир. Дугъри я, таъхир хъайи крариз, эцигуниз чкадин муниципалитетривайни са таъсирни ийиз жезвачир. Ленг хъунин себелни сад тир - такъатрин къитвал.

Гъелбетда, гъар са къулайвилер авай алай асирда дагълух хуьрерин агъалиризни чеб къенин девирдин ватандашар яз гъиссиз кІанзава.

Улакьрин рекъер абадунин макъсаддалди РД-дин Къил Владимир Васильеван теклифдалди кардик кутунвай “Зи Дагъустан - зи рекъер” проектдай Дагъустандин района рекъер хъсан гъалдиз гъунин кІвалахар давам жезва. Алай йисуз рекъер-куьнеяр ремонт авун патал республикадин бюджетдай 1 миллиардни 287 миллион манат чара авуна. И такъатрикай 770,8 миллион манат муьжуд шегъер патал ва 516,4 миллион манат 41 муниципальный район патал пайнава. И барадай лезги районрани рекъер абадунин кІвалахар са къатда киле физва.

МЕГЪАРАМДХУЪРУЪН РАЙОНДА. “Зи Дагъустан - зи рекъер” проектдин сергъятра аваз Мегъарамдхуъруън района ирид куьче ремонтда. РД-дин улакьрин ва рекъерин майишатдин министрстводин пресс-къллугъди малумаривал, алай вахтунда кър цунин ва рекъерин кьерехра куьбеяр тайинарунин кІвалахар тамамарзава. Муниципальный района рекъер абадун патал 17,97 миллион манат чара авуна.

Ремонтдай объект хядайла, райондин киле авайбуру федеральный “Кавказ” шегъредилай “Цийи Филер” ва “Тагъирхуъруън-Къазмаяр” сергъятрин пунктарихъ физвай рекъер цийи хъувунин важибувал авайбуру яз гъисабна.

СУЛЕЙМАН-СТАЛЬСКИЙ РАЙОНДА. 13-июлдиз РД-дин Къилин ва Гъукуматдин Администрациядин руководител Владимир Иванова “Зи Дагъустан - зи яд”, “Зи Дагъустан - зи рекъер”, “Зи Дагъустан - шегъердин къулай шартлар” проект килиз акъудунин месэладай видеоконференциядин алакьдин тегъерда совещание тухвана.

И проекта алай йисуз Сулейман-Стальский райондини иштиракзава. Федеральный “Шегъердин къулай шартлар” ва милли “Яшамис жедай чка ва шегъердин шартлар” проектрин сергъятра аваз алай йисуз Агъа СтІалрал, Эминхуьре ва Герейханован хуьруън 1-отделенида жемиятдин мулкар абадунин, паркар туькьурунин кІвалахар киле физва.

Рекъериз талукъ проектдай цїи и райондин КІварчагъ, Испик, Чуьхверхуьр, Къулан СтІал хуьрерин бязи куьчейра кър цадайвал я. Алатай йисуз района кІватлай улакьрин вири налогарни чкадин куьчейр хъсанарун патал рекъерин фондуниз ратал кърнава. “Зи Дагъустан - зи яд” проектдайни райондин са шумуд хуьруъз хъвадай цин цийи турбаяр тухудайвал я. Проектар тамамарунин месэлаяр райондин къл Нариман Абдулмуталибова къетІен гуьзчивилик кутунва.

КЪУРАГЪА. “Зи Дагъустан - шегъердин къулай шартлар” проект килиз акъудунин мураддалди Къурагъ райондин Къурагъ ва Къепір хуьрерани паркар туькьурунин кІвалахар гъиле кунва.

Къейд ийин, паркар туькьурунин кІваларал чкадин вад фялени желбнава, алай вахтунда абур тротуарра плиткаяр

тунив эгечІнава. Паркунин зонаяр туькьурунин кІвалахар алай йисан августдин эхирра акъалтІардайвал я.

Къепіррин хуьруъ цїи ва къведай йисузни “Зи Дагъустан - зи яд” проектда иштиракда.

ДОКЪУЗПАРАДА. “Зи Дагъустан - зи рекъер” кар алай проект килиз акъудунин сергъятра аваз цїи Докъузпара райондин Усугъчай, Мискискар ва Къаракуьре хуьрерани къенепатан рекъер туькьур хъийида. Санлай къачурла, и хуьрера ремонтдай улакьрин рекъерин мензил саки 9 километрдив агакъда. Такъатар асул гъисабдай республикадин бюджетдай чара авунва, адалайни гъейри, са тїмил кьадар чкадин бюджетдин хивени гъатнава. Тварар кунвай пуд хуьрени, чиргъ вегъена, рекъер къайдадиз хкида. Чна умуд кутазвайвал, гележегда дагълух Къалажух, Миграгъ хуьрерални нубат къведа.

АХЦЕГЪА. “Зи Дагъустан - зи рекъер” проектдай и муьвара Ахцегърин килин пуд куьчеда кър цана. Рекъер туькьурдай “Югагропромдортрой” тешкилатдин дестеди ерилудаказ кІвалахунин нетижада 11500 кв.м. метрдилаини гзаф майдан аваданламишна. Къанни вад йис идалай виллик кър цайи а куьчейр, инанал лекъвер арадал атана, пис гъалда авай. Са шакни алач, яшайишдин важиблу объект кардик квай куьчейр къулайбуру ва хатасузбуру хъун чарасуз я.

Хуьруьгрин хуьре и йикъара “Шегъердин къулай шартлар” федеральный программадай Мамед Гъажиеван тварунихъ галай меденятдин ва ял ядай парк абадунин кІвалахарни давам жезва. Малум хъайивал, проект тамавилелди килиз акъудунин къимет 2,5 миллион манатдїлай артух такъатрикай ибарат я. Хуьруьгвир патал паркунин турпагъра аялрин ва спортдин майданар жедда.

Нумрадай кІела:

ЖЕМИЯТ

Тугъвал низ кІан хъана?

Гъайиф, чи йикъарин гъакъкъатди арадал тегъизвай я хабар, я суал амайди хъиз туш. Виридалайни артух гъа чуру, чулава хабарар, гъа туькьуьл муштулухар, гъакъван бейни курдай хътин суаларни арадал вегъезва.

► 3

ИРС

Етим Эмин: “Дуст далудин дагъ я...”

И шиьрдай Эминан къамат, адан гуьрчегъ килихар аквазва. И шиьрдалди шаирди “къвахънавай” Къазанфараз сифте кагъазда дустуниз хъиз авур туьгъметар вири къезиларнава. Дустуни вичиз кхъей жавабда авай тарифар, гъа жавабда авай Къазанфаран рифмаярни ишлемишна, вичин дустунин хийирдихъ элкъурнава.

► 4

“ЛЕЗГИ ГАЗЕТДИН” - 100 ЙИС

Милли журналистика: “Коммунист”

Газет вичин чІалан, къарагъарзавай месэлайрин, халкъдихъ, тарихдихъ галаз сих алакьаяр хуьнин жигъетрай, кхъизвай ксарин савадлувили рекъерайни вини дережадиз атанвай. Винидихъ гъанвай тІварари гъа кардин шагъидвалзава.

► 5

ТАРИХ

Куьрединни Къазикъумухдин алакьаяр

...Куьрединни Къазикъумухдин ханлухдин арада авай алакьаяр итижлу тема я. И месэла ахтармишай инкъллудилай вилкан ва алай аямдин тарихчийри гъисабзавайвал, 1812-йисалди Куьредин область азад тайифайрикай ибарат тир, жемиятда синифар авачир. “1812-йисалди агъалияр азад тир ва абуроз харж гун хас тушир”.

► 6

ХУЪРУЪН МАЙИШАТ

Галатун тийижиз

Инсанриз, сифте нубатда, лацу-чулава талъана, фу герек я: ам галачиз, къизилрин юкъва ацукъайтІани, ачух суфрадаллаз цава лув гуз хъайитІани, уьмуьр уьмуьр яз гъисабиз жедач. Гъихътин кІвалах хъайитІани, инсанди ам сифтени-сифте анжах фу паталди ийизвайдал шак алач.

► 7

ХАБАРАР

Хешил вирибуруз бегенмиш жедач

Гъардахъ вичин тІям, вичиз хуш ва майилвалдай крар жедда. Им гъуьжет алачир месэла я. Вирибуруз хешил бегенмиш жедач эхир. Садан рикІ хинкІалдал жедда, муькуьдан - шуреадал, са масадан - ашдал... ГъикІ кІандатІани хуьй, хуькуьрун хуьй лагъана эгечІна виже къведач. Камаллу, дуьзгуьн теклифриз чун акси туш.

► 12

Квалахдай чкаяр жеда

И йикъара РД-дин Гьукуматдин Председатель Артем Здунован режьбервилек кваз коронавирүсдин тлугвалдин шартлара республикада экономика ва яшайишдин гьалар дурумлудаказ вилик тухуниз талукъ яз видеоконференциядин алакьадин куьмекдалди киле фейи оперативный штабдин заседанидал квалахдай цийи чкаяр арадал гьуникай ихтилатна. Идакай ТАСС-ди хабар гана.

“Санлай къачурла, и йисуз республикадин муниципальный тешкилатра квалахдай 21740 цийи чка арадал гьун фикирдиз къачуна”, - хабар гана

заседанидин вахтунда РД-дин экономикадин ва мулкар вилик тухунин министр Гьажу Султанова.

Министрди алава хьувурвал, алай вахтунда республикада квалахдай 6522 чка арадал гьанва. Квалахдин чкаяр хуьруьн майишатдин, АПК-дин, эцигунрин, алвердин, улакьрин ва образованидин хилериз талукъ я.

РД-дин зегьметдин ва яшайишдин жигьетдай вилик финин министрдин сад лагьай заместитель И.Зайналлаева кьейд авурвал, кьенин юкьуз агьалияр кеспидалди таъминардай центрайри 19 агьзурдалай гзаф ксар квалахрал тайинарнава.

Вичин нубатда РД-дин хуьруьн майишатдин ва недай суьрсетдин министр А.Гьуьсейнова рикел хкайвал, мукьвара эгечдай салан майва-яр кватл хьувунини инсанар вахтуналди кеспидал машгулардай чкаяр арадал гьида.

Веревирд авур месэладин нетижаяр кьуналди, РД-дин Гьукуматдин Председатель А.Здунова талукъ ведомстводин киле авайбурал эцигунрин, туризмдин, шегьерар ва рекьерин майишатар вилик тухунин сергьятра аваз квалахдай алава чкаярни арадал гьунин мумкинвилериз килигунин месэла тапшурмишна.

Меценат С.Бабаеван куьмек

Сулейман-Стальский райондиз райбольницадин территорияда дизелдин генератор эцигун патал Ставропольедай “Компрессор - центр” тешкилатдин пешекарар атана. Ам эцигунин ва кватлунин квалахар са йикъан кьене куьтгьада.

Меценат Салман Бабаеван мергьяматлувилини такьатрин гьисабдай маса къачунвай (FE) ДГУ 100|400КА дизелдин генератордин кьиметди, хьунин ва кватлунин харжиярни кваз, 705 агьзур манат тешкилзава. И такьатрикай 590 агьзур манат - генератордин, 100 агьзур манат - кватлунин квалахрин, 15 агьзур манатни хьунин кьимет я. Аварияр хьана, электроэнергия хкатай дуьшуьшра 100 кВт-дин къуват авай дизелдин электростанцияди райондин ЦРБ ара атлунар авачиз электроэнергиядалди таъминарда.

Рикел хкин хьи, коронавирүсдин тлугвал чуклунихъ галаз алакьалу яз санитариядинни эпидемиологиядин гьалар хьсанардай серенжмар киле тухунин макьсадалди Агьа Стал-Къаз-

майрилай тир Салман Мегьамедрасулович Бабаева Сулейман-Стальский район вилик финин фондуниз 5 миллион манатдин къадарда аваз мергьяматлувилини такьатар гана. Муниципальный райондин кьил Нариман Абдулмуталибован кьарардалди, райбольницадин кьилин духтурдин везифаяр тамамарзавайдан ва общественностдин великприн иштираквал аваз, финансрин и такьатар ишлемешдай рекьер тайинардай комиссия тешкилна.

Чара авунвай такьатар харж авунин сергьятра аваз, коронавирүсдик начагь хьайибур сагьар хьувунин карда иштиракдай райондин 170 медработникдин банкарин счетриз 2 миллионни 580 агьзур манат ругьламышдай пулар яна.

Ихьтин такьатар тади куьмекдин, инфекцийрин госпиталдин, терапевтический отделенидин поликлиникадин ва участковый звенодин духтурри, медсестрайри, санитаркайри ва гьвечи медкьуллугьчийрини къачуна.

Сергьятламишунар алудзава

Регионда кафеяривай ва ачух балхунар галай рестораниривай, недай-хьвадай суьрсетдин бур тушир кура-кураметгьар маса гузвай, алишверишдин залдин майдан 800 квадратный метрдилай гзаф тушир бур тир туьквенривай, са бязи чирвилер гудай тешкилатривай, мисклинривай ва ибадатханайривай квалах башламиш хьувуртла жеда. Идакай РД-дин Кьилин сайтди хабар гузва.

Дагьустан коронавирүс себеб яз кардик кутунвай сергьятламишунар алудунин къвед лагьай этапдал элячнава. Идан гьакьиндай республикадин мулкунал коронавирүсдин цийи тлугвал гьунин ва чукурунин вилик пад къадай региондин Оперативный штабдин нубатдин заседанидал 14-июлдиз хабар гана.

“Дагьустан сергьятламишунар алудунин къвед лагьай этапдал тамамдаказ элячнава ва пуд лагьай этапдиз гьазур жезва. Им кафеяривай ва ачух балхунар галай рестораниривай ва 800 квадратный метрдал къведалди майдан авай недай-хьвадай суьрсетдин бур тушир товарар куракура маса гузвай туьквенривай чирвилер гудай бязи тешкилатривай, мисклинривай ва ибадатханайривай, квалах башламиш хьувуртла жеда лагьай чал я”, - лугьзува малуматда.

Дагьустандин Кьил Владимир Васильева кьейд авурвал, вири и объективрай, “анжах Роспотребнадзорди тестиькарнавай вири нормаляр кьети гьалда тамамариь хьайитла, квалахиз жеда.

Коронавирус: эхиримжи рекьемар

РД-дин Роспотребнадзордин делилралди, 15-июлдалди Дагьустанда коронавирүс акатайбурун къадар 8602-дав агакьнавай. Эхиримжи юкьуз коронавирүс акатай 42 кас дубьдал акьудна.

Гьа са вахтунда духтуррилай начагь хьайи 7019 кас сагьар хьийиз алакьнава. Санлай къачурла, республикада 220235 кас ахтармишнава. 1024 кас лагьайтла, амайбурукай чара авуна (изоляция), квалера ава. Дагьустанда коронавирүсди 419 кас кьенва.

Хуьрерин администрацияра Халкьдин кьуллугьда

Хазран КЬАСУМОВ

И йикъара зун Хив райондин Кашанхуьруьз акьатна, ана администрациядин кьил СЕФИБЕГОВ Вадим Сефибеговичахъ галаз таши хьана, администрациядик акатзавай хуьрерин гьаларикай, авунвай ва ийизвай квалахрикай, вилик акьвазнавай везифайрикай, къайгуйрикай суьгьбетна.

КЪЕЙД.

В.СЕФИБЕГОВ 1974-йисуз Кашанхуьруьн школадин муаллим, математикадин илимрин кандидат Сефибег Рамазановичини Сефибег Бейдулаевнадин чехи ва суьрметлу хизанда дидедиз хьана. Ада сифте Нижний Новгород шегьердин эцигунрин техникум, суьгьуьнлай халкьдин майишатдинни госуьрстводин кьуллугьдин Россиядин Академия акьалтларна.

2007-2013-йисара Вадим Сефибегович Кашанхуьруьн администрациядин киле хьана. 6 йисалай хуьруьнвийри адаз мад ихтибар хьувуна.

Вадим Сефибеговича чаз лагьайвал, администрациядик 134 квал авай Кашанхуьр, 58 квал авай Дардархуьр ва 117 квал авай Чилихьар акатзава. И пуд хуьре 2050 агьали яшамеш жезва.

- Гьелбетда, хуьрера тухуз алакьай квалахар тлмил туш, - ихтилатзава администрациядин кьили. - Куьлуь-шуьлуьйрал зун акьваздач, 2019-йисуз тухвай са бязи квалахрикай рахада. Кьачун чна Дардархуьр. Хьвадай цикай дарвал аваз хьуниз килигна, халкьдин куьмекни галаз, чна ана къуй яна, хуьруьн юкьвал 20 тонндин цистерна эцигна. Хуьруьнвийри яд квалериз тухванва. Хуьре цийи трансформатор эцигна, паркуна плитаяр туна.

Хуьруьн яшлу инсанрин теклифдалди Дардархуьре цийи мисклин эцигна куьтгьаннава, алай вахтунда анаг тадаракламишунин квалахар давамарзава.

Кашанхуьре хьвадай цин 15 тонндин цистерна эцигна, бес тежезвай куьрейриз яд акьудна.

Хуьруьн кьенепата зирзидилдин хьуртар авай. Абуьр акьудна, парк туькьуриз гатлуннава. Бюджетдин пулунилай гьейри куьмек гузвай спонсорарни ава.

4 куьнедиз хирхем вегьена. Хуьре 1979-йисуз тухванвай водопровод ава. Ана чна 465 метрдин турбаяр дегишарна.

Чилихьрал 4 куьнедиз хирхем вегьена, къайдадиз гьана. Хуьре цийи трансформатор эцигна.

Михивал сагьламвилдин замин я. Гьавилай чна хуьрера михивал хуьниз, санитариядин истемешунрал амал авуниз екедаказ фикир гузва. Ик, пуд хуьрийни вацра зирзидил кватлзава, Дербендиз тухуззава.

Ихьтин са карни кьейд ийин. Кашанхуьрляй Дардархуьруьз, Чилихьрал са-са километр мензил ава. И мукьвавиле чаз пуд хуьрени социальный месэляра санал гьалдай мумкинвал гузва.

■ Хуьрера общественный гьихьтин идараяр кардик ква, абу-

рун квалахрилай вун ва агьалияр рази яни?

- Пуд хуьрени клубар, библиотека, фельдшервилинни акушервилдин пунктлар, школяр кардик ква. Абурун квалахни чи кьетлен ва гьар йикъан гуьзчивилик ква. Агьалийрин патайни чаз арза-ферзе авур дуьшуьшар лап тлмил жезва. Кашанхуьруьн культурадин квал чи патара хьсанбурукай, адан дарамат гурчегбурукай сад я. Тамаша-

чийрин залда цийи скамейкаяр эцигнава, анаг хьсандаказ тадаракламишнава. Культурадин кваллин вилик, Ватандин Чехи дяведа телеф хьайибур эбеди яз риклера хуьнин лишан, мрамардин цийи гуьмбет эцигнава, ана вири кьегьалрин тлварар кьенва.

Кашанхуьруьн юкьван школадин дарамат куьгьнеди я. Чун цийи дарамат эцигунин къайгуйрани ава. Мадни, чах хуьре мини-футболдин майдан туькьурдай, аялрин бахча ачухдай фикирни ава.

Хуьрера футбол, волейбол кьугьвадай майданарни кардик ква.

■ Хуьрерин агьалийрин яшайиш гьикй я? Абуьр квел машгул жезва?

- Маса хуьрерай хьиз, чи поселенидик акатзавай хуьрерайни гзаф жегьилар патарал фенва. Гаф кватл кьадал лугьун: гьа и кар себеб яз, хуьрера хийирдин са кар-квалах ийидайла, суботникар тухудайла, чаз кьадал бес къадар куьмекар жезвач. Хуьрера амайбуьр яшариз акьатнавай инсанар я кьван.

Ятлани чи агьалияр мугьманперес, зегьметдал рикл алайбуьр я. Абурун яшайишни пис туш. Хуьрера тешкилар цазвай арендаторрин къадар йисалай-суз артух жезва. Абурун кьул, гьуьр, алаф пул гана маса къачузвач лагьайтлани жеда. Хуьрера 3 СПК кардик ква. Асул гьисабдай агьалияр мал-къара хуьнал машгул я. Векин уьруьшрин, тлбени члурарин патухдай кьитвал авач.

Умуд куьтгьава хьи, хуьрериз яваш-яваш патарал алай жегьилар хьведа, чпин кваллин, майишатдин къайгуйрал машгул жеда.

Гьелбетда, хуьрера гьялна канзавай месэлярни амачиз туш. Чун абурун къайгьуда ава. Хуьруьн администрациядихъ 9 депутатдикай ибарат тир совет, теклифар гузвай тешкилатарни ава. Умудлу я хьи, абурун куьмекни галаз чалай вилик акьвазнавай месэляяр гьялиз, агьалийрин яшайишдин шартлар хьсанариз алакьда.

Ада парадда иштиракнай

Фазил ДАШЛАЙ

Ватандин Чехи дяведа Гъалибвал къачурдалай къулухъ, 1945-йисан 24-июндиз, Москвада, Яру Майдандал кыле феи парадда, санлай къачурла, 35 агъзур касди иштиракна. Абурун арада 24 маршал, 249 генерал, 2536 офицер, 31116 сержантни аскер авай.

Парадда иштираккай генералрикай, Советрин Союздин Игитрикай халкъдин гегенш къатариз хабар ятлани, Гъалибвал къачуник чпин еке пай кутур хейлин аскерар хъендик кумукъна. Дяведин йисариз талукъ документа гъатнавай малуматрай якъин жезвайвал, Чехи Гъалибвалин гъурметдай кыле тухвай сад лагъай параддин иштиракчийрин арада лезги халкъдин кегъгал хва, ери-бине Къар райондин Хылерин хуьрйя тир Гъажибег Шайдабегович Агъабеговни авай.

Гъайиф хыи, вилекъ кегъгалдин женгинин рекъикай чавай гегенш делилар жагъуриз хъанач. Ватандин Чехи дяведин иштиракчийрикай жуьреба-жуьре

малуматар къватнавай "Память народа" сайтда авай малуматрал асаслу яз, младший сержант Гъажибег Агъабегов женгера къалураи дирибашвилей "1941-1945-йисарин Ватандин Чехи дяведа Германиядин винеп гъалибвал къачунай", "Кавказ хуьнай" медалриз лайихлу хъана.

1945-йисан парадда иштираккайбурун сиягъра Кавказдай тирбурун тварар, фамилияр гъалатлар кваз гъатнава. Я абур хайи йисар, дидедиз хъайи чкаярни къалурнавач. Гъа и сиягъра младший лейтенант Мегъамедов Ханаккай Мегъамедовичан тварни гъатнава. Чавай адан бинеяр гъинай ятла тайнариз хъанач, амма ада Гъажибег Агъабеговахъ галаз санал Советрин Союздин тарихда кыле феи лишанлу вакъиада иштиракна. Ханаккай Мегъамедов Кавказдай, Дагъустандай тирди адан тварци, фамилияди тестикъарзава. Анжах гъи миллетдин векил ятла, малум туш.

Гъи миллетдикай хъайитлани, абур вири Ватандин рухваря я. Гъалибвал къачур кегъгалар! Абурун тварарни чирликера эбеди я.

Конкурсдиз

Стхадин гъарайдиз...

Эйзудин САЙДУМОВ

*Западдихъай чулав цифер,
Залумбур я йикъар-йифер,
Яхъ, вах, яракъ, атлуги кифер,
Гъалибвал гъай яру аскер.*

Твар-ван авай зары, халичаря хрунин карда еке устад, 1924-йисан августдиз дидедиз хъайи къулансталви Тагъиран руш Мислимаат Ватандин Чехи дяведин йисара Дербентдинни Маджалисдин арада зегъметдин фронтдиз вичин хушуналди кве сеферда фенай. А вахтунда стха Нурислам дяведа авай. Мислимата, женгера авай аскерриз кумек гун вичин буржи яз гысабна, стхадин гъарайдиз фенай.

За Мислимаат дидедивай вич хъайи зегъметдин фронтдикай ихтиллат авун тлаабна.

"Аял чавалай за гамар храдай фабрикада къвалахзавай. Гатун вахтунда колхоздин техил, памбаг цанвай никлера къвалахар ийиз, кумекар гудай. 1941-йис... Са юкъуз, пакамахъ атана, Садуллагъ муаллимди, вири къватна, собрание тухвана. "Чал Германияди веъенва, дяве башламыш хъанва... Гила чун Ватан душмандикай хуьз фена къанда", - лагъана ада.

Вири кис хъана, риклер тлар хъанвай... Хуьре авай къван итимар дяведиз фена. Къейиди кучукдай касни амачир... Фабрикада хразвай халичарни акъвазарна, йифизни кваз лампайрин экверал аскерриз гуьлуьтар, бегълеяр храз хъана. Са юкъуз Къасумхуьрелай Исакъ лугъудай са кас атана. Ада чаз Дербентдинни Маджалисдин арада авай зегъметдин фронтдиз фена къанзавайдакай лагъана. Залай чехи стха Нурислам, къвалитни хкедай мумкинвал тахъана, дяведиз тухванвай. Ада Огнидин заводда къвалахзавайди тир. Стхадин гъарайдиз зун фида лагъана за.

Пакадин юкъуз аз юлдашар мад хъана. Чун вири 10 кас авай: 5 - дишегъли, 5 - итим. Зун зегъметдин фронтдиз физва лагъайла, диде Тутузаламан вилерилай накъвар атанай. Дидеди аз, тланурдиз яна, тухудай фу, са хъенчинин ниси, ципина авай вирт, иситла туна, гъебейар ацурна. Чаз колхоздай са арабани гана. Фу-яд, гвай затлар арабада эцигна, чун яхдиз арабадин гуьгъуьна аваз, югъ-йиф талгъана, фена. Чун нубатдалди арабадиз акъадарзавай. Эхирни чун Маджалисдиз акъатна. Ана, окопар атлуз, гзаф халкъ авай. Чунни окопар атлуз эгечна, масадбуру чна акъудай рувар дуьзар хъийиз-

вай. Чна варз алай йифизни къвалахзавай. Йифиз нацларин кумадик жедай, мескъуьж авачир. Самолетрин ванцин гыляй ахварни кведачир. Ветерини чун гъелекзавай.

Юкъуз чи кылел душмандин самолетрай чарар къвадай. Чарара урус члалалди кхъенвай: "Гадара къвалах, чна СССР къачуна куьтягънава. Гъавайда куьн чандивай ийимир!"

Зун кве сеферда гъа чуьлдиз - далупатан фронтдиз акъатна. Галайбур хуьруьз хкедайла, аз хкез къанзавачир. Эгер стха Нурислам авай чка чидайтла, зун гъадан гъарайдиз гъаниз женгиниз фидай.

Сад лагъай сеферда зун 32 юкъуз, кведе лагъай сеферда 18 юкъуз хъана. Къалурнавай вахт акъалтла, къвалит хкедайла, чи араба хуьруьз хъфенай. Чун рекъелай алатна, кве йиф тама хъана. Эхирдай са тийижир хуьруьз акъатна. Анин агъалийри чаз рехъ къалурна. Къвалахдилай чаз рехъ залан хъана.

Захъ галаз зегъметдин фронтда Вини Стлалдилай Абдулагъ, Ибрагъим, Шабан, Али, Къулан Стлалдилай Эльяс, Мамед, Буба (арабачи), Саяд, Энекъиз, Къизлерханум ва Ифриз хъанай.

Мад дявеяр тахъурай, пачагъар, дуьнья - ислягъ, къилел михъи цав хуьрай...

* * *

Исятда гатун вахт я. Зегъмет члугурла, гъар емиш-майва битмишариз жеда. Гъавилай зи риклер са шири атана.

Бурандиз

*Са халкъарин набататрин пачагъ я,
Са халкъарин икраватна бурандиз.
Азаррихъ галаз женгина панаягъ я,
Дарманар гваз атана вун арандиз.*

*Шумудни са азардин язва дава,
Сагъ хъайшла, ачух я хизандин
гуьгъуьл.
Яргъалди хуьз жедай буран я майва,
Чулав лекъ, дурклар, подагра,
туькьуьл...*

*Арандин кьеч я вун, авазвай гъери,
Ширедал, хъехерал ийизва сагъар.
Бул цуз, халкъар, ам авай къвал я къени,
Гъиниз къантлани твах, ацур куь
тагъар.*

*Хуьрекар ийизва халкъари пара,
Буран квай аш, афарарни къафунар...
Бегъер къватл хъуьурла, саларбан -
гара,
Къанзавайди анжах - ичли руфунар.*

Веревирдер

Мердали ЖАЛИЛОВ,
литературадин отделедин редактор

Зи вилик атанвайди ерли ван тежедай хътин суал я. Тлугъвал (эпидемия) гъакъван члуру, гъакъван фад-фад чклайдай, садакай-садак акадиз, гъакъван инсанар къирмишдай азар къан жедай зат я жал? Тлугъвал хъайитлани, вун душмандинизни такурман лугъуда. Гъелбетда, инсан инсанвилдин къанунралди яшамиз жезвайди ятла...

Бес ихътин суал риклер гъик атана?

Гъайиф, чи йикъарин гъакъикатди арадал тегъизвай я хабар, я суал амайди хъиз туш. Виридалайни артух гъа члуру, чулав хабарар, гъа туькьуьл муштулухар, гъакъван бейни курдай хътин суаларни арадал вегъезва. Гуя акъ я, са низ ятла и члуру, чулав хабарри руьгъ, къуват, суьрсет артухарзава.

Чпини асул гысабдай садалайни аслу тушир интернет лугъудай "шейтландин" (икл лугъуьниз мажбур хъанва) алатдикай менфят къачузва. Мажални къани къван хъанва...

Зи суал и мукъвара гъам чи, гъам маса газетриз акъатай бязи макъалайри, телеканалрай къалурзавай бязи сюжетри арадал гъана. Вирусдин тлугъвал сад я, и "гъакъикат хуьзвай" хабардарри чуклурзавай информациядин тлугъвал масад, генани чулав, члуру, хаталуди хъиз я аз.

Тлугъвал низ къан хъана?

Дуьнья сад хъана, тлугъвалдин вилик пад къаз, инсанрин уьмуьр хуьз алахънавайла, иллаки чи государство, Президент кыле аваз, Гъукуматдин вири къурулушри, духтуррин еке дестейри, волонтерри, гъал-агъвал са бубат хъсан ксары, искусстводин устадри, журналистри - руьгъдиз михъи вирибуру члугъазвай женг такуна, чпин фиьгил чуклурзава. Гъатта тлугъвал чиниз гъайибур, и кар къанзавайбуру са масана ваъ, чи вилик-къилик квайбур, гъукум гвайбур я лугъуьзва. Халкъ "самоизоляцияда" ("къвалитни дустагъда") туна, государстводин къурулушри чпиз "хийирар" къазанмишзава... (?)

Са бязибур чи республикадин къилин руководителрлани, абурун авторитет, гъурмет клурарик веъинал алахънавайди гысс тавуна туш... Бязибуруз чи медицинадин къурулушри чиз-чиз и тегъуьндин вилик пад къурди туш, чир хъайилани, члуру рекъер хъазва лугъудай гафарни чуклурзава... Бес макъаладин къилиз гъанвай хътин суалар арадал кведачани?

Азарар къан жедай затлар яни? Чебни инсанрин къисметар гъалун чпелай аслу тир ксариз? Тлугъвалди вири дуьнья басрухрик кутунвайла? И залумди, неинки къуьзекриз, лап къуватлу жегъилризни, аялризни инсаф тийизвайла?... Тлугъвалдиз жувандини патанди, хайидини тахайди, виневайдени агъада авайди чизва жал?... Са парабурз, члуру хабарар чуклурзавайбуруз, гъа чи газетдани, масанрани кутугай жавабарни гыле-гылди тагана туш. Ятлани "вири чпиз гъакъван ачух" аяндарарни "гъахъ къанибур" секин жезвач.

Етим Эмина хъсандиз лагъанай:

*Къежей мез я - къани патлахъ рахада,
Гъарда вичин кар я - вичиз аквада.
Къел гъи касди неда - гъада яд хъвада.
Сирке туьнт хъайи къапуниз зарар жеди...*

Стлал Сулеймана генани устадаказ ихътин "хабардарар" уяхарзава:

*Гъар ахмакъдихъ жеда са хух, -
Гъикл рахада - адав рахух!
Даим вичиз нагъварни мух
Кутадай ахур тийижиз...*

Дуьньядал тлугъвалар гзаф сеферра атайди я. Им тарихра гъатнавай гъакъикат я. Себбарни абурухъ гзаф авай. Себбар авачиз, тлебиатда, гъакл обществодани, са нетижани арадал кведайдиди туш. Чи аямда тлугъ-

валар арадал гъидай себбар къадарсуз пара хъанвайди садазни сир туш. Ина инсанри кутазавай пай, са шакни алачиз, екеди я. Иллаки еке девлетар, мумкинвилер гыле гъатнавай ампайри (Америкада, Великобританияда, Францияда, Бельгияда, масанрани) чеб мадни девлетлу авун патал вири крар (члуру, къени, чулав, лацу лугъун тавуна) къурмишзава. Эхир гъихътинди жеда тла, фикирни, белки, ийизвач. Вирусринни бактериярин гъакъван лабораторияр, институтар дуьньядин вири пилера кардик кутунва?... Жин бес гъамиша путулкада хуьз жеда ни?...

Фикир сад я: вири бедбахтвилери чпиз девлет гъида...

Амма цийи тлугъвалди гъа девлет пара гвайбуруз сифте нубатда кар къунвайди, къазвайди кве вири каналрай раижзава.

Бес и "жуван" абдалриз (маса гаф жагъизвач) тлугъвал гъайибур, вилик пад къан тийизвайбур, са вуч ятла инсанрикай чуьнуьхзавайбур и чи патаривай гъик жагъизватла?

Къенин чи Россия алатай асирдин 90-йисаринди туш! Им гзаф сеферра, гзаф ксары, гъакл чнани тикрарзавай гъакъикат я. И кар такъазвайбур, акурлани, вилер къеззавайбур, за къатлузвайвал, чал пехил, чун вилик акатун, уях хъун, хжаз хъун саклани иливариз тежезвай чулав руьгъер я. Абурухъ, аз чиз, я Ватан, я виждан, я дуьз таъсиб, я са дуьз уьлчме, мизан-терез хъайибур туш. Гилани авач.

Абурук квецепатан къацу пуларихъ фадлай чпин руьгъ маса ганвайбурни ква. Са гъихътин ятла къуватлубурун, чеб виликрай тахтуна

хъана, гила аватнавайбурун къисасар вахъуз къанибурни авачиз туш. Абуру за вилик физвай филдал элукъзавай шенпийрив гекъиззава.

Ахътинбурукай арифдар Стлал Сулейманани лагъанва:

*Гъар гафунал гъида гиман,
Чиде лугъуз гъар са дарман.
Гысабда лап гъетерин сан,
Вичиз жуьмя, киш тийижиз.
Рахаз тагуз масадаз гаф,
Сивай гъарнихъ чуклуриз каф,
Тарифда тваз пад квачир саф,
Вичин усал тлиш тийижиз...*

Ингъе авачир, алачир гафар, члуру фиьгил, фитне чуклурдайбуруз къеззавай къимет. Амма гъар садаз чир хъана къанда: чи уьлкведиз тлугъвал, гекъигайла, вири уьлквейрилай геж атана. Дуьньядин лап чехи экономикаяр, мумкинвилер чпин гыле авай уьлквейрилайни къулухъ. Вучиз ик къанатла, гъа кар чирна къандачни?

Чина тлугъвал чуклун тавун паталди, Президент кыле аваз, Гъукуматдин вири къурулушри виликамаз, тлугъвалдикай хабар хъайивалди, лап еке къвалах тешкилайди чна вичидихъни къейднава.

Инсанар "самоизоляцияда" акъвазарун, мажбарни хвена, еке карханайрин, къурулушрин, идарайрин къвалах акъвазарун, санай-санниз фидай рекъер агалун - ибуру садни акъван рагъятвилелди ва уьзудаказ тешкилиз жедай крар яни бес? Ахътин къадагъайри санлай гъихътин зиянар ганватла, гузватла, ни гысабна?..

Гъелбетда, садрани такур завалди са гъихътин ятла гъалатларни арадал гъидайди я. Амма ада чахъ авай зайифвилерни, чи вирибурун гъазур туширвални, чи уяхвални, чирвилерни гъи дережадинбур ятла винел акъудна. Им чи руководстводиз, чи духтурриз азар къанзавай, вилив хуьзвай лугъудай себбар яни бес?

Тлугъвалдикай хийир къачуз алахънавай чулав къуватар авачизни туш. Ахътинбуру чпин нефсер ачухайди гъасятда винел акъатна. Гъабурун вилик пад къун патални чи государстводин къурулушри тийимил крар ийизвач.

Члуру хабарар чуклурзавайбуруз а нефсинал пехи "вирусар" (мад гъикл лугъун?) вучиз акъазвачтла?

"Гъахъ" къанзавайбуруз чеб нагъахъ рекъе авайди вахтунда акулантла, вири азаррин вилик пад атлунни регъят кар жедай...

Етим Эмин: “Дуст далудин дагъ я...”

Мансур КУБРЕВИ

Етим Эминал къедалдини лезги члалалди шиирар кхей ксар, аквадай гьаларай, хъана. Амма гьа ялцугъвиди къалурай рекъе, гьадан яратмишунрин бинедин къайдайрин таъсирдик кваз къе чаз чизвай лезги литература арадал атана.

И кар адан тек са зурба бажарагъдиз килигна хъанач. И кардихъ маса себебарни авай. Эхиримжи вахтара винел акъатзавай делилри къалурзавайвал, Етим Эмин акъалтай намуслу, рикл михьи ва ачух, дуствилни кьимет чидай, дустар патал чанни гуз гьазур инсан тир. Ихътин ажайиб къилихриз килигна, шаирдилай вичин девирдин саки вири намуслу ва савадлу лезгийрихъ галаз дуствал хуьз алакьна. Етим Эминан яратмишунар лезги литературадин бине хъунин себебрикай сад яз, адан зурба бажарагъдилай гьейри, чавай вичикай шаирдин эсерриз халкъдин арада машгьур хъунин карда еке даях хъайи савадлу лезгийрихъ галаз ада авур дуствални къалуриз жеда.

Шаирди дуствал хвейи гьахътин ксарикай сад мамрачви Къазанфар тир. Мамрачар гила амач, са вахтара ам чувударни лезгийр яшаммиш хъайи хуьр тир. Ам Дербентдай Бакудиз физвай рекьикай Къасумхуьруьхъ элкьезвай рехъ чара жезвай чкадин патав гьай къантардал алай. Эминан девирда гьа хуьре Зулфикаран хва Къазанфар яшаммиш жезвай, вични шаирдилай къуд йисан гьевчи тир. Ам пара савадлу кас яз хъана, вичини Куьре округдин суддин секретарвиле къвалахзавай. Эмин а чавара Ялцугьрин къази тир, гьавилай ам мукьвал-мукьвал Къасумхуьрел алай Куьре округдин суддин идарадиз къеззевай. Гьа ина ам Къазанфарахъ галаз таниш хъана. И танишвал са вахтунлай еке дуствилди элкьевна, жегил итимар хванавар хъана.

А вахтар XIX асирдин 60-йисарин эхирар тир. А девирда Куьредиз урусин зурба лингвист, генерал Петр Карлович Услар акъатна. Адаз лезги члалан къайдаяр ахтармишиз кланзавай ва и карда чкадин савадлу инсанрин кумек герекзавай. Ахътин инсанар гьинай жагьурдатла лугьуз, генерал Куьре округдин начальникдин патав фена. Округдин начальник лезгийр хъсандиз чизвай, Юсуф хандин девирда, майор яз, гьадан месляччи, хан къуллугъдивай кьерез хъана, 1862-йисан сентябрдиз “къве йисан отпускдиз” феяила, адан канцелярия авай Вили Ярагьрал вахтунлай яз арадал гьанвай Куьре округдин администрациядин члехиди хъайи, ахпа, 1864-йисуз ханлух михъиз чукурна, округдин канцелярия Къасумхуьрел хутахила, адан начальник яз амукьвай пачагьдин армиядин полковник тир.

Куьре округдин сад лагъай начальник хъайи а кас лезгийрин савадлувал артух хъунин терефдар тир. Гьа и кардиз килигна, вич начальник хъайила, ада округдин суддин къазивиле Ярагъ Мегьамедан хва Исмаил эфенди, суддин секретарвиле Алкъвадар Гьасан, адакай наиб хъайила, адан чкадал мамрачви Къазанфар эцигнай. Ибур гьа девирдин лезгийрик квай виридалайни савадлу итимар тир. Вичин округда маса къуллугьрални начальникди гьа девирдин савадлу лезгийр эцигнай. А офицерди авур хъсан крайкай лезгийрин патай виридалайни зурба гьуьрметдиз лайихлу хъайи кар - ада Юсуф хандикай Къуба патаз катнавай Эмин хкана, ам Ялцугьрал къазивиле тайинарун, яни шаирдиз фу недай рехъ ачухун ва ам лезгийрин арадиз хун тир. Гьайиф хьи, чаз къедалди лезгийрин вилик ихътин лайихлувилер авай Куьре округдин сад лагъай начальникдин тварни чизвачир. Анжах и мукьвара гьиле гьатай архиврай чна адан твар чирнава: Александр Леонтьевич Гиренков. Адакай, чна винидихъ лагъайвал, 1862-йисуз, майор яз, Куьре округдин сад лагъай начальник хъана, цийкъвед йисалай, яни 1874-йисуз, генералдин чинда аваз ам къуллугъдилай элячна...

Ингье гьа и касди, А.Л.Гиренкова, мамрачви Къазанфар, округдин судда ам вичин везифайрикай вахтунлай азад авуна, лезги члал ахтармишунрин рекъе генерал П.К.Ус-

ларан кумекчивиле тайинарун. Алим генералдинни мамрачвидин лезги хуьрера къекъуьнар башламиш хъана, абур варцаралди дагьлух хуьрера жедай. И кардиз килигна, Къазанфар дустаризни ахквазмачир...

Фадлай Къазанфар такур Эмин дуст акунихъ цигел хъана. А вахтара дустуниз жув къведайла хабар ийидайвал телефонар авачир, я дустунин патав фидайла, “зун мугьмандиз къеззва” лугьуз, хабар ийидай адетарни авайди тушир. Гьикл ятлани, Эмин маса дустарни галаз Къазанфаран суракъдиз Мамрачрик фена. Шаирдиз а хуьре я дуст, я ам авай чкадикай хабар гьатнач. Эмина дустуниз адан хуьре кагъаз туна. Мумкин я, а кагъаз лезги члалалди кхъенвай сад лагъай кагъаз хун! Ам чал агакьнавай гьахътин сад лагъай кагъаз тирди чавай шак алачиз тестикъариз жеда. И мукьвара чаз Гьалиб Мугьмандинович Садыкъдин архивдай Эминан а кагъаздин текст алай чар гьатнава. Жагьанвай чарчин кьерехар члур хъанва, адал алай са бязи гафар келлиз хъезмач. Ятлани чавай келлиз хъайи гафар чна агъадихъ гьизва:

[Эй азиз, Дили-вирана¹, чун хътин дустар жедани?
[Дустунин] мескен датлана мегем²
икъван дар жедани?

[...] чир ийидай, белки чаз вун акунайтла,
[...] агатай бахтсуз паяр жедани?

Виридаз дуст авай чка рехъ ачух уьлчуь³
хъайила,
Чаз мегем дуст авай къапу икл кьели Хейбар⁴
жедани?

Алемарин сан⁵ я гзаф, гьич садазни
вири сад туш, -
Дустни масад сад садавди мегем
барабар жедани?
Хъсан за пун чир ийидай, белки чаз вун
акунайтла.

Ви патав илчи⁶ ракъайтла, яраб вун
бизар жедани?

Нече шумуд⁷ югъ я хьи, зун Межнун⁸
хъана чуьлпераваз,
Тамарзу я(з) дуст акунихъ, икл рекъе
цацар жедани?

Дуст дустунин зияратдиз агакьайла,
нури-гуьзуьм⁹,
Дустуниз дустун къапудал мегер бес
кафтар¹⁰ жедани?

Етим Эмина лугьуда: “Дуст далудин
дагъ язава”,
Тушиз хъайла, бес гьавайда гьакл
мужаррад¹¹ тлар жедани?

Эмина шииралди кхъенвай и кагъаз Къазанфарав агакьна. Ада Эминназ жавабни кхъена. А жаваб литературада машгьур я. Ятлани чна ам чаз Гь.М.Садыкъдин архивдай гьатнавай жуьреда гузва:

Аферин хуьй ваз, вун хуьй сагъ, эй азиз.
Ваз несиб¹² хуьй женнетдин багъ, эй азиз.

Агакьайла а ви чар захъ, хъана зун
Дустарин кьилив уьзуьагъ, эй азиз.

Валлагъ, авуна ви кагъазда авай
Маргьабайди¹³ зи дамах чагъ¹⁴, эй азиз.

Чир хъана ваз, гьич жедач ахмакьариз:
Дуст я дустун далудин дагъ, эй азиз.

Валлагъ, авач гьич са касдиз вун хътин
дуст,
Гьар са дустуниз - вун варз, рагъ, эй азиз.

Зун я магьзур¹⁵ ша Хутаргъиз вун къе физ,
Ви дидардихъ¹⁶ зун я муштагъ¹⁷, эй азиз.

Хуьй чи дуствал эбеди, на заз члалар
Гьар са вахтунда кхъиз ра(къ)агъ, эй азиз.

На куькьурна, стха, вун Аллагъди хуьй,
Дили-виранадиз чирагъ, эй азиз.

И шиирда Къазанфара вич урус генералдин къвалал алайвилай, дустар вири санал гьуьршмиш хъуниз вич манивал (магьзур) тирди хиве къазва, гьакл хъайила, ада дустариз вич Хутаргъ хуьре авайдакай хабар гузва ва абуруз ифиз гьаниз атун теклифзава.

Мадни шиирда савадлу лезгийрин арада Етим Эминаз авай еке гьуьрмет къалурнава: Эмина садаз кагъаз кхъин - а касди дамах ийидай, ам масабурун арада уьзгъ ийидай кар я лугьуз кхъизва шиирдин авторди. Ада вич “къалабулукъ квай, барбатл хъанвай рикл” (дили-вирана) я ва Эминни гьахътин риклериз “чирагъ” куькьурвай, яни рехъ къалурай ва умуд гайи кас я, лугьузва.

Чна къалурнавай Эминан кагъазни адаз Къазанфара кхъей жаваб литературада 1960-йисалай ашкара я. А йисуз Агъед Гьажимурадвич Агъаева Эминан шиирдин кватлал чагдай акъуднай ва гьа кватлалда и къве кагъазни ганвай. Амма араб гьарфаралди кхъенвай и къве шиирдин текстер, чебни, аквадай гьаларай, Къазанфаран гьилелди кхъенвай, и макъалада чна сифте яз дуьздадал акъудзава. Лезги члалалди кхъенвай царарилай гьейри, а чарчел араб члалалди кхъенвай са келима мадни ала, вични икъван члалалди садрани чап тавунвай. А келима ихътинди я: “И метлеб тлимил авай са затл кхъена куьтягьна Мамрачкай тир факир Къазанфара, вични жаваб яз акъалтай намуслу стха тир, къадарсуз хъсан дуст тир, пара гьуьрмет авуниз лайихлу малла тир Эминаз, - къуй ам (Сирер) Ачухарзавай Агъади хуьрай! Амин! Рамазан вацран 13-югъ 1288-йисан (25.11.1871), Хутаргъ хуьр”.

Араб члалал кхъенвай Къазанфаран и гафари ва ада Эминаз лезги члалалди гайи жавабди шаирдинни адан дустарин арада еке гьуьрмет хъайиди ва дустари ам чпин арада виридалай зурба кас яз гьисабайди къалурзава. Амма Эмин дамах гвачир, вич вине къан тийидай кас тир. Адавай Къазанфара вичикай авур тарифдин гафар къабулиз жедачир. Гьакл хъайила, абур зарафатриз элкьуьрун герек тир. И мукьвара чаз профессор Р.И. Гьайдарова винел акъудай гьилин хатларин альманахдин 21-чинай Эмина Къазанфаран тарифриз жаваб яз гьезелдин квалубда аваз кхъенвай шиир гьатнава. А шиир чалай вилик акурбурни ава жеда, амма тамамдиз килриллицадин гьарфариз акъуднавай а гьезел ва ам араб гьарфаралди кхъенвай чарчин шикил чна агъадихъ сифте яз гузва:

Маргьаба, эй, далудин дагъ, маргьаба!
Маргьаба, эй, хуш чими рагъ, маргьаба!

Гьикл ава бес ви кефи гьал, яни вун
Ваз клани гьал саламат-сагъ, маргьаба,

Хъайла гьайиб¹⁸ дустаривай вун акъван,
Ви кефи куьк, ви дамах чагъ маргьаба!

Тамам дустар хъана магьрум, вун такваз,
Ви дидардихъ хъана муштагъ, маргьаба.

Хъана экъевез хейли(н) вахт чун, даима(н),
Жагъана чаз гил¹⁹ ви сурагъ²⁰, маргьаба!

Катна гьамар, фена зулмат²¹, куькьур(р)на
Гил Етим Эмина чирагъ, маргьаба!

И шиирдай Эминан къамат, адан гьуьрчег къилихар аквазва. И шиирдалди шаирди “квахнавай” Къазанфараз сифте кагъазда дустуниз хъиз авур тугьметар вири къезиларнава. Дустунни вичиз кхъей жавабда авай тарифар, гьа жавабда авай Къазанфаран рифмайрни ишлемишна, вичин дустунин хийирдихъ элкьуьрнава. Эхиримжи къуд царце шаирди лугьузва, бес Къазанфар гьат хъувурла, дустарин гьамар-дердерни катна, дуьньяда авай мичивални квахна, ахпа Эмина чирагъ куькьурна. И царара шаирди, вичикай Къазанфара тариф яз, Эмин къалабулукъ квай, барбатл хъанвай риклериз чирагъ куькьурвай кас я лагъай гафар, зарафатдиз элкьуьрна, вич са вучтин ятлани чирагъ куькьурвай кас я лугьуз кхъизва - Къазанфаракай дустарив хабар агакьна, дуьнья экуь хъайила! Вучиз лагъайтла, кхъизва шаирди, дуст дустунин далудихъ галай дагъ я. Дагъ хътин дуст Къазанфар гьат хъувурла, шаирдиз вичикай авунвай тарифар са куьнайни аквазвач. Ихътин фикрар анжах акъалтай намуслу, рикл михьи ва ачух касдихъ жедай.

Эмин гьахътин кас хъуниз килигна, адахъ вичиз ухшар дустарни авай. Чаз гьатнавай Къазанфаран кхъинри къалурзавайвал, Эми-

нан дустари шаирди кхъей шиирар чпин дафттарризни кхъизвай, абур лезгийрин арайра машгьурзавай. И карди лезги кхъинар чидайбурун къадар артухарзавай, са бязи дустари, Эмин чешне хъана, чпини лезги члалалди кхъинар ийиз башламишзавай.

Гьакл хъайила, чавай тестикъариз жеда: зурба бажарагъдилай гьейри, Эминан гьуьрчег къилихарни ва гьабурулай аслу тир савадлу лезгийрихъ галаз шаирди авур еке дуствални адан яратмишунрикай лезги литературадин бине хъунин кьетен себебар хъана...

- 1 Дили-вирана - къалабулукъ квай, харап хъанвай, барбатл хъанвай рикл; инал - Къазанфара вичин кхъинар вичиз ганвай лакаб.
- 2 Мегем - им “мегер” лагъай гаф я.
- 3 Уьлчуь - гьаркьуь рехъ.
- 4 Хейбар - инал: кьеле (къисайрик квай Хейбар кьеле).
- 5 Алемарин сан - инсанрин къадар.
- 6 Илчи - са векил.
- 7 Нече шумуд - шумудни са.
- 8 Межнун - кьил какахънавайди.
- 9 Нури-гуьзуьм - зи вилин нур.
- 10 Аквадай гьаларай, дустар атайла, Къазанфаран варарал пехьи кицл алай. Гьакл хъайила, шаирди “къапудал... кафтар жедани” кхъенва.
- 11 Мужаррад - инал гьаклан буш, къуру твар.
- 12 Несиб - къисмет.
- 13 Маргьаба - “салам” лагъай члал я.
- 14 Чагъ - клубан.
- 15 Магьзур - манивал. Инал: клан хъайила инихъ-анихъ физ тежезвай Къазанфара вич дустар санал кватл хъуниз манивал я лагъана хиве къазва.
- 16 Ви дидардихъ - инал: вун акунихъ.
- 17 Муштагъ - цигел.
- 18 Гьайиб хуьн - къакъатун.
- 19 Гил - Эминан девирда ишлемишзавай «гила» гафунин квалуб.
- 20 Сурагъ - “суракъ” гафунин са квалуб.
- 21 Зулмат - мичивал.

Гь.Садыкъдин архивдай жагьанвай Эминани Къазанфара сада-садаз кхъей кагъазар

Р.Гьайдаров сагьиб хъайи альманахда авай Эмина Къазанфараз кхъей къвед лагъай кагъаз

Мердали ЖАЛИЛОВ

(Эвел 23-28-нумрайра)

1974-йисан эвел кылера чи газетдин редакцияда мад са дегишвал хьана. А девирда ина кваллахай бязи ксари рикел хкизвайвал, ихтин дегишвал вилив хуьзвачир. Амма газет партиядин обкомдин, Верховный Советдин, Министрин Советдин орган яз, редакциядин редактордин месэла гьабуру гьалзавай.

Зейдуллагь Мегьтiev

ИкI, философиядин илимрин кандидат, вичихь еке бажарагь ва тешкилатчидин алакьунар авай жегьил коммунист А.Н.Агьмедов партиядин обкомди вичин аппаратдиз хутахна. Адан чкадал газетдин редакторвиле вичи саки 31 йисуз жуьреба-жуьре районра партийный руководство гудай чьехи кьуллугьар бегьемарай Зейдуллагь Бабаевич Мегьтiev тайнарна (1918-1992-йисар).

Милли журналистика: “Коммунист”

Агьмед Насруллаевича партиядин обкомда яргьалди давам ганач. Адаз датлана гьерекалда, цийи крар, кьуватар желб ийиз, женгина хьун хас тир. Гьавилия ам Дагьустандин госуниверситетдиз философиядин муаллимвиле фена. Жегьилриз коммуниствилин руьгьдин тербия, философиядин илимдай дерин чирвилер гуз. Гьа са вахтунда ада вичин чирвилерни хкажзавай, философиядин илимрин докторвилин диссертациядал кваллахзавай. Амма залум азарди адаз а мумкинвал ганач.

Агьмед Насруллаевича кыл кутур савадлу ва гьакьван герек крар редакциядин коллективди цийи шартлара давамарна.

Гьихьтинди тир Зейдуллагь Бабаевич редакциядин кьилиз атанвай вахт? 1974-1978-йисар. И девир чи тарихда Л.И.Брежневан виридалайни секин ва гьакьван умунвилелди месэлаяр гьалайбур яз гьатнава. Садбуру абуруз “застойдин”, яни санихьни фин тийиз, аквазай вахтни лугьзува.

Амма Л.И.Брежнева Компартиядиз ва Советрин гьукуматдиз руководство гайи девирдикай адетдин инсанар кьана рахадач. Гьар сада вичин кар ийизвай, инсанрик пака пис жеда, кьеве гьатда лугьдай хьтин кьалабулук квачир. Экономикади ян тагана виликди еримиззавайди неинки вири улкведа, гьакI чи республикадани, кьилди кьачуртIа,

Кьиблепатан Дагьустандани кьиле физвай еке эцигунри, арадал атанвай чьехи хуьрери ва майишатри, инсанри битмишарзавай зурба бегьерри субутзавай.

Ингье а вахтунин “Коммунист” газетда гьалтзавай асул рубрикаяр: “КПСС-дин XXV съезддин кьарарар - кардалди кьилиз акьудин!”, “Жегьилри - партиядин съезддиз”, “Октябрдин юбилейдиз - зарбачи зегьмет”, “Чьехи наградади цийи агалкьунрихь эверзава”, “Соцмажбурнамаяр агалкьунралди тамамарин”, “Партиядин планар - халкьдин планар я”, “Советрин яшайишдин кьайда”, “Чи уьмуьрдин дибдин закон”, “Халкьдин контроль - кваллахдик”, “Уьлкведиз - Дагьустандин ципицлар”, “Ваз, Ватан, - чи зарбачи зегьмет”, “Малдарвилез - зарбачи зегьмет”, “Коммунистдин” почта”, “Коммунистдиз” жаваб гузва” ва масабур. И рубрикайрайни аквазвайвал, а йисарин “Коммунист” газетдин кьилин игит-зегьметчи инсан, кьилин идея - коммунизмдин кардиз вафалувал, кьилин кьаст - жуван вири хьсан мумкинвилер Ватандин абадвилер рекье эцигун!..

Вири месэлаяр “Экономика кьенятлуди хьун лазим я” лишандик кваз гьалзавай. Манатди манатдилай артух кьазанжи гьидайвал кваллахиз чирзавай.

Гьа и чьавуз дуньядин гьаларикни са гьихьтин ятIа дегишвал акатнавай. Сад-садавай кьакьатиз хьайи бязи улквеяр (Чехословакия, Венгрия, Югославия, Болгария...) ахгатзавай.

ЯтIани, “кьайи дяве” лугьдайди секин хьанвачир. Артухлама ада чи обществодиз кьенепатай зиян гудай крарик артух гьерекал кутунвай. “Диссидентрин”, чпи “инсандин ихтиярар хуьзва” лугьзувайбурун (правозащитники), кваллахиз кьацI язавай либералрин, партийный бюрократиядин, номенклатурщикрин гьерекал чан атанвай. Винелай вири крар хьсанбур хьиз аквазвайтIани, кьенепата крар кьулайдиз вилик физвачир. Тавур крар авурбур хьиз кьалурунин, тапан делилар вилик кутунин, и гьаларин нетижа яз,

хуьзвай, милли чIал, литература, культура вилик тухузвай асул кьуват яз кьалурун, хуьн лазим тир. Регьят месэлаяр тушир. Критикадин материалар кьын, виликдай хьиз, са акьван виле аквазвачир. Авачир тарифрихь калтугзавай функционерар вилик акатзавай.

За а чьавуз, вуз акьалтIарна, Мегьарамд-хуьруьн районда чьехибурукай сад тир Тагьирхуьруьн-Кьазмайрал, ахпа Самурда кваллахзавай. Чкайрал, чи хуьрерани районра, иллаки чи майишатра гьихьтин гьалар, гьерекал аватIа, вилералди аквазвай. Еке чуньхунризни гьиллебазвилериз кыл янавай. За а чьавуз “Кичерни ли” басня кхьейла, писатель Межид Гьажиева им хаталу шей я, журналда гуз жедач лагьанай!..

Тарашунар русагьзавай ахьтин шей “Коммунист” газетда гун генани хата тир...

З.Б.Мегьтievан девирда чи газетди вичин тарихда арадал атанвай хьсан адетар давамарна.

Газетдин редакцияда а чьавуз чеб вири патарихьди лигим хьанвай тежрибалу журналистри – коммунистри кваллахзавай. Абурун жергеда машгур журналистар Селимхан Эмирханов (газетдин редактордин заместитель), Ноябрь Ханкишиев, Мегьди Мегьдиев, Агьариза Саидов, Шихзада Юсуфов, Азиз Фатуллаев, Мурадали Мурадалиев, Манучар Яралиев, Аламудин Шихрагьимов, Алаудин Гьамидов, Сиражидин Селимов, Дагьлар Абдуллаев, Далгат Гьарунов, Кьайибхан Кьайибханов, Алибег Гьасанов, Абдулбари Магьмудов, Кьурбан Кьадиров, Даир Бейбалаев ва гзаф масабур авай.

Газетдин патарив, виликдай хьиз, гьам алимрин, гьам писателрин, гьам искусстводин устадрин, методистрин, муаллимрин еке дестеяр гвай. Чи рикел Агьед Агьеван, Ражидин Гьайдарован, Агьмедуллагь Гуьлмегьамедован, Малла Вагьабован, Омар Гьуьсейинован, Гьажи Гашарован, Кьурбан Акимован, Гьахьверди Рамалданован,

коррупциядин алакьайри цуьк акьудзавай. Гьавилияй обществода яваш-яваш низамсузвал, кьайгьусузвал, жуван хуси интересар вилик кутун хьтин чIуру крар арадал кьезезвай.

Гьа ихьтин шартIара СМИ-ри чеб коммунизмдин идеалриз вафалулур, халкьарин гьенгш кьатар агудзавай, хьсан ирс, адетар

Эфенди Аквердиеван, Алимегьамед Бабаеван, Загьраб Баглиеван, Сара Агьаширинован, Амри Шихсаидован, Гьайдар Гьажиеван, Гьажимурад Искендерован, писателар тир Алирза Саидован, Межид Гьажиеван, Якуьб Яралиеван, Буба Гьажикьулиеван, Жамидинан, Ибрагим Гьуьсейинован, Ханбичедин, Байрам Салимован, Забит Ризванован,

композиторар тир Сейфулла Керимован, Мегьамед Гьуьсейинован, Асеф Мегьманан, Гьасанагьа Мурсалован, манидарар тир Дурия Рагьимовадин, Айдунбег Камилован ва масабурун тIварар кьезезва. Абуру вири чи газет кьуватлу, метлублу ийизвай мухбирарни тир.

Газет вичин чIалан, кьарагьарзавай месэлайрин, халкьдихь, тарихдихь галаз сих алакьаяр хуьнин жигьетрай, кхьизвай ксарин савадлувилер рекьерайни вини дережадиз атанвай. Винидихь гьанвай тIварари гьа кардин шагьидвалзава.

Газетдин редактор яз, З.Б.Мегьтievа коллективдин кьуватар хуьн, артмишун, абуруз кьуллугьдин ва яшайишдин шартIар яратмишун патал гзаф крарик кыл кутуна кланзавай. Тарихди шагьидвалзавайвал, а чьавуз редакцияда кваллахзавай хейлин ксариз яшайишдин квалер гана, маса мумкинвилерни хьана.

Хейлинбур маса кьуллугьрал элячIна. Им тIеби кар я. Амма газетдай маса кьуллугьрал фейибурни редакциядихь галаз алакьа хуьзвай.

Зейдуллагь Бабаевич Мегьтievан редакторвилер вахт адан ирсинихь галаз мукьувай таниш журналист, писатель Нариман Ибрагьимова икI рикел хкизва: “Редакциядин идарадиз редакторвилер кьуллугьдал кьведалди, вичин уьмуьрда ихьтин дегишвал жеда лагьанайтIа, ам садахьни агьадачир, З.Мегьтievа 31 йисуз партиядин Рутул, Кьурагь, Сулейман-Стальский райкомрин сад лагьай секретарвилер везифаяр кьилиз акьудна...”. (Килиг: “ЛГ”-дин 2000-йисан махсус ктабдин 60-61-чинар).

Ам филиви лежбер, ахпа нефтяник Бубадин хизанда 1918-йисуз дидедиз хьана. Сифте чирвилер Бакуда, ахпа хуьруьн школада кьачуна, муаллимвилер курсар акьалтIарна, 1935-йисалай зегьмет чIугьаз эгечIна. Са куьруь вахтунда муаллимвиле кваллахай жегьил комсомолдин тешкиллувилер кваллахрал желбна.

Ихьтин тежриба авай касдиз, вичи яратмишунар ийизвачиртIани, газетдин редакциядиз руководство гун четин акьваз тавурди якьин я.

Кар алайди, адаз инсанрихь галаз, абурун алакьунрилай, яшарилай, мумкинвилерилай аслу яз, рахаз чидай. Гьавилияй газетдин кваллах зайиф хьанач, виликди фена. “Кар истемийшдай кас тиртIани, кьенивал гвайди, ширин мез авайдини тир ам”, - рикел хкизва вичин кьхинра Н.Ибрагьимова.

Зейдуллагь Бабаевичан редакторвилерин йисара чазни ам, иллаки жегьил писателрин совещанийрин вахтунда, патавай аквадай мумкинвал хьана. Дугьриданни, ам вичел меслят гьиз атай касдихь дикьетдивди яб акалдай, ахпа месэла гьалдай рекьер кьалуриз алакьдай кас тир. Яратмишдай ксарин месэла ада вичин кьуллугьчийрин хиве твадай. Яни милли чIал, литература, культура хуьнин, виликди тухунин месэлаяр гьалун газетдин хивий акьудачир. Жегьилрин чарар, эсерар гун гьа чьавузни давам хьана.

Зейдуллагь Бабаевич Мегьтiev 1978-йисуз газетдин кваллахдилай пенсиядиз экьечIна. Амма газетдихь галаз вичин уьмуьрдин эхиримжи йикьаралди алакьа хьена.

1992-йисан 5-ноябрдиз, 74-йисан яшда аваз, ам рагьметдиз фена. Саки 45 йисан зегьметдин лайихлувилер “Октябрдин революциядин”, “Трудовой Красный Знамя”, “Знак Почета” орденар, медалар, маса шабагьар гуналди кьейдна.

Са кар мадни рикел хуьн кутунава: З.Б.Мегьтievан девирда тарихда сифте яз «Коммунист» газет ВДНХ-дин медалдиз лайихлу хьана. (1978-йис). Газетди Дагьустада багьманчивал вилик тухуниз лап еке чка ганай ва конкурсура иштиракнай. ВДНХ-дин медаль гьа вахтунда кьачунай.

И кардини чи милли журналистика вири йисара ян тагана виликди фейидакай лугьзува.

“Коммунист” газетдин 1977-йисан нумрайрай

(КьатIама)

Замир ЗАКАРИЯЕВ,
тарихдин илимрин доктор

(Эвел - 27-28-нумрайра)

...И карди Закария ал-Казвиниди (XIII асир) хабар гузвай Кьиблепатаг Дагъустандин Цахурин хуьре Мугъаммад ибн Идрис аш-Шафиидин ва Исмаил ибн Йахий ал-Музанидин "лакзан ч'алаз" таржума авур диндин эсерар гекъигдай мумкинвал гузва.

"Мискискарин тарихда" кьейднавайвал, мискискарвийри Ислам дин кьабулун кьве девирдиз пай жезва. Сад лагъайди Алидин т'варцихъ галаз алакьалу я ва ам Кавказдиз арабар атай эвелан девирдиз талукъ хьун лазим я. Чешмеда кьенвайвал, Мискискарин хуьруьн агъалийри сад лагъай паюна мурсурмандин диндин вири истемешунар тамвилелди кьилиз акъудзавачир. Абуру таммандиз Ислам дин кьабулун Дагъустанда дин чукурвайбурукай сад тир Абу Муслиман к'валахрихъ галаз алакьалу ийизва. И девир тахминан X асир я. И вьедде Самур дередде сифтеган мискинарни эцигна.

Самсам кьейдалай кьулукъ Али кеферпатаз - Къумух галайвал физва. Хроникадин авторди хиве кьазвайвал, гъа и вакъиадлай кьулукъ Алиди Дагъустанда кьиле тухвай к'валахрикай адахъ са делилни авач.

Шаркь патан Кавказдиз арабрин регьбер атуникай ихтилат физвай сюжетар "Мискискарин тарихда" ва "Дербент-намеда" чебчпиз мукьва я. Гъа са вахтунда тафаватлувилерни авачиз туш. Гъам "Дербент-намеда", гъамни "Мискискарин тарихда" хронология ч'урнавай, ачухарзавай вакъияр какадарнавай дуьшуьшар гьалтзава. "Мискискарин тарихда" Муслим ибн Абд ал-Ма-

“Мискискарин тарих”

ликакай ва Абу Муслимакай ихтилат физвай кьилдин разделар ава. Дикъетдивди фикир гайила, тайин жезвайвал, и разделар ихтилат гъа са касдикай физва - арабрин кьушунрин кьиле акъвазай Маслам ибн Абд ал-Маликакай. Гъа са вахтунда гъа и разделра гъакъикъатдани вьазер ахъайдайди тир Абу Муслимакай суьгьбетзавай чкаярни ава.

"Мискискарин тарих" Дагъустандин чешмейрин арада Абу Муслиман кьушунар Дагъларин улкведай санай масанис финин шикил гузвай кьетген чешме я. И месэла "Дербент-намедани" ачухарнава, амма чешмейрин арада и жигъетдай аквадай хътин тафаватлувилер ава. Сад лагъайди, Абу Муслиман кьушунар Дагъустандиз Дербентдиз физвай рехъ авай Каспий гьулун кьерехрай ваь, Шалбуз дагъдинни Шагъ дагъдин арада авай кьакъан гирведилай гъахъна. И рехъ чешмеда думь-дуьз кьалурнава: "Мискискар ва адаз мукьва областар галай патахъ...". Кьушунар атуни макъсадни ачухарнава: "Мискискарин шегъерда Ислам хуьнин гьуьрметдай". Идалди Мискискариз амай хуьрерин арада еке тир дережа ганва. Мадни чешмеда кьенвайвал, Абу Муслиман кьушунар Мискиска, амай хуьрерилай тафаватлу яз, дявеяр галачиз кьабулна. "Мискискарин тарихда" кьейднавайвал, Дагъустанда Абу Муслиман рехъ Мискискарин хуьрелай гат'унна.

Абу Муслиман походдин нубатдин рекъикай кьейдайла, хроникадин авторди чехи метлеб авай делил гъизва: "Кьушунар Самур вац'уз чи хуьруьн дередин патахъай фена". Чи фикирдалди, ихтилат Усугъ-чай вац'ун дередикай физва, гьик' лагъайт'ла, Шалбуз дагъдинни Шагъ дагъдин ценеривай кеферпатахъ авахъзавай чехи маса вац'ар мад авач. Усугъ-чай Самур вац'ук Мискискаривай са шумуд километрдин яргъа эрчи патахъай какахъзава. Чешмеда гъатнавай "чи хуьруьн" ибарада ихтилат Усугъ-чай вац'ун дередин лезги хуьрерикай садакай физва. И дуьшуьшди "Мискискарин тарихдин" мумкин тир автор тайинаруни сергъатар гьугъуь ийизва. Чи фикирдалди, хроникадин автор ва я ам санай масанис кьын хуьвурди Усугъ-чай вац'ун чагла пата экъа хъанвай Миграгърин хуьррай хьун мумкин я.

Мискискарив агакъдайла, Абу Муслим "Зирет" т'вар алай чуьлда акъваз хъана ва ина алачухар яна. Адан вилик савкъатар гъаз Мискискарин регьберар экъечна. Вичин па-

тав атанвайбур кьабуллайдалай кьулукъ Абу Муслим чкадин регьберрихъ галаз санал Мискискарин хуьруьз фена, ина авай мискиндиз килигна. Хроникадин текстинай малум жезвайвал, Абу Муслим кьведалди Мискиска мискин авай. И делилди ам Дагъустандин виридалайни кьадимбурукай сад тирди тестикъарзава. Мискискарин мискинда авай мигърабдиз (кьибле патахъ элкъурна, цлан кьене авунвай махсус ара) талукъ яз чешмеда гъатнавай делилар иллаки кьиметлугур яз гьисабиз жеда. Абу Муслима вичин уст'арриз мигъраб гипсдикай (джасс) расун эмирна. Адан тапшуругъ кьилизни акъудна. Ихтилат гипсдикай иер нехишар авуна тукьлуьрнавай мигърабдикай физва. Хроникада гъатнавай и делил шаклувилик кутаз жедач. Вучиз лагъайт'ла, кьунши Къаракурдин мискинда гипсдикай авунвай куфический кьхинар, кьетген ва надир нехишар ама. Абуру X асирда авунвайбур я. Мискискарин хуьре авай мискиндин мигъраб Къаракурреда мискин эцигай X асирда тукьлуьрун мумкин я. И ч'авалди Дагъустандин мулкарал гипсдикай тукьлуьрнавай мигъраб тек са Къалакьорейшда (даргийрин хуьр) авайди малум тир. Вични XII-XIII асирра эцигнавайди яз гьисабзава. Гъайиф хьй, Мискискарин гипсдикай авунвай мигъраб авай куьгъне мискин чи йикъаралди амуькнач.

Хроникада, Миграгъар квачиз, амай кьунши хуьрерин агъалияр Абу Муслимаз муьт'улугъ хъайидай хабар гузва. Къаракурреда, Ахцега ва маса хуьрера Абу Муслима мискинар эцигуниз талукъ делилар "Аби Муслиман тарихда" гъатнавай делилриз мукьва я. Гъа са вахтунда "Мискискарин тарихда" маса чешмейра гъат тавунвай важиблу малуматарни ава. Ихътинбу-

рукай сад яз, Къаракурредин мискинда михтар Санджаб кучукун кьалуриз жеда. "Мискискарин тарих" Ахцегърин агъалийрин са гъевчи паюни Ислам дин кьабулуникай кьил кьакъудайдакай хабар гузвай тек са чешме я. Гъатта чувудрин дин хуьн патал кьиблепатаз - Ширвандиз катун хъгъай хизанрин кьадарни кваз кьалурнава. XIX асирдин авторрикай сад тир Д.Бабаева, чкадин риваятрал бинеламиш хъана, Ахцегърин хуьруьн регьбер хъайи Исхакъ Кундишкан чувуд тирдакай кьхизва. И т'вар "Аби Муслиман тарихдани" гьалтзава. Д.Бабаева кьхизвайвал, Исхакъ сифтебурукай яз Ислам дин кьабулна, гьугъуьнлай амайбуруни адалай чешне кьачуна.

Абу Муслиман кьушунри Миграгърин хуьруьн агъалийрихъ галаз кьве юкьуз женг тухвана. И женгина Абу Муслиман т'арат' гвай баба Къанбарни телеф хъана. Ам Мискискарин мукьва мулкара са клунт'ал кучуна. Чешмеда кьейднавайвал, гьугъуьнлай и клунт'униз баба Къанбаран клунт' лугъузвай. Пуд лагъай юкьуз арабрин кьушунри Миграгъ кьачуна, чкадин агъалийри дин кьабулна ва ина мискин эцигна. Хроникада кьенвайвал, вири Самур дередин агъалийри Ислам дин кьабуллайдалай кьулукъ Абу Муслима вири областар Мискискарин ва адан регьбердиз табий авуна. Идалайни гъейри, табий хъанвай областрин хиве харж гун туна. Чешмеда регьбердин т'вар кьунвач, анжах ам Абу Муслима тайинарнавайди тир. Текстинай акъазвайвал, Мискискар Самур дередин мулкарал сиясатдин центрадиз элкьвенвай.

"Мискискарин тарихда" Абу Муслима Дагъустанда рехъ давамаруниз талукъ малуматарни гъатнава. Ам кьиблепатай кеферпатаз фена: Самур-Куьре-Дербент-Табасаран-Хайтакъ-Къумух-Авария. Абу Муслим Дагъустанда кьушунар гъаз санай масанис фин "Мискискарин тарихда" кьалурнавайвал мад са чешмедани кьалурнавач. Маршрут Дагъларин улкведин географиядихъ галаз кьадайвал тукьлуьрнава. "Дербент-намеда" лагъайт'ла, и делил маса кьайдада ганва: Дербентдай Абу Муслим садлагъана Дагъустандин центральный паюна авай Къумухиз акъатзава ва гьугъуьнлай, Хайтакъай, Табасарандай яна, элкьвена хквезва. Ихътин кьайдадин маршрут региондин тарихдин географиядихъ галаз кьазвач.

(КъатI ама)

Кавказдин Албанияда масагетри регьбервал ганани?

Бедирхан ЭСКЕНДЕРОВ, тарихчи

(Эхир. Эвел - 27-28-нумрайра)

Чи фикирдалди, академик Орбелидин таржума гъакъикъатдиз мукьва я: "Албаниядин пачагъдиз мад муьт'улугъ жез кланзавачир, ада Чора кледедин кьерехар элкьвена эгъуьнна ва маскутрин кьушунар а патаз акъудна, дагъларин ц'усад пачагъ сад авуна ва Арийский полкуниз акси экъечна". И таржумади, эгер "кьерехар элкьвена эгъуьнна" ибара "сенгерар мягкемарна" манада ишлемишнават'ла, Дербентдихъ галаз алакьалу са суални арадал гъизвач. Сенгердал алай кледе куькварунин ваь, ам мягкемарунин жигъетдай серенжем кьабулуну дяведиз гъазур хуьникай хабар гузва. Амма са суал ачухдиз амуькьзава: Дербентдай Албаниядихъ акъудай "маскутар" вужар тир?

И суалдиз жаваб Патканова таржума авунвай "Агванрин тарихда" ава. Ана дяве жедалди вилик албанрин пачагъди кьабулай серенжемрикай суьгьбетнава. Каланкатвадидин кьхинар Патканова и кьайдада таржума авунва: "...Ада Чорадин жигъер к'евна ва маскутрин кьушунар а патаз акъудна. Дагъларин 11 пачагъ сад

авуналди, ада арийский халкьдал гъужумна...". (М.Каганкатвази. Агванрин тарих. К.Патканован таржума. СПб, 1861-йис, 376-чин). Жигъер к'евун сенгер мягкемарун лагъай ч'ал я. Яни ада Дербентдин жигъер михъиз агална. Шаклу масагетар лагъайт'ла, улкведин часпардиди кьецепатаз акъудна. Вачеди кьабулай и серенжем ам дяведиз гъазур жезвайдакай хабар гузвай делил хъиз кьабулиз жеда. Вачеди масагетри персериз куьмек гун мумкин тирди кьат'анвай. Аланар - масагетрин стхяр ачухдиз Персиядин патал элч'инавай.

Гъа ихътинди тир масагетрихъ авай кьуватлувал: са легъзеда абуру михъиз улкведай акъудна. Гьугъуьнлай, VI асирда, Албаниядин масагетар тарихдин дамахдиз элкьвена. Беладзуриди хабар гузвайвал, Кавказдиз Ануширван кьведайла, "маскутрин пачагълуьгъ" амачир, адаз гила "лакзанрин пачагълуьгъ" лугъузвай.

Якьин жезвайвал, Албанияда кьецепатан халкьарикай тир тайифайрин векилри регьбервал гана лугъудай версийрихъ лап зайиф бине ава. Им, жуьреба-жуьре цийи чешмейр желбна, албанрин пачагърин т'варариз этимологиядин жигъетдай анализ гана, дериндай ахтармишунин игътияж авай месэла я.

Куьрединни Къазикъумухдин алакъаяр

Лезгийрин тарихда гъеле ахтармиш тавунвай девирар, вакъияр гъаф ама. Идалай гъейри, икьван ч'авалди кьиле тухванвай тарихдин ахтармишунрани жуьреба-жуьре сирер мад сеферда туп'алай хуьвунин игътияж авай месэлярни ама.

XIX асирда Къубадин ханлухдикай кьхей тарихчийри гужуналди ханарин бинеяр Къайтагъдихъ галаз алакьалу ийиз алахъайдакай чна виликдай кьхеная. Гъа и кьайдада, илимдалди субут хъанвай са делилни авачиз, XX асирда бязи тарихчийри Кавказдин Албанияда "Масагетрин пачагълуьгъни" арадал гъана.

И сирер ахтармишуну, а девиррин вакъийриз кьимет гуни чи тарихдин малум тушир чинар винел акъудзава.

1869-йисуз Кьиблепатаг Дагъустанда чкадин агъалийрин хусуи ва чилерин гъакьиндай авай ихтияррин, Темир-Хан-Шурадин дагълух мектебдин штат артухарунин гъакьиндай махсус комиссия арадал гъана. Ада 1869-йисан 5-августдиди 1870-йисан 14-декабрдалди к'валахна. И комиссиядин эхиримжи докладда юлдаш Андроникова ик' лагъана: "Аслан-хандал кьведалди, Куьредин ханлухда бегар авачир". Идалай гьугъуьниз ихътин фикирни арадал атана: ханлухдин агъалияр харж гузвайбурукай, шихрикай ва чувудрикай ибарат тир (XIX асирдин ва XX асирдин эвел кьилерин Дагъустанда феодалрин алакъаяр. Архивдин материалар. Шаркь патан литературадин кьилин редакция, 1969-йис).

Харж низ гузвайт'ла, докладчиди кьейднавач. Синифрикай ибарат жемятдин векилди ахъайнавай гъалат' адетдинди яз гьисабиз жедай. Амма докладдин текстинай акъазвайвал, вири Куьредин ханлухда комиссияди харж гузвайбурун 12 хуьр видне акъудна. Ихътин суалар арадал кьвезва: 1812-йисуз гьукуматди Куьредин ханлухдин кьиле Аслан-бег тайинарайдалай кьулукъ бегар гъа ханлухдин жуьреба-жуьре чкайриз куьч хъанани? Амай 200 хуьр харж гузвай азад авунани? Фикир гайила, кьаравилидиз ушар я, амма ибур винидихъ т'вар кьур комиссиядин председателдин докладда гъатнавай гафар я.

Санлай кьачурла, Куьрединни Къазикъумухдин ханлухдин арада авай алакъаяр итижлу тема я. И месэла ахтармишай инкьилабдилдай виликан ва алай аямдин тарихчийри гьисабзавайвал, 1812-йисалди

Куьредин область азад тайифайрикай ибарат тир, жемятда синифар авачир. "1812-йисалди агъалияр азад тир ва абуруз харж гун хас тушир" (XXV. Гидулянов. II пай, 56-чин. Этнографиядин малуматар. 1901-йис. №2; Андроникован доклад; Айгунова Т.С. XVIII асирда XIX асирдин эвел кьилера Дагъустандин хуьруьн тайифайрин союзрин кьенепатан ва сиясатдин рекъай кьецепатан алакъаяр; тарихдин илимрин кандидатвилин диссертация. Махачкъала, 2005-йис; Манатилова З.З. Куьредин ханлух ва ам Урусатдик экеч'ун; тарихдин илимрин кандидатвилин диссертация, Махачкъала, 2003-йис).

Историографияда Куьре XVIII асирдин кьвед лагъай паюна, гъеле Урусатдин империяди кьачудалди ва ана Аслан-хан тайинардилди, Къазикъумухдин ханлухдиз талукъди тирдакай хабар гузвай документар ава. Итижлу кар ам я хьй, вири документа и кардикай гегъеншдиз лугъуз алахънава. Чна абуру вири санал к'ват'на ва Куьре Къазикъумухдин ханлухдихъ галаз сад хуьвунин жигъетдай ахтармишунар кьиле тухвана.

Нетихада пуд версия арадал атана: сад лагъайди, Куьре дявеяр тухуналди Къазикъумухдиз муьт'улугъ хъана. Идакай Алкадариди ва Буткова кьхизва.

Алкадаридин делилралди, и кар Сурхай-хандин хва Мугъаммед-ханди кьилиз акъудна: "Надир-шагъ кьейидалай кьулукъ... Авариядай Сам т'вар алай касни галаз атана, и округар вичин гъилик авуна" (Алкьвадар Гъасан эфенди. Асари Дагъустан. 8-пай).

Комарова кьхизвайвал, и кар са т'имил геж II Сурхай-хандин хва Мугъаммед-ханди авуна: "Фет-Али-хан кьейи макъамдикай менфят кьачуна, Сурхай-ханди Куьре кьачуна ва ам Къазикъумухдихъ акал хуьвуна" (Комаров А.В. Къазикъумухдин ва Куьредин ханар. ССКГ, II выпуск, Тифлис, 1869-йис, 3-пай).

Са шакни алачиз, гъам Алкьвадар Гъасан эфенди, гъамни Комаров кесер авай тарихчийр я. Гьикьван абурухъ гьуьрмет ават'ани, и тарихчийри раижнавай делилар вири кьабулиз жедач. Гъакъикъи уьмуьрда ихътин гьерекатар - азад тайифаяр феодалрин хусусиятдиз элкьуьрун - еке ягъунар галайбур жедай. Куьредин чил дявейрин майдандиз элкьведай.

(КъатI ама)

Гад гъарай я

Дашдемир ШЕРИФАЛИЕВ

Гвен гуьн, гад кватлун - им лежберар патал виридалайни четин ва йисан кваллахрин нетижаяр акваз-вай жавабдар вахт я. Магьсулар кватл хъувунив, йисан фан суьрсет гъазурунив хъиз, инсанар бубайрилай инихъ суварин къайдада эгечдай ва и месэладихъ галаз алакь-алу адетар вилив хуьдай. Камаллу агьсакалприн регьбервилек кваз жемят гвен гуьз экуьнахъ фад, ми-хьи беденар ва ниятар аваз, гъурметдивди ва мел-бигердин теьгерда фидай. Дишегьлийри мукалралди, итимри дергесралди битмиш хъанвай магьсулар ядай, цуьлер кутлундай ва ахпа абур йигарар гатун патал арабайраваз хармандал хутахдай. Зегьметчияр гьевесламишун патал зуьрне-далдам, никлера хъсан тлуьнар гъазурдай. И кардив зегьметдин суварин къайдада эгечлуьнихъ жегьилар лежбервилек зегьметдив вердишарунилай алава, эдеб-ахлакьдин ва ватанпересвилек манаярни авай. Незвай фу лежбердин яргьи йисан залан зегьметдин нетижада гьикл арадал

да (председатель Девришбег Девришбегов) вичин 150 гектарда и йисуз зулун магьсулар ерли цанвач, чил кьуьгвериз тазва.
- Ингье кье чун, бисмиллагь, беьгер кватл хъувунив эгечизава. Тебиатдин кьурагь шартлариз килигайла, Аллагьдиз шукур хъуй, зегьметдин нетижа акьван писди хъанвач, гьар са гектардай 19 центнер техил гуьзетзава. Нагагь миянардай шейэр вегьез, зиянкаррикай хуьдай дарманар ядай мумкинвал хъанай-

Райондин УСХ-дин кьуллугьди меслятдин кьайгьударвал ийизватлани, гьукуматдин патай са кепкдин куьмекни авач.
"Самурвиди" гекьийгайла, патав гвай "Луткунский" СПК-дин гьалар хъсан туш. Ина 110 гектарда кьуьл цанваз, са затни арадал атанвач, анжах 40 гектардай мух кватл хъийизва, гьар са гектардай - 10 центнер.
- Аквазва хьи, вегьенвай тум сифтедай лап хъсандиз эгечина,

Кьурагьвили тади гана

кьезватла, жегьилриз чирун важиблу тир. Гъавилляй чи бубайривай агьзур йисаралди дагьдин тик гьунейрик кетер кутаз, дагьлух лежбервилелди фу нез хъана. Эхъ, гила девирар, адетар тамамвилелди дегиш я, дагьлух лежбервал къакъатнава, паталай гъизвай техилгъур-фу регьятдиз гъатзава. Гъа са вахтунда, гьелбетда, магьсулдарарни ава, абурун зегьмет гъурметуниз лайихлу я.

тла, беьгер мадни хъсанди жедай. Авайди чна са гьафтедин кьене кватлна беьгемарда, суьгьбетзава "Самурви" майишатдин тешкилатчи Зара Къадимовади.
- Квез хуси комбайн, герек маса техника авани? Гьукуматдин патай гьихьтин куьмек жезва? - хабар къазва чна и майишатдин магьсулдарривай.
- Дугьри я, "ДТ-75", "Беларусь" куьгьне тракторар ва сеялка ава.

гъуьуьнлай кьурагь хьуникди битмиш хъхъанач. Комбайнидин сивиз кьведай зат авач, кьилерни буш я, кватл хъувуниз виже кьведач, актироватна кланда. Гьайиф, члугур кьван вири зегьметар бада фена. Нагагь цанвай магьсулриз страховка кьванни авунвайтла, гьукуматди звездин пул худай, никле магьсулар инлай-анлай ахтармишиз, гьайиф члугуниви, кьейдзава Арген Гьажиевани Рамазан Шагьмирзоева.

Магьсулдарар беьгер кватл хъувунив эгечинавайди чир хъайила, 10-июлдиз чун, Ахцегь райондин хуьруьн майишатдин управленидин (УСХ) начальник Арген Гьажиев, адан заместитель Ханлар Рамазанов, Россельхозцентрадин Сулейман Стальский межрайотделдин начальник Рамазан Шагьмирзоев, Мегьарамдхуьруьн райондин зонада Чархи кламун мензилпра магьсулдарвилел машгьул "Луткунский" (председатель Рамиз Сулейманов) ва "Самурви" (председатель Гуьлпери Гьабибова) СПК-рин участокрал фена, анра зегьметчийрихъ, арадал атанвай беьгердин еридрихъ ва техил кватл хъувунив месэладихъ галаз мукьувай таниш хъана.

фирмадивай кирида къазва. Гьар са гектардай техил кватл хъувун патал 4 агьзур манат пул гузва. Йиса 150 гектардай (куьчери хипехъанвилек чилер лежберив 49 йисан муддатда арендада вуганва) гьукуматдиз 16 агьзур манат пул арендадин гьакьини гузва. Маса харжийрикай рахайтла, гьар йисуз цадай тум маса къачузва, никлериз кьиферен дарманар вегьезва, къацар гьайванрикай хуьн патал са метрди зуран деринвал аваз 2,5 километрдин къанав янава (тахъайтла маларин рабатвализ жезвач), къаравул кьунва ва ик мад.

Бегьер тахьун цанвай тумунилай аслу я лагьайтла, дуьз туш, суьгьбетдик майишатдин сагьиб Рамиз Сулейманов эгечизава. - Ставрополдай кьуьлуьн килограмм 15 манатдай, сортунин мух 16 манатдай маса къачуна гъана, еке умудар аваз чна тумар цана. Заз аквазайвал, чи шартлара зулун техилдилай мух цун вини дережадин менфятлу я. Кьведай йисан беьгер патал гила за мух цадайвал жедая...

Эхъ, магьсулдарвилек берекатлу беьгер тебиатдинбурулай алава, пара маса шартларилан аслу я: чил вахтунда къарагьарна, вижевайдаказ гьалун хъсан вахтара ва чи накъваривни тебиатдин шартларив къадай сортарин тумар цун агротехникадин серенжемрин истемешунрал амал авуналди миянардай шейэр ва эчелрикайни зиянлу гьашаратрикай, азаррикай хуьдай химикатар ишлемешун ва ик мад. Амма и месэлаяр вахтунда ва ерилудаказ кьиле тухун патал, малум хъайивал, са бубат чпи чпин кьил хуьзвай чи магьсулдарриз, гьайиф хьи, хуьруьн майишатдин я махсус техника, я пулдин такьатар, я гьукуматдин патай са куьмек авач. Гъавилляй цик квачир яван чиле, иллаки цининди хьтин кьурагь йисуз, хъсан беьгерар гуьзетиз жедач.

Галатун тийижиз

Райсудин НАБИЕВ

Жуван кефияр са артух куьпдик квачтлани, зун жемятдин хийирлу крарик кьил кутаз, бязи месэлаяр гьалунин карда жувавай жеривал куьмек гуз, кваллах вилик тухуз алахъзава. Мадни лагьайтла, риклик са тлимил шагьвар кутадай агьвалатдикай, инсандикай ван кьведатла лугьуз, жуьреба-жуьре ихтилатарзавайбурухъ яб акализ клан жезва жуваз. Кимин чехивал ийизвайбурувай, гьелбетда, хабарар гьар жуьрединбуру ван жедая. Сад - руг кьилеллаз гьалай машиндикай, мукьуьди-саклани алат тийизвай коронавирсудикай, пуд лагьайди - чи ерийрин салара (месела, Макьарал) битмиш хъанвай халийрикай, кьуд лагьайди, яваш сесиналди, кватлзавай гатарикай ихтилатар кудиз, рахаз жедая.

Гьелбетда, низ яб гудатла кьил акьат тийизвай кьенин девирда жув дикьетлу хьун чарасуз я. Инсанриз, сифте нубатда, лацу - чулав талгъана, фу герек я: ам галачиз, кьизилрин юкьва ацукьайтлани, ачух суфрадаллаз цава лув гуз хъайитлани, уьмуьр уьмуьр яз гьисабиз жедач. Гьихьтин кваллах хъайитлани, инсанди ам сифтени-сифте анжах фу паталди ийизвайдал шак алач. Фу - и гаф чехи гьарфаралди кьхизвайтла, лап дуьз кар, адан дережани незвай амай затларилай вине жедай.

Ингье гъа и фу патал алай вахтунда "Куьрхуьр" твар алай лежбервилек фермервилек майишатрин магьсулдарри, галатун гьисс тийиз, зегьмет члугвазва. Чпив гвай никлерай тежилар кватлуьн жегьиник Шайдаев Сефербеган, Саругьланов Вилиметан, Саругьланов Нариманан, Сийибулаев Тарланан ва масабурун магьсулдарар эгечинава. Гуьнейрин кьилерал эгечина яб гайила, никлерин вини, агъа кьилерай ва юкьварай комбайнидин ванер кьезва. Ида риклик шадвал, гьевес кутазва. Техил патал женг физва эхир. Кимерални абурун четин кваллахрикай рахаз хъанайтла, ажеб жедай. Чими, залум, яргьи юкьуз рукуадик кваллахзава ксарин. Абурун язух атун герек я эхир.

Санлай магьсулдаррин вилик 212 гектардай кьуьл, мух кватлуьн везифа акьвазнава. Кьурагьвилер хъанатлани, гьар са гектарди пис нетижа гузвач. Бязи гадайри чпиз тумаризни туна, артухан техил масани гузва. Шад я и кардални. Санлай 193 гектардай техил кватлланава. И карда тежрибалу механизатор Сефербега масабурозни куьмек гузва. Гъа са вахтунда абур туьквер къачудайбурун суракьдани ава. Гад гъарай я. Ам и йикъара агудна куьтягьдайвал я.

Ахтармишун тапшурмишна

И йикъара РД-дин чилерин ва эменнидин алакьайрин министрствода хуьруьн майишатдин тайинвал авай чилер промышленныйрин дережадик кутунин месэла веревирдна, хабар гузва идарадин пресс-кьуллугьди.

Мярекатда РД-дин Гьукуматдин Председателдин заместитель Анвар Халилова, чилерин ва эменнидин алакьайрин министр Агьарагьим Кьагьиргьажиева, хуьруьн майишатдин ва недай суьрсетдин, гьакьни тебиатдин ресурсин ва экологиядин министрствойрин кьилери, РД-дин архитектурадин ва шегьерар эцигунин рекьяй Комитетдин векилри иштиракна.

Совещанидал ихтилат кьум, чиргь, мишердалди атлудай къванер (ОПИ) хкудзавай карьерри кьунвай чкайрикай фена. РД-дин Минимущество са дережадин чилер маса дережадинбурун жергедик кутунин везифаяр тамамарзавай оператор ятлани, и кар кьилиз акьудун патал РД-дин Гьукуматдин кьарардин проектдиз РД-дин архитектурадин ва шегьерар эцигунин рекьяй Комитетди ихтияр гун лазим я.

Архитектурадин ва шегьерар эцигунин рекьяй комитетдин председателдин заместитель Мурат Шираева чилер са дережадинбурукай масадак кухтун патал схема гъазурзавайдакай ва ам, сифтедин делилралди, алуькда йисан гатфарихъ гъазур жедайдакай хабар гана.

Вичин нубатдай Анвар Халилова Комитетдиз, РД-дин Минимуществодихъ галаз санал и кваллах тамамардай вахт куьруь авун патал лазим серенжемар къабулун, тебиатдин ресурсин ва экологиядин министрствойрин руководстводиз лагьайтла, алай вахтунда кардик квай карьерар республикадин дережада важиблулав авай объектрин схемадик кутун тапшурмишна.

Эхиримжи тапшуругьдиз талукь яз, Агьарагьим Кьагьиргьажиева карьерар кваллахдай ихтияр гузвай лицензия аватла ахтармишун лазим тирди риклел хкана.

Совещанидин нетижаяр къадайла Анвар Халилова чилин кланик квай хийирлу шейэр ишлемешунин кваллах нетижалудаказ виликди тухун ва ОПИ хкудунин бизнес хъендик акатунин вилик пад кьун патал герек шартлар арадал гьунин лазимвал авайди кьейдна.

Конкурдиз

Абидин КАМИЛОВ

- БУБА! Я буба! Гатфар ваз, муштулук заз! - гафар тикрариз, Эркиназ пакамахъ, гатфар члурал акъудай бацци хъиз, шаддиз, еке теспачавал кваз, айвандикай чехи бубадин патав кваллиз хтана.

- Вуч гатфар, я бубадин цуьк, алуькзавайди гатфар ваъ, меьки кьуд я. Белки ваз ахварай акур зат-мат аватла? - хабар кьуна дивандал фараьатдаказ кьатканвай чкадилай аялдик квай теспачавал акур Сефер бубади.

- Ахвар - махар заз чидач, садра вун, кьарагна, захъ галаз айвандик атана, чи багъдиз килиг. Чи вири тарари цуьк ахъйнава. За тапарарзаваче, буба, ша, кландатла жувни килиг, - лугъуз, ада набут хъанвай чапла кьачел кьещи яшлу кас, минетар ийиз, гужуналди дивандилай кьарагна, айвандик тухвана. Белки, и легъзейра Сефер бубани тлебатдиз гьвечи аялдин вилерай килигзавай жеде... Женжел рушан "гатфар", "гатфар" гафарин таъсирдик кваз квалляй айвандик экъечай адазни гьакьикъатдани тарари цуьк ахъйнавайд хъиз аквазвай...

Зулун эхирра, иллаки алахъай ийфера, хъуьтлуь вич мукьва жезвайда-

Бахтунин накъвар

(Новелла)

кай хабар гузвайтлани, югъ хъайила, ракъини адахъ цай квай цлук гваз калтгузавай, гич адал гелни тазвачир... Ийфиз къаял живедин кьирав янавай емишдин тарари, векьер-къалари пакаман ракъинин нурарик, цурурай гимишди хъиз, рапрап гузвай. Ик, вилерин ишигъ тухудай хътин и гуьзелвили кьуд пад нурламышнавай. Живедин кьирав янавай мерги гьалар, хушраканрин мукар магьир устларди ипекдин гьаларикай хранвай сачах хъиз аквазвай. Вилик квай гьакьикъат адан хиялрин шиклири элкьезвай...

- Буба, я буба! Чаз гила самбар пинияр, машмашар жедани, гьа? - лугъуз, птул Эркиназа бубадин гьил кьуна, шадвилляй алай чкадал жадарзавай. Бубадини, дерин хиялрик кваз, кефи хун тавурай лагъана, "ун", "эхъ" лугъуз, гьвечи птул секинарзавай. Амма адавай вичивай саклани хиялрин чилинай экъечлиз жезвачир, на лугъуди, ам суьгьурда гьатнавай...

Гьвечи аялди герен-герен ялиз хьуткьунарзавай адан гьил, ихтиярда амачирди хъиз, тентес хъана, гьак галтад жезвай. Сефер бубадин рикел и макъамда 1945-йисан гатфар, Советрин халкъди фашистрин Германиядин винел къазанмишай Чехи Гъалибвилин югъ, вад йисуз санал дьейира хъайи юлдашрин, фронтда телеф хъайибурун ва гьаклани чан аламайбурун суьретар хъезвай... Амма кьвердавай кьизгин жезвай ракъинин нурари Сефер бубадинни Эркиназан "хиялрин цуьквер" чилел везъезвай. И кар акур Эркиназ михъиз перт жезвай. Чехи бубадини вичин суалриз беьем жавабар тагуз акурла, эхир руша адан гьил кьевиз ялна хьуткьунарна, ам уяхарна. Адаз ам кьвачин кьилел ксанвайди хъиз авай.

- Я буба, вун ксанване-е? Вучиз чи тарарал алай цуьквер чилел аватзава? Гила чаз недай алуьчар, пинияр, машмашар гьинай кьведа? - лугъуз, шел кланвай Эркиназак.

Эхир птулдин перишанвал акур Сефер буба адаз теселли гуз эгечина: кьезвайди гатфар ваъ, кьуд тирдан, абур гьакьикъи цуьквер ваъ, чпин "хи-

ялрин цуьквер" тирдан, исятда гатфар ваъ, меьки кьуд алуькзавайдан гьавурда тваз алахъна. Гатфарихъай тарари атирдин ни галай халисан цуьквер ахъгаьйла, ам вичихъ галаз багъдиз тухуда лагъана секинарна ва вич, вилерал акьалтнавай накъвар гьиливди михъиз, патав гвай стулдал ацукьна.

- Буба, я буба, бес вун вучиз шехъзава, вуна абур цуьквер ваъ, живедин гьаклан кьирав я лагъаначирни? - лагъана, птул бубадин метел ацукьна ва адан хъуькверал аламай накъвар вичин назик гьилеривди михъиз эгечина.

- Зун шехъзавач, бубадин, абур чи кьенин ислягъ уьмуьрдал кьару хьунин, шадвиллин, бахтунин накъвар я. - Ик лагъана, ада птул, са ни ятлани вичивай кьакъудзавайди хъиз, вичин хурудив кьевиз агудна кьуна, адан пелез, хъуьквериз теменар гана.

- Зи рикел, куьз ятлани, бубадин цуьк, и легъзеда 1945-йисан гатфар, Гъалибвилин югъ хтанвай. Къуй куь кьилел кьванни ислягъ цав хьурдай, чаз мад гьич садрани дьаедин цай, каш, мекъ тахкурай, - лагъана куьзуь бубади, ухъ аладаруналди.

- Чан буба, ахъая ман ви рикел вуч хтанатла, аз дьаедай ийидай ви суьгьбетриз яв гуз гзаф кланда, - минетарна птулди.

канвай заз гагъ-гагъ адай жуван ухшарни кьезвай. Кьвач авай гьални вилериз беьем такунвай за, жуван кьвачикай фикир ийидай чкадал, куьз ятлани, инсафсуз дьае себеб яз, и эйбежер гьалдиз атанвай пинидин тарцин язух члугъзавай. За жуван рикляй и залум, вагъши дьае мад ва мад сеферда негъзавай.

Садлагъана рак ахъайна, чина шадвиллин хъвер аваз, чи палатадиз, яни чун кьатканвай кваллиз, чи медсестра Надежда (вирида адаз "Надя" лугъудай) гьахъна ва ада хъи ванцелди, шаддиз, акъатна гьарайна: "Гъалибвал! Гъалибвал, зи играмбур! Дьае куьтягъ хъанва, чун Гъалиб хъана! Шадвал ая, зи азизбур!" - лагъана, вичин патав гвай кравутдал кьатканвай са гьил галамачир жегил сержант кьуна, кьвачел кьарагна ва адан эрчи гьил вичин куьнел эцигна, адахъ галаз, элкьез-элкьез, куьль ийиз эгечина. Абурухъ галаз масадбуруни шадвилляй куьлер авуна.

Фадлай вил алай и багъа легъзеде - "Гъалибвал!" - гафунни чи беденрани ивидик цийи гьерекал кутунай. И легъзе, и багъа декьикъаяр са члавузни рикелай алатдач, бубадин цуьк. А вахтунда чна, чун хайи Ватандивай гзаф яргъа авайтлани, гьар сада вич жуван квалле, хайи хизанда авайди хъиз гьисзавай... Эхъ, Ватандин гьисс гьакьван

зурба куьват авай, алааматдин зат я, бубадин. А бахтлу декьикъайра гьатта чи залан хирерин тлални кваз яваш хъанай...

- Ахпа вуч хъанай е, чан буба? - кьарайсузвилелди суал гана Эркиназа. Са легъзеда дериндай ял акъадарайдалай гуьгъуьниз, Сефер бубади вичин суьгьбет давамарна.

- Гьинал акъвазнай зун, бубадин цуьк? - суал гуда. - Гьан, рикел хтана: хуш хиялри хайи Ватандиз "ханвай" зун, жув-жувал хтайла, яни хиялрикай хкатайла, садлагъана мад а дакардиз килигна. Зи ягъай вил мад сеферда, чан бубадин кьизилдин клус, са пад снарядикди хана, пешер, цуьквер чранвай пинидин тарце акьуна. Гатфарин назик шагъвардик дамахдивди лепе гузвай, эцигнавай памбагар хъиз, сад хъиз, цуьквер аламай тарцин мукъуь патан хилерал алай пешери, и хабардал шадвал ийиз, явашдаказ кап язавайди хъиз аквазвай. А цуьквери заз умудрин сел багъишна...

Ингъе, вазни аквазвайвал, кьещи набут хъанатлани, зунни саламатдиз кваллиз хтана, куьн хътин хтулар, птуларни метлерал атанва. А йикъалай инихъ 70 йис алатнаватлани, бубадин кьизилдин клус, исятда зи вилерикай мад а пинидин тар, заз умудрин сел, ачух хъвер багъишай адал алай цуьквер, жув феи женгинин рекьер караг хъувуна. Ваз зун шехъна лугъуз са клусни киче жемир, бубадин багъа цуьк. Зи вилерал атайбур бахтунин накъвар я. Абуру инсандин уьмуьр яргъи ийида...

И легъзеда, садлагъана ахварикай кватай Сефер бубадин вил вичин чапла гьилел кьил эцигна, пелез курум-курум гьекьни акъатна, малаик хъиз, кьужагда ксанвай птул Эркиназа акьуна.

- Агъ, уьмуьр, вун гьикъван гуьзел ва ширин я! - лагъана, ада, ахварай аватиз кичелла, птулдин курум-курум гьекъ акъатнавай пелез явашдаказ са темен гана.

Яраб, а теменда играмивилин, кланвиллин, багъавилин, уьмуьрдал кьарувилин гьикъван куьват кватл хъанвайтла!..

Бармакдин КЪИМЕТ

Фазила АБАСОВА

Интернетда ганвай малуматрал асаслу яз, Дагъустандай тир 21 миллиардердикай 10 кас лезгийар хъуни лезги халкъ гьам илимдин, гьамни уьмуьрдин жуьреба-жуьре хилерай зегьметкеш халкъ тирди тестикъарзавачни мегер?! Са шакни алачиз. Герек атайтла чи халкъди вацци кьулухъ элкьурда, дагъларани багълар кутада.

Ихътин крариз тешпигъ са агъвалатдикай я зи суьгьбет.

Дагъдин са хуьре дахдихъ галаз стха хъиз акахънавай Мансур твар алай са хванахва (таниш) авай. Мукьвал-мукьвал ам дахдин патав чи кваллиз кьведай. Мус атайтлани, рахун бахчадикай фидай. Мансура, вич Урусатдин гьи шегьердиз гьикл ва нихъ галаз физватла, ичерин гьи сортар гьина ва гьикл маса гузватла, хъайи къазанжидихъ вичи вуч дердияр ийизватла, акл гьевелсудаказ суьгьбетдай хъи, гуя дуьньядин ирид алаамат адан бахчадин патав са затни туш. Гьикл ятлани са сеферда азни гьа хуьруьз Мансуран кваллиз фин кьисмет хъана.

Квалер гуьнедик квайбур тир. Кваллин гьаятдиз гьахъайла, аквазвайди 3-4 метр гьаркьувилхъ, 20-25 метр яргъивилхъ авай чкадал алай тарар тир.

- Бахча гьинава? - кьарай татана суал гана за.
- Ви вилик квайди вуч я? - жаваб гана Мансура.
- Им дагъ я гьа, дагъ. Ина куь аранда хъиз, дуьзенар авайди туш гьа-а-а. Ша, инай агъуз эвичи кван.

Мансуран гуьгъуьна аваз фейила, заз акур шиклиди зун кьарсуьна. Гуьнедик, гурарин кларарин жуьреда лакар (кьарабасар) тукьлуьрна, бахча кутунвай. Гьар са лакунай мукьуь лакуниз эвичидай гелерни авунвай. Бахчадин кланяйни вацл авахъзавай. Нагагъ бахчадин вини кларце авай тарцик гурар кутуна акъахна аватун хъайитла... Бахчадин вини лакуниз яд гьикл акъудзаватла, зи кьил акъатначир. Им зи аял вахт тир. Гуьгъуьнлай зун гьавурда акьурвал, яд насосралди акъудзавай. Чинра насосрин савда авайди тушир. Зун хиялри тухвана... Яраб и бахчадал гьикъван зегьмет члугунватла?.. Дугьриданни, заз акл хъанай хъи, зи вилик дуьньядин алааматдикай сад тир Вавилонда Семирамидадин ирид хуьре авай багълар ква.

Девирар, девирар... Иссар кьез алатна. Мансуран аялрикай итимар хъана, вич лагъайтла, мугьман дуьньядай хъфена эхиратдин квалле фараькат хъанва.

Бахчадин кьисмет гьикл хъана лагъайтла... Бахчадиз иесияр гзаф акъатна, гьатта стхадин аялрини кьил хкажна. Мансуран аялривай бахчадин савда гьализ хъанач. Хуьруьн куьлуь-шуьлуь месэлайриз килигзавай агъсакъалрин советди Мансуран кьуд веледдизни бахча сад хъиз пайдай кьарар акъудна. Амма чехи хва Рефид кьарардал рази хъанач.

- Бубади вич рекьидайла, - башламишна ада, - вичин бармак зи кьилел алуьклайди я. Чи бубайрин адетралди, бубадин эменни бармакдиз кьезвайди я.

Гьа ик, бахча бармакдиз - Рефидаз кьисмет хъана. Мансура гьикл клантлани хъуй лагъана, бармак Рефидан кьилел алуьклайди тушир. Рефида а "бармак" вичин зегьметдалди къазанмишайди я. Гуьрметлу газет клеззавайбур, эгер куь хуьрера бармакдин адет хуьзвайди ятла, ам къазанмишун патал, Рефидалай чешне кьачуна, зегьмет члугу.

Сувабдин чуьхуьнар

Эминни адан свас са куьн патахъай ятлани чуьруькра авай. Сада лагъай гаф мукьуьдан туьтуьнай физмачир. Эмина хтлунай пекер суса чуьхуьн тийиз са югъ, кьве югъ, пуд югъ. Эминаз чпин араяр кьайи хъанвайдакай вичин дидедиз чир хъана кланзавачир.

- Бах, бах, - лагъана ада кьуд лагъай юкьуз, - чан бах-е-е, и за хтлуннавай пекер вуна чуьхуьн ман.

- Я бала, жегил суса чуьхуьн тавуна, зун вучтинди я?

- Бах, ваз зун гьихътин михъи кас ятла, чизва кьван: капни ийизва, сиверни хуьзва, гьаждални фенва. Зи пекер чуьхуьн - ваз им гьихътин суваб ятла, чизваче-е. Женнетдин юкь яда. Свас ламран руш хъурай. Ам жегьеннедиз фидитлани, кьайгуь туш. Заз и суваб ваз хъана кланзава эхир, я чан бах. Вун гьавурда гьата ман гье-е-е.

Эдуард БАГЪИШЕВ,
Дагъустандин халкъдин артист

Лезги халкъдихъ яратмишунрин ва искусстводин рекъе экуь гел тур ксар гъар са девирда хъайиди я. Абурун абурулу крар давармарзавай рухварни рушар чахъ къенин юкьузни ава. Нубатдин макъалани ахтинбурукай сад тир актриса **Эмина ВАГЪАБОВА-ДИКАЙ** я. Алай вахтунда ада Лезгийрин Стлал

Эмина Вагъабова

Сулейманан тварунихъ галай госмуздрамтеатрда зегъмет чугвазва - сегънеда вичин устадвал ва алакьунар къалурзава. Адалай тамашачийрин патай еке гъурмет къазанмишиз алакьнава.

Сегънеда устадвал къалурзава

Эмина Вагъабова "Чулав дагъви" тамашада Гуьзелан ролда (чапла патахъ галайди Даштемир - актёр В.Сулейманов)

Э.Вагъабова Хив райондин Архитрин хуьре дидедиз хъана. 1992-йисуз хайи хуьруьн юкьван школа акъалтларна. Аял члавалай манияр лугъуз, къуьлер ийиз пара кландай руша гъеле мектебда клелзамаз гъевескар артистрин кружокда иштиракзавай ва вичин устадвал сегънедилай къалурун адан мурад тир...

Йисар къевез алатна. Рушан мурад къилиз акъатна. 2010-йисуз адакай Лезгийрин госмуздрамтеатрдин актриса хъана. Театрдиз акъатун ада вичиз къисметди гайи виридалайни еке пишкеш, вичин уьмуьр театр галачиз фикирдиз гъиз тежедайди яз гъисабзава.

2015-йисуз жегъил руш пешекарвал къачун патал Махачкъалада кардик квай СССРдин халкъдин артистка Барият Мурадовадин тварунихъ галай Дагъустандин культурадин ва искусстводин колледждик экечина.

Сегънеда зегъмет чугваз алатнавай йисар мана-метлебдив ацанвайбур, устадвал, пешекарвилдин дережа мадни хкажайбур хъана. Эмина Жамирзаевнади къенин йикъалди 20-далай виниз ролар къугъвана, жуьребажуьре къилихрин сагибрин къаматрал чан гъана. Абурун жергедай тир А.Айларован пьесадин бинедаллаз режиссёр А.Батырова эцигнавай "Чулав дагъви" тамаша заз иллаки хуш хъана. Эмина Гуьзелан ролда къугъвазва. Эсердин бинедат актёррин къугъун ава. Амни, чи ватандаш рушан иштираквални аваз, абуру еке устадвилелди, тамашачияр гъейранардай

тегерда къилиз акъудзава. Са гафуналди, тамашади неинки тамашачийрин гуьгъуьлар, гъевес хкажзава, чахъ лезги театр вилик тухудай жегъил къуватар авайдини тестиькарзава.

Лезги театрдин къилин режиссёр хъайи Дагъустандин халкъдин артист Мирзабег Мирзабегова А.Абдулгъапурован "Зирек Алмас" тамаша-махунай эцигнавай сегънеда Эмина Вагъабова къилин ролда (Алмас) къугъвана. Аялар патал тир и тамаша вичин макъсаддив агакьна. Сегънедин устадрилай, гъа гъисабдай яз Эминадилаини режиссёрди вилик эцигнавай идеядин ва художественный къетленвилер хуьз алакьуналди, аялар патал тир и тамаша манадал гъалтайлани пара девлетлуди хъана.

Къетлендаказ заз мадни а кар къейд ийиз кланзава хъи, Э.Вагъабовадихъ режиссёрди теклифай жуьреба-жуьре ролар, игитрин къилихар, лугъурвал, гъасятда къацла гъатна тамардай бажарагъвал ава. Къилиндини, ам зегъметдал гзаф рикл алай инсан я. Къилихдин и ериди инсандин вилик еке мумкинвилер ачухзавайди сир туш. Актрисадилаи режиссёр-постановщикдин фикир къатлуз ва сегънедал и кар устадвилелди къилиз акъудиз алакьзава. Цийи гъар са ролди чаз адан къилихдин цийи ерияр къалурзава. Э.Вагъабова къугъвай ролри и кардин гъакьиндай шагъидвалзава. Ингъе абурукай са шумуд: Т.Минуллин - "Ялгъузди" (Дагъустандин халкъдин артист М.Мирзабегова эцигнавай тамашада Мадинадин ролда), Ш.Къазиев - "Нисредина

Лезги хуьрер Арагъар

Хазран КЪАСУМОВ

Чи хуьрерин "дувулар" агъзур йисарин тарихда ава. Сулейман-Стальский райондин хуьрерикайни гъа ик лугъуз жедат. Хуьрерин тарихдикай рахадайла, 1886-йисуз тухвай переписдин делилрихъ еке метлеб ава. Гъа вахтунда Куьреда 52 хуьр авай. Абурукай виридалайни члехиди Агъа Стлалар тир, ана 246 къвал авай.

Квалерин къадардал гъалтайла, къвед лагъай чкадал Агъа Арагъарин хуьр алай. И хуьре 200 къвал авай.

Агъа Арагъар чи йикъара

Агъа Арагъарин хуьр мус арадал атаватла малум туш. Хуьруьн твар (Ярагъ, Гарагъ, Миграгъ... тварар хъиз) «рагъ» гафунихъ галаз алакьалу тирди малум жезва. Хуьруьхъ цадай чилер, векъин уьруьшар, багълар, тамар авай. Арагъвиар магъсулдарвилел, сил, гъатта дугъуь цунални машгъул тир.

Гатфарин ва гатун къвалахрин вахтунда Агъа Арагъиз дагълух хуьрерай гзаф инсанар къведай, ана гъар жуьредин къвалахар тамардай. Хуьре цин 6 регъв кардик квай.

1886-йисан переписдин делилралди, Агъа Арагъа 200 къвале 1140 кас яшамеш жезвай, абурукай 586 итмар ва 554 дишегълиар тир.

Итижлу мад са делил: арагъвирикай 713 кас чувудар, амайбур лезгийр тир. Ина къве суар авай - чувудрин ва лезгийрин.

1966-йисуз чилер зурзуники хуьруьн члехи пай агъалияр Къасумхуьрел

(Цийи поселекдиз) куьч хъана, ана бине, къвал-югъ кутуна, яшамеш жезва.

1970-йисуз Агъа Арагъа 17 къвал амай, 20 кас яшамеш жезвай.

И йикъара зун Агъа Арагъарин хуьруьз фена. Заз акурвал, алай вахтунда ана са шумуд кас мал-къара хуьнал машгъул жезва, инсанри яваш-яваш куьгъне хуьрел чан хкизва, цийиз квалер эцигзава. Хуьруьн юкьвай фенвай шегъреда къир цанва.

"Къасумхуьр-Къурагъ" шегъре рекъин эрчи пата куьгъне мискиндин дарамат къени ама. Атланвай рагарин къванерикай эцигнавай, рак-даklar кумачир, вахтариз муьтлуьгъ тахъана "къвачел" аламай мискиндин дараматди Агъа Арагъарин хуьруьн еке ва гзаф йисарин тарих риклел хкизва.

Агъа Арагъар чи йикъара

Вилик йисара Агъа Арагъай са 5-6 километр винелди фейила, Къурагъ вацун (адаз Арагъ вацни лугъузва) эрчи пата Вили Арагъарин хуьрни авай. Жуван ери-бине Етим Эминан ватан тир Ялцуьгърин хуьрй хъуниз килигна, зи риклел лап хъсандиз алама: Вили Арагъарин хуьруьн юкьвай винелди Ялцуьгърин, Цицлерин, Сарагрин, Ругунрин ва маса хуьрериз хъфидай рехъ авайди тир.

Вили Арагъар арадал атай вахт хъиз, хуьруьн твар арадал атай чешмени малум туш.

1886-йисан переписдин делилралди, гъа вахтунда хуьре 52 къвал авай, 304 кас (150 дишегъли ва 154 итим) яшамеш жезвай.

Вили Арагъа Кларасар, Афатар, Базияр ва Мумрачар лугъудай тухумар яшамеш жезвай. И хуьруьнвиьрин члехи пайни чувудар тир. Винирагъвиьрини Къасумхуьрел (Цийи поселекдиз) куьч хъанва.

Итижлу делилар Мехъеррин тварар

Гъазурайди - Ш.ШИХМУРАДОВ

Къацу мехъер - жегъилар эвленмиш хъайи мехъер.

Читинин мехъер - санал яшамеш жез са йис хъайила къейдда. Жегъилри чпи чпиз памбадин парчадин яйлухар пишкешда.

Кларасдин мехъер - вад йис тамам хъайила. Жегъилриз кларасдикай авунвай шейэр багъишда.

Цинкдин мехъер - ругуд йисни зур алатайла, яни цинки хъиз нур гудай вахт.

Цурун мехъер - ирид йис алатайла, гъуьлуьни папа сада-садаз цурун туплалар гуда, гъакл пуларни. Им ван алай хътин бахтунин лишан я.

Къелеч лацу ракъун мехъер - муьжуьд йис тамам хъанва. И члавуз итимдизни папаз къвализ, аваданлуьхдиз герек шейэр гуда.

Къизилгуьлрин югъ - цуд йисуз санал яшамеш хъайила. И юкьуз, мехъерин юбилей мубаракиз, къизилгуьлдин цуьквер гваз къведа.

Никелдин мехъер - 12 йисни зур алатайла. И члавуз жегъилар чпи чеб хъсан тегерда (формда) аваз хуьн лазим тирвилин патахъай тагъкимарда.

Шуьшешдин (гуьзгуьдин) мехъер - 15 йис тамам хъайила. И члавуз итимдинни папан араяр ашкарабур, гуьзгуь хъиз миьхибур хуьн герек я. И юкьуз анжах гуьзгуьдин савкъатар багъишда.

Чинидин (фарфар) мехъер - хизандин 20 йис. Стол туклуьрдайла, чинидин къпар ишлемишзава.

Гимишдин мехъер - 25 йис тамам жезва. И шадвилин мярекатдиз вири багърийрини танишриз теклифда. Къизилдин туплалрал гимишдинбурни алава хъийида.

Кетендин (агъдин) мехъер - санал алаз 35 йис тамам хъайила, гъуьлуьни папа сада-садаз кетендин дасмаларни месин агъар (простыня) багъишда.

Алюминийдин мехъер - 37 йисни зуралай. Мягкем хизан тирвилин гъакьиндай шагъидвалзава.

Къизилдин мехъер - хизан кутуна 50 йис тамам хъайила, итимдини папа чпи чпиз къизилдин цийи туплалар пишкешда.

Алмаздин (бриллиант, багъа къаш) мехъер - 60 йис тамам хъайила. Хизандин мягкемвилдин, ам мад члуьриз тежервилдин лишан.

Ркъун мехъер - 65 йис.

Къванцин мехъер - 67 йисни зур.

Акъалтлай намуслувилдин (благородный) мехъер - 70 йис.

Тажунин (коронный) мехъер - хизандин 75 йис.

Азиз МИРЗЕБЕГОВ,
филологиядин илимрин кандидат

ХІХ асирдин сифте килера Урусатди Кавказ муьтуьгъарайдалай кьулухъ, Кавказдин тема гьам урусрин эдебиятда, гьакни Европада маса халкъарин эдебиятра кьилин темайрикай сад хъанай. И кардиз мисал яз чавай урусрин эдебиятдай А.С.Пушкинан, А.А.Шишкован, К.Ф.Рылееван, А.Марлинскийдин, А.Полежаеван, М.Ю.Лермонтован, В.И.Далан, Европадин эдебиятдай Ф.Боденштедтан, А.Дюмадин, П.Закконан, П.Дюпонан, Андре-Ван-Ассетан, М.Гралеvскийдин, К.Калиновскийдин, Т.Лада-Заболоцкийдин, Я.Гордонан ва масабурун эсерар кьалуриз жеда. Абуру Кавказдин халкъарикай кхъенвай эсеррин арада лезгийрикай теснифнавай яратмишунри гзаф чка кьазва ва ахьтин эсеррикай садни францюзрин дипломат, гьикаятчи ва социолог Артур Гобинодин "Шемахидай тир кьуьлердай дишегъли" новелла я.

Артур Гобинодин уьмуьрдин рехъ

Артур Гобинодин эсерар урус члалаз таржума авунвач ва урусдалди адакай кхъенвай малуматарни са акьван гзаф туш. Ятлани, гъиле авай делилри чаз адан таржумагъалдикай куьрелди рахадай мумкинвал гузва.

Граф Жозеф Артур де Гобино 1816-йисан 14-июлдиз Париждин патав гвай Виль-д'Авре шегъерда кесиб хъанвай дворянрин хизанда дидедиз хъана. 1830-йисалай ам, хизан Швейцариядин Берн шегъердиз куьч хъунихъ галаз алакьалу яз, гъанин гимназияда клелиз эгечна.

Французрин гьикаятчидин эсерда лезгийрин образар

Ина ада, француз члалай гъейри, немс ва фарс члаларни чирна. 1835-йисуз Гобино Париждин атана, ина жуьреба-жуьре пешейрал ва гьакни журналиствилин, литературадин кваллахарлини машгул жез гатлунна.

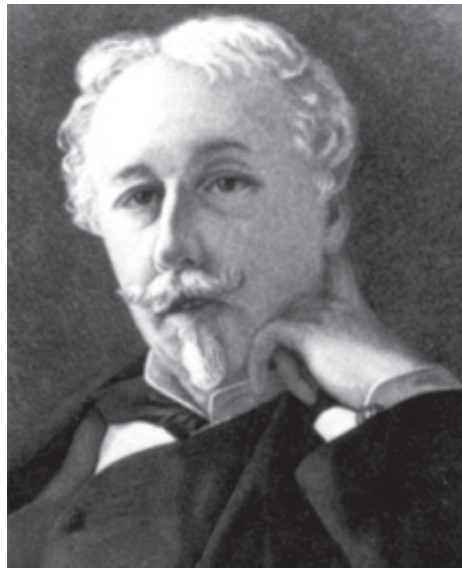
1943-йисуз А. Гобино а девирда Францияда чехи сиясатчи хъиз машгур тир Алексис де Токвилахъ (1805-1859) галаз таниш хъана. Абурун арада дуствал арадал атана. 1949-йисуз А. Токвил Франциядин кьецепатан крарин министрвиле тайин хъайила, ада А. Гобино вичин канцеляриядин начальнивилини кьуллугъдал эцигна. А. Гобино а члавуз, асас кваллахъдихъ галаз гъа са вахтунда, "Провинциядикай малуматар" журнални акьудзавай. Журналда адан "Амаднина" твар алай поэмани чап хъанай. А. Токвил кьуллугъдилай алатайдалай кьулухъ А. Гобиноди дипломатвилини кьуллугъ киле тухуз эгечна ва ам вичин пешедихъ галаз алакьалу яз, гзаф вахтара Берн, Ганновер, Франкфурт-Майн, Тегеран, Афинь, Рио-де-Жанейро ва Стокгольм шегъерра яшамаш жезва.

Артур Гобино тек са дипломат тушир. Ам гьакни хъсан новеллаирин, романрин, поэмайрин, пьесайрин, тарихдиз ва члалаз талукъ эсеррин авторни тир. Ада публицистикада ва скульптурадани вичин бажарагъ сингадай акьуднай.

Жозеф Артур де Гобино 1882-йисан 13-октябрдиз Италиядин Турин шегъерда рагъметдиз фена.

Яратмишунар

Артур Гобино философиядин тарихда расиствилини идеологиядин бине кутурбурукай сад яз гьисабзава. Расизм адан дуьнья кватлунрин бинедна акьвазнавай идеология тир. И рекъай алимдин фикирар кьуд томдикай ибарат тир "Инсанрин расаяр барабар туширвиле эсседа" гъатнава. Автордал чан аламаз адан фикирри, идеяйри са акьванни дикъет желбачир. Амма гуьгъуьнай, Германияда фашистар властдал атайла, а идеяр гзаф машгур хъанай. А. Гобинодин фикирдалди, инсаният арадал атай сифте ийкъалай пуд "михьи" расадиз - лацу, хъипи ва чулава - пай хъанва ва и расаярни чпин бажарагъриз килигна сад-садалай гзаф тафават-

Граф Жозеф Артур де Гобино
(1816-1882)

лу я. "Инсанрин расаяр барабар туширвилекай эссе" алай вахтундани нацистрин ва са бязи миллетчийрин манифестдиз элкьвенва. Расайрин иерархияда А. Гобиноди лацу расадиз, иллаки "арийриз" лап виниз тир кьимет, хъипи расадиз кьвед лагъай чка, чулава расадизни пуд лагъай чка ганва.

А. Гобиноди вичин литературадин яратмишунра Стендалан ва Меримедин рехъ давамарнай. Адан литературадин ирсиникай машгурбур "Десте" ("Плеяда") твар алай роман, "Азиядин новеллаяр" кватлал, тарихдин фактарин бинедаллаз кхъенвай "Квачел ахкъалт хъувун" ("Возрождение") эсер, "Савонарола", "Цезарь Борджия" ва "Александр" драмаяр я.

йисуз Парижда акъатнай. Ана гъатнавай новеллаирикай садан твар "Шемахидай тир кьуьлердай дишегъли" я. Эсер гъа йисалай кьулухъ, алатай асирдин эхиррал кьведалди, мад санани ва са члалални чап хъьаначир (ам урус члалални акъатнавач).

1991-йисуз Азербайжандин гьикаятчи, миллетдал гьалтайла талыш тир Элиса Ножата и эсер вичи азербайжан члалал Бакуда "Туран" твар алаз акьудзавай эдебиятдин журналдин 1 ва 2-нумрайра чапнай.

Келдайбуруз а новелла келдай мумкинвал авачирди фикирда кьуна, ана кьейкай суьгъбет фенватла чир хъун патал чна агъадихъ гъа новелладин куьруь мана-метлеб гузва.

Эсерда ихтилат физвай вакъияр тахминан 1860-1870-йисариз талукъ я. Эсердин игитрикай сад - Дуан Хуан се Родил Морено - испанви я. Ам Испаниядин меркездиз мукьва тир Сеговия провинцияда авай егерин полкунин лейтенант тир. Абурун полкуна гьукуматдиз акси бунтар кьарагъзава. Гьукуматдиз вафалу тир кьушунри а бунтар туьхуьрайдалай кьулухъ, кьее майор, пуд капитан ва кьее сержант гуьллеламашзава. Амма Дуан Хуан се Родил Морено Франциядиз катна, арадай акъатзава. Са шумуд вацра Францияда гишила, мекъила кьекъейдалай кьулухъ, ам чирхичиррикай садан куьмекдалди, тежрибалу офицер хъиз, Урусатдин империядин кьушунра кьуллугъдал акьваззава. Ам Кавказдиз ракурзава.

Лейтенант Морено Франциядин Марсель шегъердай Кавказдиз гимидаваз рекъе гъатзава. Ватандивай ва вичиз клани тир дишегълидивай кьакъатуни адан гьалгъвал михъиз члурнавай. Адан кьейяр саклани ачух жезвачир. Эхир хъи, гими Чулава

Шегъер чарабурун гъиле гъатдайди чир хъайила, чкадин агъалийри анавай гъар са зати ва гьакни кьуьлердай дишегълияр тергиз эгечна. Урусрин кьушунар шегъердиз гъахъайла, абуруз кьуьлердай дишегълирикай гзафбурун мейитар куьчейриз гадарнавайди акунай. Абурукай кьуд паюникай са пай сагъ яз амай.

Григорий Ивановича ихтилатдай члавуз, Шемахидин кьуьлердай дишегълирикай садан - Умжагъанан - твар кьазва. Мугъманрикай сада вич са шумуд варз вилик Шемахида хъайиди ва а дишегълидин иервилел ам акур гъар са кас гъейран жезвайди малумарзава.

И члавуз Григорий Ивановича, вичиз а дишегъли аял члавалай чизвайди, ам са лезги несилдикай тирди ва пуд йисаваз эсир авунвайди кьейдзава. Руш абуруз, хуьруьн юкьвал, гъиле хенжел аваз кьенвай дидедин патав гъаз жагъанай. Са тлимил анихъ, хурал гапурдин хер алаз, кьенвай офицердин мейитни алай. Урус генералрикай садан папа аял кьанумилиз кьачуна, адаз Европадин образование гун кьетна. Урус дишегълиди Умжагъан вичин хайи руш хъиз хуьзвай. Адазни генералдин рушариз са муаллимди тарс гузвай. Лезги руш зигьинлуди тирвилей, тарсар чирунин карда ам генералдин рушарилай вилик акатзава ва ада урус, немс ва француз члалар хъсандиз чирзава. Гъавилай генералдин рушари адал пехилвалзавай. Са сеферда са жегъил муаллимди вичиз "ахмак" лагъана луьгуз, лезги руша адан чларар чухвазва. Ада генералдин рушаризни югъ гузвачир. Кар ик яз акурла, генералдин папа, са мусурман дишегълидиз пул гана, Умжагъан гъадава хуьз таз-

Танцовщица из Шемахи.
Рис. Г. Газарина. XIX в.

гъуьлуьн кьерехдавай, гъевчи Поти портуниев агакьзава. И члавуз, Моренодиз тандал инженердин форма алай са кас агатзава ва адаз француз члалал "чи рехъ сад я, чун кьведни са патакъ физва" луьгуззава. Абуру таниш жезва. Моренодин патав атанвай касди, вич мосье Гьасанов тирди, вирида вичиз Гьасан луьгуззавайди малумарзава. (эсерда сад-кьее чкадал адан твар Мурад хъиз, амай чкайрал Гьасанов хъиз кьейданава - А.М.). Абуру санал нисинин тлуьн незва. Фу недай вахтунда Гьасанова ам Кавказдиз суьргьуннавай са савдагардихъ - Григорий Иванович Влагахъ - галаз таншарзава. Влага суьгъбетдин вахтунда Шемахидикай гаф кудзава ва ана хъсан ял ягъун, кьефер чуьгуз хъун мумкин тирди кьейдзава. Са члавариз Шемахи ханрин резиденция хъайиди, ана пара гуьрчег кьуьлердай дишегълияр авайди, абурун тварван гзаф улкьейриз машгур тирди малумарзава. Ада, гьакни, чпин гарнизонди Шемахидиз гьужумайла ана хъайи крарикайни ихтилатзава.

ва. 14 йис хъайила, лезги руш Дербентдиз катзава. Гъанайни ам Шемахи шегъердиз акъатзава.

Григорий Ивановича а руша алай вахтунда Шемахида мадам Фарукъ аль-Унадин труппада кьуьлерзавайдини кьейднай.

И суьгъбет ван хъайила, Гьасановак руьгъ акатзава, адан рикле а руш акунин гъевес арадал кьезева. Абуру Потидай Кутаиси шегъердиз, гъанайни Шемахидиз физва. Шемахидин губернаторди сеферчияр вичин квалит илчфаризава ва ана абуруз недай-хъвадай межлис тешкилзава. И межлисдиз ада музыкантриз ва Шемахидин кьуьлердай дишегълиризни эверзава. Межлисда Мурад Гьасановаз Умжагъан аквазва ва руша вичин кьуьл авуна куьтягъайла, жегъил лезги гадани межлисдин юкьвал акъатзава ва ада межлисда авайбуруз вичихъ галаз "Лезгинкадал" кьуьл авуниз теклиф гузва. Гадади кьуьл авуна куьтягъайла, Умжагъан адаз агатзава ва адаз йифен сятдин кьведаз вичин патав атун теклифзава. Гьасанова адан теклиф кьилиз акьудзава ва адаз и руш вичин мукьва-кьили тирди чир жезва. (Эсердин азербайжан члалаз авунвай таржумадан са чкадал абуру халадин рушни халадин гада, са чкадални имидин рушни гада хъиз ганва. Аквадай гьаларай, таржумачидивай эсердин текст француз члалай азербайжан члалаз элкьуьрдайла а члала авай кузев ва кузина (урус члала авай двоюродный брат ва двоюродная сестра манаяр гузвай) гафарай дуьз кьил акьудиз хъанвач - А.М.). Руша адаз са мукьва-кьилиди хъиз вичиз арха, даях хъун, иесивал авун теклифзава. Гьасанова вичи рушан мурад кьилиз акьудда лагъана, гаф гузва.

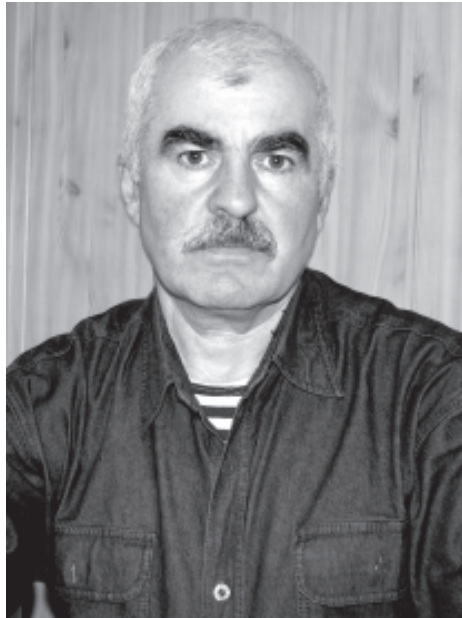
Пакагъан юкьуз Мурадал испанви Морено гьалтзава. Гьасанова адаз Умжагъан вичин имидин руш тирди, вичиз адал эвленмиш жез кланзавайди, адахъ галаз санал дагълариз катна, дагъвейрихъ галаз санал вичи урус кьушунриз акси женгер кьиле тухудаиди малумарзава. Са европави хъиз, прагматик тир Мореноди Гьасановаз а фикиррилай гъил кьачун теклифзава, "жувалай алакь тийдай кардик кьил кутамир" луьгуззава. Гьасанова адан гафуниз яб гузва ва имидин руш вичин патав кьведалди, ам арадай акъатзава.

(Къатлама)

"Шемахидай тир кьуьлердай дишегъли"

Артур Гобинодин "Азиядин новеллаяр" твар алай прозадин кватлал сифте яз 1876-

ГАЗЕТ КІЕЛЗАВАЙБУРУН ДАФТАРРАЙ

Тегги МЕГЪАМЕДОВ

Афарар

И чаван хуй ваз хийрар,
Чранани заз афарар?
Руфун дулу хун тавуртла,
Хъсан жедач гыч зи гьалар.
Нисин бере кутуна хьар,
Башламишна чраз афарар.
Ацукьна вун хьран клане,
Тинидикай кваз чкалар.
Чем гзаф кваз хуй афар,
Лугьуда ваз ширин гафар,
Кларни курчин кьуна гьиле
Чрура дадлу афарар.
Хьрак кутаз кьурай цамар,
Веъез хьрак хьчад афар,
Цапарурни аваз гьиле,
Чрана вуч хъсан афар!..

Пияниска

Пиво, эрекь хъвада лугьуз,
Ийида на жуван тариф.
Юкьв веъеда виняй агьуз,
Жеда хьи вун эхир зайиф.

Кьуни-кьунши ваз килигда,
Чиник серин кваз килигда,
Чин-чинал ваз талгьайтани,
Чуру гафар гзаф жеда.

Хъвада вуна ичкидин вир,
И кардин бес мус хуй эхир?
Чина гьатна еке бигьир.
Акьван яргид туш ви эхир.

Айиб тушир, са вун тиртла,
Са гьечли тир гьа чи хуьре.
Хъвадайди ваз амачирла,
Буржар кваз вун гьатда рекье.

Гзаф ички хъвай(и) арада
Твада вуна хизан дарда.
Яшар гзаф жер арада
Цла эцягьиз, пел кукварда...

Ичи жибин, квалени кьал,
Цурани ви авач гьич мал.
Чуру веъяй ацанва сал,
Са емишни алач тарал.

Къавални ви алач шифер,
Шалвар хьанва бижгьер-бижгьер,
Кватлдай вахт я салан бегьер,
Сал акурла, жеда серсер.

Аватна хьи, Тегьидин мез
И гафар лугьур къадар квез.
Килиг мийир магъарадай,
Итимрин хьухь вун жергедай.

Хчин мехьер

Мехьер ава кье чи квалеле,
Шадвал ава кье чи хуьре.
Къавалри шад ягьиз зурне,
Кьуьлуьник ква рушар десте.

Гададиз кье жеда мехьер,
Жегьилриз кье жеда кьуьлер,
Сусан кьвачихъ жеда бегьер,
Мехьерар чи жеда иер.

Кьуьлдай нубат ганач лугьуз,
Са жегьилди ийида кьал,
Патан хуьряй вич я лугьуз,
Наразивал ийида чал.

Вахт я ядай чамран макьам,
Клевиз ягьа на ви далдам.
Эхиримжи яна макьам,
Сусан патав илифда чам...

Багьдин къамат

Хъсан экуь рагь ала инсандин кьилел,
Ракьинин нур алазва чи Лезги чилел.
Гад атайла, Дагьустандин шад жеда эллер,
Багьлара авай емишрин кватлдайла бегьер.

Хуьлера яд авач лугьуз, жеда теспача,
Марфадин стлалдал вил алаз жеда цава.
Виняй агьуз яд кьведальди вил жеда хуьлел,
Курум-курум гьекь жеда лежбердин пелел.

Сифте бегьер гуда хьи чаз пинидин тарци,
Бегьер кватлиз кьумекда заз зи уьтквем хци.
Пинид тарциз мукьвал ала алуцадин тар,
Тарцел аклаж хьана жеда кьацу емишар.

Чи ерида машмашар жедай виликдай,
Гьавадин кьилих дегиш хьана чуру патяхъай.
Шефтелар гзаф алай тарар ава зи багьда,
Гатун юкьвар хьун кумазди ийида савда.

Салан кьиле ава кье тар ширин чуьхверрин,
Бегьер гзаф алайвилляй, юкь ганва хилерин.
Ичер гзаф жедай чка язва чи ерияр,
Гьар ичерин сортарилай цанва жерияр.

Чулав, лацу ципицлар аквада багьда,
Ципицларин тегьенг кьунва ачайрин кьула.
Жумун тарар кьакьан жеда гару югуьриз,
Сад - садалай иер жеда тарам кьалуьриз.

Багьларин кьерехра жеда кьени шумьгьар,
Гьар тарцелай бегьер жеда ацлай шешелар.
Хурмадин дад чидачир чаз вилик вахтара,
Багьда еке тар ава чаз алай вахтара.

Кицикарни ава багьда тимил-шимилар,
Тарцин кланик чеб аватда акьатайла гар.
Салан кьиле са тар ава кьени чумалрин,
Хьуьтлуьн циклиз дад аквада за мурабадин.

Багьдин къамат гана за квез завай жедайвал,
Акьахда зун емишар нез са тарцин куквал.

Хтулар

Заз кье таниш жез кланзава хтулрихъ галаз,
Хтулдихъ зун агатзава чинал хьвер алаз.
Гамунал жеда аялар чеб чпиз кьугьваз,
Гагь са цла гагь маса, гагь чеб-чпе акьаз.

Хтулдиз велосипед кьачуна вичин дидеди,
Клан хьана адаз вичин улакь зенгер алайди.
Кьвалахал кье феначи зи хва, вах кьезва
лугьуз,
Гуьзет ийиз фена рекьел чи магьледай агьуз.

Катулдик цлай кутазва папа гьа ийкьара
Гагь шефтелар, гагьни хутар клеззава
баллонра.

Чумалар яру хьайила, авайди я адетар,
Бици гада низ аватла, ийидай суьнетар.

Хайи хуьруьз

Зи мез физвач а патяхъ,
Хайи хуьруьз туьгьмет лугьуз.
Квалерин цлар гьар са патяхъ
Чклай хуьруьз куьгьнед лугьуз.
Квалер амач, я куьнеяр,
Ичи хьанва чи гуьнеяр.
Никлеризни акьатна цацар,
Акур касдин рикл жеда тлар.
Нехир амач, я суьруьяр,
Цазмач техилар, я канабар,
Кимел аквазмач жегьилар
Чур хьанва чи хуьруьн гьалар.
Гатуз гвенар гуьдай чуьллер,
Дагьда амач малар, хипер.
Баябан я дагьдин чуьллер,
Ичи хьанва хуьруьн никлер.
Зулуз чуплах жеда чуьллер,
Кватл хьувурла ични чуьхвер.
Хьипи жеда таран пешер,
Алциф жеда кламар, хуьлер.
Хьуьтлуьз ина жедай гьуьрчар,
Живедални гьайванд(ин) гелер,
Гьуьрчехьанри ядай кьуьрер,

Жедач тама хьуьтлуьз север.
Гатфариз чаз жеда цуьквер
Кватл хьана жез чпел чижер,
Чижербанди кватлда виртлер,
Клевна вичин чинни гьилер.
Калер, ацаз жедай неклер,
Некледикай хкуддай чмемер.
Килигна гьич тух жеч вилер,
Кваллиз хкайла жуван бегьер.

Шадвал ава Лезгистанда

Гатфар хьайла тарари ахьайда цуьквер,
Чагьиндавай жегьилдиз ийида мехьер.

Макьам яда къавалри, чгагьан гьилеваз
Кьуьлер ийида жегьилри, звер кьвачерик кваз.

Макьам яда къавалри жуьреба-жуьре,
Жерме твазва гадайри рушарин гьиле.

Демин кьерехда жеда итимар, папар,
Сивел чпин хьвер жеда ягьиз гур капар.

Кьуланфералд демер жеда лезги мехьериз,
Жегьиларик гьевес жеда туьнт кьуьлер ийиз.

Устлар Фейрудин

Палчух вуна цлаз ядай кьакьан квалерин
Ваз Аглагьди кьуват гурай, устлар Фейрудин.

Иски квалер туькьурда на лап нинияр хьиз,
Тарифд кьвалах ийида вуна кап аладрай
хьиз.

Керпичриз вуна яда михер вири сад хьтин,
Чугвада абурай симер чуьнгурдай хьтин.

Куьмек гуда ваз фьледи, палчух винел гуз,
Тамир вуна кьвалахдайла вун гужа атлуз.

Базардин савда

Жерге-жерге базардал жеда машинар,
Гьиз багьларай ишикрал шефтелар, хутар.

Йифен кьулариз базардал кьведа машинар,
Экв хьайила базардал жеда савдаяр.

Улакь ичи хьайила, шад жеда гьалар,
Емиш вири гайила, кватл жеда пулар.

Хуш налог вавай кьачуз кьведа полицай,
Регуь тахьана, ваз лугьуз гахце чав чи пай.

Хъсан савда хьанва кье, и кардал зун рази я.
Гьат хьийида зун рекье, риклевайди мани я.

Хушракан

Квалин пипляй эвичзава еке хушракан,
Хуьз гьадазни кланзава вичин ширин чан,

Ягьиз чилер цлариз, кьирер храйд хьиз,
Гагь виняй гьуз эвичиз, гагь кьавуз хьфиз...

Хушракан акур папан чин жеда серин,
Дад аквада ваз, хушракан, еке кулунин.

Папа лугьуз, "вун гиликьрай", яна хушракан,
И сеферда хушракандивай хуьз хьаначир
чан.

Къазалийрин ГьАСАН

Коронавирус - иблис

Хуьрни шегьер хьана бизар,
Жегьил, кьуьзуь ийиз ярхар,
Амач инсан куьчед аквар,
Вуч иблис я, коронавирус.

Экуь дуьнья ийиз мичи,
Туьквен, базар хьана ичи,
Лув гузва дуьньяда вичи,
Вуч иблис я, коронавирус.

Игисда вич гьакл хабарсуз,
Фендигар я лап къадарсуз,
Алимривай жезвач лугьуз.
Вуч иблис я, коронавирус.

Авач адаз дустни душман,
Авач адахъ гьахьни дуван,
Сабурлувал я чи дарман,
Вуч иблис я, коронавирус.

Лезги чил

Келед хивел акьвазна,
Шалбуздагьдив рахазва.
Келед хивен пелелай
Лезги чил чаз аквазва.

Аквазва чил - берекат
Шарвилди чан гайи,

Лезги халкьдин гьерекат,
Садвал рикин тан хьайи.
Кьагьриман рухвар чаз
Лезги халкьдиз гзаф ава.
Садвиллин женг риклевав,
Гележегдиз рехъ ава.
Чун - невеяр Алпандин,
Садвал рикин чирагъ я.
Чи эпос я "Шарвили" -
Ам чи халкьдин дамах я.
Дамах я халкьдин лезги,
Виш йисарал лув гудай.
Икрамда ваз бубад хци,
Лезги чилихъ рикл кудай.

Вадим ЖАМАЛДИНОВ

Алахьмир

Течиз жуван эвел, эхир,
Алахьмира зун маса гуз.
За кьван халкьдиз ая гьуьрмет,
Ахпа экьечл вун зи хуруз.
Куьнебанрин кватлиз гафар,
Жагьурмира на ваз таяр.
Тийижиз ваз ракини даklar,
Алахьмира зун маса гуз.
Твадайла вун дуьз тир рекье,
Куьз гьатна фитнедин геле?
Кьазанмишна гьуьрмет хуьре,
Ахпа алахъ зун маса гуз.
Зи намуьсдал гьимир леке,
Вуж-вуж ятла чизва хуьре.
Акьвазналди кьуллуьгьд кьиле,
Алахьмира зун маса гуз.
Вахтар кьведа, жеда дегиш,
Халкьд арада кьвеч вун кьимиш.
Кьуд пад чализ хьана вердиш,
Алахьмира зун маса гуз.
Терезда вун залан ятлан,
Акьулдиз лап я вун аскан.
Туштла, ша чун дуьздиз рахан,
Гьатмир рекье зун маса гуз.

Нариман АТАКШЕВ

Лезги руш

Кьилел алуьк жуван бишме,
Вун виридаз жервал чешне,
Ваз диндин рехъ хьурай бине,
Я лезги руш, я дагьви руш.
Куь хизанда гьуьрмет хьурай,
Уьмуьрдин рехъ регьят хьурай,
Гьалалвиллин девлет хьурай,
Я лезги руш, я дагьви руш.
Рушарикай сусар хьурай,
Гьар са югъ куь сувар хьурай,
Имандикай лувар хьурай,
Я лезги руш, я дагьви руш.
Уьмуьрда са юлдаш хьурай,
Иблис, шейтан яваш хьурай,
Динни иман сирдаш хьурай,
Я лезги руш, я дагьви руш.

Сабина МАМЕТОВА

Девирдин са шикил

Сифте хьтин амач сусар
Чехи-гьвечлид чизамач.
Рикле ава маса къастар,
Квалин кьулни хуьзамач.
Салонриз физ ягьиз рангар,
Чинар чпин дакурзава.
"Контактарни" "Инстаграмар" -
Чеб виридаз кьалурзава.
Нисиналди месик ксуз,
Кул элядак квалелай.
Багьа-багьа шейэр кьачун
Алуддач гьич рикелай.
Итим югъ-йиф кьвалахаллаз,
Папа кефер хкудзава.
Галат хьана хтайла ам,
Кьвале кьални акьудзава.
Дамахарни жезва самбар,
Аялриз гьич килигзамач.
Чини чпин гузва цларцлар,
Михьивални хьийизамач.
Им кьайда туш, чан итимар,
Акьул це куь папариз.
Кьенарар буш ийиз тахьуй,
Я физ тахьуй ахвариз.

Зенд

Хешил вирибуруз бегенмиш жедач

И кьейд кхьиниз зун "Фейсбук" сетда и йикъара сад-кьве ватанэгълиди "Лезги газетдин" тварцикай, гьакни газетдин чинрилай гузвай хабаррикай авур веревирдери мажбурна.

Акьалтлай кагулбегар, темпелар квачиз, амай саки вирибур интернетдин соцсетра хайи члалакай, газетрикай рахазва, веревирдерзава, гьатта "акI туш, икI я", "акI кхьимир, икI кхьихь..." лугъудайбур, тап-шуругьарни буйругьар гудайбурни кими туш. Гьахь-лу ва хьсан теклифар гьамиша тебрикун лазим я. И месэла чна рикелайни ракурзавач. Муькуь патахъ-ай фикир гайитIа, аквазвайвал, члалан "пешекаррин", "гьурра ватанпересрин" къадар югь-къандавай артух жезва.

Сада газетдин тIвар "Лезгийрин газет" хьун дуьз яз гьисабзава, амма алай тIвар вучиз дуьз кьезвачIа, гьа фикир адалай делилламишиз алакьнач. "Лезги" гафунин лишанриз морфологиядин жигьетдай фикир це лагьайла, ватанэгълиди заз «падежар рикел хун» теклифна. Къариба веревирдерзавайбур жегьил-жаван инсанар тиртIа, абуруз суалар гудайбурни, абу-рун фикирдилай наразивалдайбурни бажагьат жедач. Абурун фикирар ягьалмишбур тирди хейлинбур кхьей жавабри мад сеферда тестикъарна. Кьве кIвач са чапатIа туна аквазнавайбуруз са вуч ятIани субутун кьиле тефидай кар я.

Кьвед лагьай "фейсбуквиди" миллетдин тIвар алай газет мад ниьх ава лугъуз, им виже текьведдай, кутуг тавур кар яз гьисабна. Шад жедач кар ам я хьи, ихьтин "ажайиб" фикирар малумарзавайбурун къадар тупларалди гьисабиз жедач къван тIмил я.

Са масада газетди уьлкведин, дуьньядин хабарар раижун лазим жезвач лугъузва. Гьа инал кьейд ийин, газетдин чинрилай гузвай жуьреба-жуьре хабарар, гьа жергедай яз "Дуьньяда" рубрикадик кваз акъатзавай-бурни кIелзавай лезгийрин къадар гзаф я. (Газетдай-ни, сайтдайни, соцсетрайни). Са шумуд йис идалай вилик са гьечIи муддатда дуьньядин хабарар, агьвалатар газетдай раиж хьувуначир, гуьгьуьнлай кIел-чийрин патай наразивилер арадал атуниқди тадиз а рубрика чкадал хкана.

Ихьтин макъамра вуч лугъуз жеда къван? Газетдин гьар са нумрада жуьреба-жуьре месэлайриз, хилериз талукь макъалаяр, хабарар гьатзава. Абурун кIел-чийрин вири къатариз хуш тахьун тIебии кар я.

Гьардахь вичин тIям, вичиз хуш ва майилвалдай крар жеда. Им гьуьжет алачир месэла я. Вирибуруз хешил бегенмиш жедач эхир. Садан рикI хинкIалдал жеда, муькуьдан - шурвадал, са масадан - ашдал... ГьикI кандатIани хьуй, хуькуьрун хьуй лагьана эгечIна виже кьведач. Камаллу, дуьзгьун теклифриз чун акси туш.

Чи ватанэгълияр - гьар сана

Гиярви карчи

Уьлкведин жуьреба-жуьре пилера авай лезгий-рикай, абурун крайкай чав муьквал-муьквал хабарар агакьзава. И муьквара малум хьайивал, Адыгея республикадани хейлин лезгийяр яшаммиш жезва. Абурукай сад тир **Эдуард Рамазанович РАМАЗАНОВ** Майкопда карчивилел машгьул я.

Эдуард Рамазанов 1973-йисан 4-июндиз Кьур-гьа дидедиз хьана, ана мектеб куьтягьна. 1990-йисуз Кьизлярдиз куьч хьана ва ана КЭМЗ заводда кIвалахна. 1991-1993-йисара Советрин Армиядин жерге-йра буржи тамамарна. Гуьгьуьнлай, 1993-1999-йисара, Кьизляр шегьердин кьенепатан органра кьул-лугьна.

1999-йисалай Майкоп шегьерда ОМОН-дин подразделенидик экечI хьуьвуна. Эдуард женгерин гьере-катрин ветеран я. Ватанэгълиди 1996-йисуз, 1999-йисузи Чечняда террористриз аксивалунин женгера иштиракна. Органрин кьуллугьдидай 2000-йисуз вичин хушуналди элячIна. 2000-2005-йисара Адыгеяда Дагьустан Республикадин гьамишан векилханада кIвалахна. 2005-йисалай эцигунрин режъай вичин хуси бизнесдал машгьул хьана. Исатда ам алишверишдин «Гияр» дараматдин генеральный директор я. Хизанда пуд веледдиз тербия гузва.

Майкопда, Адыгеядин меркезда, РД-дин векилхана кардик кваз 20 йисалайни гзаф, адан председатель Асильдаров Чупан Юсупович я. Векилханади дагьустанвийрихь (карчийрихь, студентрихь ва масабурхь) галаз датIана кIвалах тухузва, Адыгеядин, Дагьустандин жуьреба-жуьре кьурулушри тешкилзавай мяре-катра Э. Рамазановани иштиракзава.

Кьейд ийин, "Международный бандитрин кIеретIар барбатIадалай инихь 20 йис" юбилейдин медал-далди РД-дин Кьилин кьарардалди Адыгея рес-публикада 4 кас, гьа жергедай яз Эдуард Рамазановни кьейдна.

Чна фикир гузвайвал, кьисметди чеб акъуднавай чкайра, маса миллетрин, халкьарин арайра лайихлу-вилелди, гьакьисагьвилелди, кьанунлувилелди, савадлувилелди ва чешнелувилелди уьмуьр кьиле тухузвай лезгийяр гзаф ава. Лезгийриз чеб масакIа тухун кутугни авунвач. Къуй абурухь гьар са камуна агалкьу-нар хьурай!

Квез чидани?

Балугьрикай

Дуьньяда авай балугьрин жуь-реяр 22 агъзурдав агакьнава. "1000 суални жаваб" чешмеда балугьрин жуьреяр гьатта 25 агъзурдалай гзаф ава ла-гьанва. Абуру гьуьлени, гьакI уькIуь тушир це-рани яшаммиш жезва. Балугьрихь галаз алакь-алу итижлу делиларни тIмил авач. Ингье абурукай са бязибур.

- Угорь балугьрик 550 вольтдиз барабар электричество хьун мумкин я. Абуру чпиз нез клан хьайи гьайванар токдин кьуватдалди язава. Идалайни гьейри, электричестводи абуруз чеб маса вагьши балугьрин гьужумдикай хуьниз куьмек гузва.
- Электрический угордивай ва скатдивай чпин токдин куьмекдалди балкIан режъиз жеда.
- Лацу нахадивай вичин бедендин чимивал ар-тухариз жезва.

- Ток квай балугьар кьвед ава - угорь ва скат.
- Балугьар къадай сад лагьай клир 42 агъзур йис идалай вилик арадал гьана.
- 50 метрдин кьакьанвиллиз лув гуз алакьзавай балугьарни ава.
- Кит хьтин наха дуьньяда виридалайни чIехи балугь яз гьисабзава. Адан яргивал 20 метрдиз барабар хьун мумкин я, заланвал - 30 тонндиз.
- "Парусник" тIвар алай балугь виридалайни йигинди я. Адан йигинвал автомобилдиндаз барабар я. Са сятда адавай 109 километрдин мензилдиз сир-навиз жеда.
- Виридалайни гзаф балугьрин жуьреяр Амазонка вацIа ава.
- Камбала балугьдин кьве вилни са пата ава. И жуьредин балугьар мад дуьньяда гьалтзавач.
- Балугьрин лужар са шумуд миллиондикай ибарат хьун мумкин я.
- Электричестводикай хабар авачир заманайра римлуьрини грекри скат адетдинди тушир кьуват авай балугь яз гьисабзавай.

Дуьньяда

Къуватдай вегьена

Коронавирусдин тIугьвал себеб яз Москвада кардик кутунвай сергьят эцигнавай серенжемар саки вири кьуватдай вегьена. Идакай "Новости" РИА-ди хабар гузва.

Кьейдзавайвал, 13-июлдилай аялрин вири лагерар, машгьу-лардай маканар, аттракционар ва масабур кIвалахдив эгечI хьу-вунва.

Нянин мярекатар, дискотекаяр тешкилдай ихтиярарни ганва, амма анра иштиракдайбурун къадар мумкин тирдан 50 процент-дидай артух хьана виже кьведач. Гила мектебра, вузра очнида-каз кIелдай мумкинвилерни хьанва. Вири шегьерэгьлийривай чпин офисра кIвалахар давамариз жеда.

1-августдидай кинотеатрар, театрар ва концертрин заларни ахьаюн пландик кутунва, амма абурал гьалтзавай пар мумкин тир 50 процентдидай артух тахьун шартI я.

Ачух гьавадал гегьенш къатарин иштираквал авай мярекатар тухунал гьеле къадагьа алама. Дараматра ва улакьра маскаяр алукуьнин режимни кардик кума.

Чарабуруз маса гудач

Кьазахстандин гьукумдарри кьецепатан уьлквейрин агьалий-риз чил маса гуник кьил кутунач. Идакай республикадин прези-дент Кьасым-Жомарт Токаева "ktk.kz" чешмедиз малумарна.

"Чна асас месэла тайинарнава. Кьецепатан уьлквейрин агьалий-риз чил маса гудач. Мад сеферда чун элкьвена и месэладал хкведач", - атIай гаф лагьана Токаева гьукуматдин гегьенш засе-данидал.

Коронавирус

15-июлдин делилралди, дуьньяда коронавирсди начагьа-райбурун къадар 13 323 530-дав агакьнава. Вирсди 578 628 кас кьена. Сагь хьхайбурун къадар 7 399 310-дав агакьнава. ТIугь-валди дуьньядин 188 уьлкведал гьужумнава.

15-июлдиз Россияда коронавирс акатнавай 6422 кас дуьз-дал акьудна. Санлай кьачурла, чи уьлкведа 746 369 кас начагьар-на. Вирсди кьенвайбурун къадар 11 770-дав агакьнава, 523 249 кас сагь хьхьана. Оперативный штабдин делилар "Лента.ру" чеш-меди раижна.

Уьлкведал кьару я

Белоруссиядин президент А. Лукашенкоди вичин уьлкве жен-нетдив гекьигна. Ада кьейд авурвал, Белоруссияда тарихда гзаф бедбахтвилериз дурум гайи, амма гьич садрани метIерал акьваз тавур, камаллу ва кьудратлу халкь яшаммиш жезва. Адан гафар "БЕЛТА" чешмеди раижна.

"За жуван рикI и чилиз, и халкьариз багьишнава", - уьлкведал кьарувалуналди, лагьана ада.

Вилик пад къуна

И йикъара САА-ди (Сириядин арабрин армия) Россиядин Хмеймим авиабазадал гьужум авур террористрин объектриз цIай гана. Идакай "Al-Masdar News" чешмеди малумарна. Кьейдзавай-вал, Идлиб вилайтдин кьиблепата террористриз акси ягьунар къа-дайла, авиациядикайни, артиллериядикайни менфят кьачуна. Кьилди кьачуртIа, Россияда къадагьа авунвай боевикрин кьве тешкилатдиз ягьунар къуна.

Чешмедин делилралди, пилот галачир кьве самолет ишлеми-шуналди, боевикриз РФ-дин ВКС-дин базадал гьужум ийиз клан-завай, амма алахьунар нетижасузбур хьана. САА-ди боевикрин кьве аппаратни тергна.

Мад кьалмакьал

Азербайжандин яракьлу кьуватри эрменийрин армиядин даях-дин пунктуниз ягьунар къуна. И делил "Новости" РИА-ди раижна.

Хабар гузвайвал, 13-июлдин йифен береда сергьятдал алай гьалар кьизгьинбур яз амукьнавай. Идалай вилик Азербайжан-дин гьукумдарри ислягь уьмуьр кьиле тухузвай инсанар авай хуьруьз гуьлле гунай Эрменистандик тахсир кутунай. Мадни, Эр-менистандин аскерри Товуз райондин Агдам хуьруьз цIай гана лагьай хабарни азербайжанвийри раижна.

Азербайжандин оборонадин министерствои Эрменистандихь галаз авай сергьятдал садбуру муькуьбуруз гуьлле гуьнин агьва-лат арадал атайдакай 12-июлдиз малумарна.

Чешмеди алава хьийизвайвал, Эрменистандинни Азербай-жандин арада 1992-йисалай кьалмакьал ава. Женгер арадал ату-нин кьилин себебни эрменияр яшаммиш жезвай дагьлух Къара-бахдихь галаз алакьалу я. Бакудиз кьуватдалди Къарабах вахчуз кланзавай, амма алакьнач.

Гьелелиг кьарар къабулнавач

Германиядин гьукуматди ЕС-диз чпихь галаз санал гьеле июн-дин сифте кьилера Россиядиз акси санкция кардик кутунин теклиф ганай. Идакай и йикъара "Deutsche Welle" чешмеди малумарна.

Гуя кибергьужумар кьиле тухузва лугъуз, Москвадик тахсир кутазва. Кьейдзавайвал, санкциядин серенжемар къабулунин па-тахьай теклиф Германиядин парламентдин партийкай сада гана. Амма санкция кардик кутунин гьакьиндай гьелелиг акьалтIай кьарар къабулнавач.

Немсери 2015-йисуз Германиядин канцлер А. Меркелан элек-тронный почта кьайдадикай хкудайбур гуя Россиядин хакерар хьун мумкин я лагьанай.

Чин гьазурайди - Куругьли ФЕРЗАЛИЕВ

понеделник, 20 июля

РГВК
06.50 «Заряжайся!» 0+
07.00 Время новостей Дагестана. Итоги
08.05 «Заряжайся!» 0+
08.15 «Здравствуй, мир!» 0+
08.50 «Заряжайся!» 0+
08.55 Д/с «Исчезновения»
09.25 Х/ф «Офицеры» 0+
11.25 «Служа Родине» 12+
11.55 «Годекан» 6+
12.30 Время новостей Дагестана
12.50 Х/ф «Зайчик» 0+
14.30 Время новостей Дагестана
14.55 «Человек и право»
16.05 «Арт-клуб» 0+
16.30 Время новостей Дагестана
16.55 Д/с «Исчезновения»
17.25 Т/с «Между двух огней» 9 с. 12+
18.25 Мультфильм 0+
18.45 Передача на табасаранском языке «Мил»

19.30,22.30,00.30 Время новостей Дагестана
20.00,23.00,01.00 Время новостей. Махачкала
20.20 «Здоровье» 12+
21.10 «Дагестанский календарь» 0+
21.20 «Учимся побеждать»
21.40 «Дагестан туристический» 6+
21.55 «На виду» 12+
23.20 «Угол зрения» 16+
23.50 Д/ф «И вечный вызов на ковер» 0+
01.15 Передача на табасаранском языке «Мил»
01.50 «На виду» 12+
02.15 «Здоровье» 12+
03.05 «Учимся побеждать»
03.20 «Дагестан туристический» 6+
03.40 «На виду» 12+
04.10 Передача на табасаранском языке «Мил»
04.45 «Угол зрения» 16+
05.10 Х/ф «Разные судьбы»

ПЕРВЫЙ

5.00 Доброе утро. (12+).
9.00 Новости. (16+).
9.25 Доброе утро. (12+).
9.55 Модный приговор.
10.55 Жить здорово! (16+).
12.00 Новости. (16+).
12.15 Время покажет. (16+).
15.00 Новости. (16+).
15.15 Давай поженимся! (16+).
16.00 Мужское/Женское. (16+).
18.00 Вечерние новости. (16+).
18.40 На самом деле. (16+).
19.40 Пусть говорят. (16+).
21.00 Время. (16+).
21.30 Т/с «Андреевский флаг». (16+).
23.30 Олег Анофриев. Между прошлым и будущим. (12+).
0.30 Время покажет. (16+).
3.00 Новости. (16+).
3.05 Наедине со всеми. (16+).
3.50 Мужское/Женское. (16+).

РОССИЯ 1

09:00 Канал национального вещания «Алшан» (на цахурском языке)
14.30, 21.05 Вести-Дагестан
5.00 Утро России.
9.00 Вести. Местное время.
9.30 Утро России.
9.55 О самом главном. (12+).
11.00 Вести.
11.30 Судьба человека с Борисом Корчевниковым. (12+).
12.40 60 минут. (12+).
14.00 Вести.
14.55 Т/с «Тайны следствия».
17.00 Вести.
17.15 Андрей Малахов. Прямой эфир. (16+).
18.40 60 минут. (12+).
20.00 Вести.
21.20 Т/с «Испытание». (12+).
0.50 XXIX Международный фестиваль «Славянский базар в Витебске».
3.30 Т/с «Тайны следствия». (12+).

НТВ

5.15 Т/с «Мухтар. Новый след». (16+).
6.00 Утро. Самое лучшее. (16+).
8.00 Сегодня.
8.25 Т/с «Морские дьяволы. Смерч». (16+).
10.00 Сегодня.
10.25 Т/с «Морские дьяволы. Смерч». (16+).
13.00 Сегодня.
13.25 Чрезвычайное происшествие.
13.55 Т/с «Морские дьяволы. Северные рубежи». (16+).
16.00 Сегодня.
16.25 ДНК. (16+).
18.20 Т/с «Ментовские войны». (16+).
19.00 Сегодня.
19.40 Т/с «Ментовские войны». (16+).
0.30 Т/с «Свидетели». (16+).
2.50 Мы и наука. Наука и мы. (12+).
3.55 Дело врачей. (16+).

ДОМАШНИЙ

6.30 6 кадров. (16+).
7.05 По делам несовершеннолетних. (16+).
9.10 Давай разведемся! (16+).
10.15 Тест на отцовство. (16+).
12.20 Д/ф «Реальная мистика». (16+).
13.25 Д/ф «Понять. Простить». (16+).
14.30 Д/ф «Порча». (16+).
15.05 Мелодрама «Гражданка Катерина». (16+).
19.00 Мелодрама «Только не отпуская меня». (Украина). (16+).
23.15 Т/с «Что делает твоя жена?». 11 и 12 с. (16+).
1.15 Д/ф «Порча». (16+).
1.40 Д/ф «Понять. Простить». (16+).
2.35 Д/ф «Реальная мистика». (16+).
3.25 Тест на отцовство. (16+).
5.00 По делам несовершеннолетних. (16+).
5.50 Домашняя кухня. (16+).
6.15 6 кадров. (16+).

ТВ-ЦЕНТР

6.00 Настроение.
8.10 Обложка. Декорльте Ангелы Меркель. (16+).
8.40 Х/ф «Верьте мне, люди!»
11.00 Д/ф «Ахтерские судьбы. Алексей Локтев и Светлана Савелова».
11.30 События.
11.50 Т/с «Она написала убийство». (12+).
13.35 Мой герой. Нелли Уварова. (12+).
14.30 События.
14.50 Город новостей.
15.05 Т/с «Мисс Марпл Агаты Кристи». (12+).
16.55 Хроники московского быта. Битые жены. (12+).
17.50 События.
18.15 Детектив «Майор полиции». (16+).
22.00 События.
22.30 Украина. Мешок без кота. Спецрепортаж.
23.05 Знак качества. (16+).
0.00 События. 25-й час.
0.35 Петровка, 38. (16+).
0.55 Красный проект. (16+).
2.00 Знак качества. (16+).

ЗВЕЗДА

5.40 Х/ф «Золотая мина».
8.00 Новости дня.
8.15 Х/ф «Золотая мина».
8.40 Т/с «Ладога». (12+).
10.00 Военные новости.
10.05 Т/с «Ладога». (12+).
13.00 Новости дня.
13.15 Т/с «Ладога». (12+).
13.35 Т/с «Ангелы войны».
14.00 Военные новости.
14.05 Т/с «Ангелы войны».
18.00 Новости дня.
18.35 Д/с «Оружие Победы».
18.50 Д/с «Отечественное стрелковое оружие». «Автоматы».
19.35 Д/с «Загадки века с Сергеем Медведевым».
21.15 Новости дня.
21.30 Открытый эфир. Лучшее. (12+).
23.05 Х/ф «Свет в конце тоннеля». (12+).
1.00 Х/ф «Ключи от рая».
2.35 Х/ф «Свидание на Млечном пути». (12+).
4.00 Х/ф «Добровольцы».

вторник, 21 июля

РГВК
06.50 «Заряжайся!» 0+
07.00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07.20 Передача на табасаранском языке «Мил»
08.00 «Заряжайся!» 0+
08.05 Мультфильм 0+
08.50 «Заряжайся!» 0+
08.55 Д/с «Исчезновения»
09.25 Х/ф «Газовый свет»
11.30 Т/с «Между двух огней» 9 с. 12+
12.50 «Дагестанский календарь» 0+
12.55 «Здоровье» 12+
13.45 Д/ф «Ворота Дагестана» 6+
14.05 «Учимся побеждать»
14.25 «Дагестанский календарь» 0+
14.30,16.30 Время новостей Дагестана
14.55 «На виду» 12+
15.25 «Дагестан туристический» 6+
15.45 «Угол зрения» 16+

16.55 Д/с «Исчезновения»
17.25 Т/с «Между двух огней» 10 с. 12+
18.25 Мультфильм 0+
18.45 Передача на лакском языке «Аьрши ва агьлу»
19.30,22.30,00.30 Время новостей Дагестана
20.00,23.00,01.00 Время новостей. Махачкала
20.00 Время новостей. Махачкала
20.20 «Подробности» 12+
20.50 Ток-шоу «Дагестан. Правила жизни» 12+
21.40 «Молодежный микс»
21.55 «Человек и вера» 12+
23.20 «Память поколений. Александр Ситковский»
00.05 Д/ф «Оборванные судьбы» 12+
00.20 «Дагестанский календарь» 0+
01.15 Передача на лакском языке «Аьрши ва агьлу»
01.50 «Подробности» 12+
02.15 «Молодежный микс»
02.30 «Человек и вера» 12+

ПЕРВЫЙ

5.00 Доброе утро. (12+).
9.00 Новости. (16+).
9.25 Доброе утро. (12+).
9.55 Модный приговор.
10.55 Жить здорово! (16+).
12.00 Новости. (16+).
12.15 Время покажет. (16+).
15.00 Новости. (16+).
15.15 Давай поженимся! (16+).
16.00 Мужское/Женское. (16+).
18.00 Вечерние новости. (16+).
18.40 На самом деле. (16+).
19.40 Пусть говорят. (16+).
21.00 Время. (16+).
21.30 Т/с «Андреевский флаг». (16+).
23.30 Петр Козлов. Тайна затерянного города. (12+).
0.30 Время покажет. (16+).
3.00 Новости. (16+).
3.05 Наедине со всеми. (16+).
3.50 Мужское/Женское. (16+).

РОССИЯ 1

09:00 Канал национального вещания «Рубас» (на табасаранском языке)
14.30, 21.05 Вести-Дагестан
5.00 Утро России.
9.30 Утро России.
9.55 О самом главном. (12+).
11.00 Вести.
11.30 Судьба человека с Борисом Корчевниковым. (12+).
12.40 60 минут. (12+).
14.00 Вести.
14.55 Т/с «Тайны следствия».
17.00 Вести.
17.15 Андрей Малахов. Прямой эфир. (16+).
18.40 60 минут. (12+).
20.00 Вести.
21.20 Т/с «Испытание». (12+).
1.00 Т/с «Тайны следствия».
2.30 Т/с «Семейный детектив». (12+).

НТВ

5.15 Т/с «Мухтар. Новый след». (16+).
6.00 Утро. Самое лучшее. (16+).
8.00 Сегодня.
8.25 Т/с «Морские дьяволы. Смерч». (16+).
10.00 Сегодня.
10.25 Т/с «Морские дьяволы. Смерч». (16+).
13.00 Сегодня.
13.25 Чрезвычайное происшествие.
13.55 Т/с «Морские дьяволы. Северные рубежи». (16+).
16.00 Сегодня.
16.25 ДНК. (16+).
18.20 Т/с «Ментовские войны». (16+).
19.00 Сегодня.
19.40 Т/с «Ментовские войны». (16+).
0.30 Т/с «Свидетели». (16+).
2.55 Подозреваются все. (16+).
3.50 Дело врачей. (16+).

ДОМАШНИЙ

6.30 6 кадров. (16+).
7.00 По делам несовершеннолетних. (16+).
9.05 Давай разведемся! (16+).
10.10 Тест на отцовство. (16+).
12.15 Д/ф «Реальная мистика». (16+).
13.15 Д/ф «Понять. Простить». (16+).
14.20 Д/ф «Порча». (16+).
14.55 Мелодрама «Только не отпуская меня». (16+).
19.00 Мелодрама «Дом Надежды». (Украина). (16+).
23.20 Т/с «Что делает твоя жена?». 13 и 14 с. (16+).
1.15 Д/ф «Порча». (16+).
1.40 Д/ф «Понять. Простить». (16+).
2.35 Д/ф «Реальная мистика». (16+).
3.20 Тест на отцовство. (16+).
4.55 По делам несовершеннолетних. (16+).
5.45 Домашняя кухня. (16+).
6.10 6 кадров. (16+).

ТВ-ЦЕНТР

6.00 Настроение.
8.10 Обложка. Большая красота. (16+).
8.40 Комедия «На Дерибасовской хорошая погода, или На Брайтон-Бич опять идут дожди».
10.30 Д/ф «О чем молчит Андрей Мягков». (12+).
11.30 События.
11.50 Т/с «Она написала убийство». (12+).
13.40 Мой герой. (12+).
14.30 События.
14.50 Город новостей.
15.05 Т/с «Мисс Марпл Агаты Кристи». (12+).
16.55 Д/ф «Слезы королевы»
17.50 События.
18.15 Детектив «Майор полиции». (16+).
22.00 События.
22.30 Осторожно, мошенники! Бес в голову. (16+).
23.05 Д/ф «Женщины Сталина». (16+).
0.00 События. 25-й час.
0.35 Петровка, 38. (16+).
0.55 Красный проект. (16+).

ЗВЕЗДА

5.35 Д/с «Москва фронту».
6.00 Д/с «Великопелная Восьмерка».
7.30 Х/ф «Следствием установлено».
8.00 Новости дня.
8.15 Х/ф «Следствием установлено».
9.40 Т/с «Цель». (16+).
10.00 Военные новости.
10.05 Т/с «Цель». (16+).
13.00 Новости дня.
13.15 Т/с «Цель». (16+).
14.00 Военные новости.
14.05 Т/с «Цель». (16+).
18.00 Новости дня.
18.35 Д/с «Сделано в СССР».
18.50 Д/с «Отечественное стрелковое оружие».
19.35 Улика из прошлого».
21.15 Новости дня.
21.30 Открытый эфир. Лучшее. (12+).
23.05 Х/ф «Риск без контракта». (12+).
0.45 Х/ф «Непобедимый».
1.55 Д/с «Оружие Победы».
2.10 Т/с «Цель». (16+).

среда, 22 июля

РГВК
06.50 «Заряжайся!» 0+
07.00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07.20 Передача на лакском языке «Аьрши ва агьлу»
08.00 «Заряжайся!» 0+
08.05 Мультфильм 0+
08.50 «Заряжайся!» 0+
08.55 Д/с «Исчезновения»
09.25 Х/ф «Елена и мужчины» 12+
11.10 «Молодежный микс»
11.30 Т/с «Между двух огней» 10 с. 12+
12.55 Х/ф «Веселое волшебство» 0+
14.10 Д/ф «Оборванные судьбы» 12+
14.30,16.30 Время новостей Дагестана
14.50 Ток-шоу «Дагестан. Правила жизни» 12+
15.40 «Подробности» 12+
16.00 «Человек и вера» 12+
16.55 Д/с «Исчезновения»

17.20 Т/с «Между двух огней» 11 с. 12+
18.20 «Арт-клуб» 0+
18.45,01.15 Передача на даргинском языке 12+
19.30,22.30,00.30 Время новостей Дагестана
20.00,23.00,01.00 Время новостей. Махачкала
20.00 Проект «Мы – народ российский. Дагестан многонациональный»
20.20 Проект «Мы – народ российский. Дагестан многонациональный»
20.50 «Здоровье» 12+
21.40 «Дагестан туристический» 6+
21.55 «Городская среда»
23.20 «Аутодафе» 12+
00.00 Д/ф «Лакские песни»
01.50 «Городская среда»
02.15 «Дагестанский календарь» 0+
02.20 «Арт-клуб» 0+
02.40 «Здоровье» 12+
03.25 «Аутодафе» 12+
04.00 «Дагестан туристический» 6+

ПЕРВЫЙ

5.00 Доброе утро. (12+).
9.00 Новости. (16+).
9.25 Доброе утро. (12+).
9.55 Модный приговор.
10.55 Жить здорово! (16+).
12.00 Новости. (16+).
12.15 Время покажет. (16+).
15.00 Новости. (16+).
15.15 Давай поженимся! (16+).
16.00 Мужское/Женское. (16+).
18.00 Вечерние новости. (16+).
18.40 На самом деле. (16+).
19.40 Пусть говорят. (16+).
21.00 Время. (16+).
21.30 Т/с «Андреевский флаг». (16+).
23.30 Арктика. Увидимся завтра. (12+).
0.20 Время покажет. (16+).
2.45 Наедине со всеми. (16+).
3.00 Новости. (16+).
3.05 Наедине со всеми. (16+).
3.30 Мужское/Женское.

РОССИЯ 1

09:00 Канал национального вещания «Даргала анкьи» (на даргинском языке)
14.30, 21.05 Вести-Дагестан
5.00 Утро России.
9.30 Утро России.
9.55 О самом главном. (12+).
11.00 Вести.
11.30 Судьба человека с Борисом Корчевниковым. (12+).
12.40 60 минут. (12+).
14.00 Вести.
14.55 Т/с «Тайны следствия».
17.00 Вести.
17.15 Андрей Малахов. Прямой эфир. (16+).
18.40 60 минут. (12+).
20.00 Вести.
21.20 Т/с «Испытание».
1.00 Т/с «Тайны следствия».
2.30 Т/с «Семейный детектив». (12+).

НТВ

5.15 Т/с «Мухтар. Новый след». (16+).
6.00 Утро. Самое лучшее. (16+).
8.00 Сегодня.
8.25 Т/с «Морские дьяволы. Смерч». (16+).
10.00 Сегодня.
10.25 Т/с «Морские дьяволы. Смерч». (16+).
13.00 Сегодня.
13.25 Чрезвычайное происшествие.
13.55 Т/с «Морские дьяволы. Северные рубежи». (16+).
16.00 Сегодня.
16.25 ДНК. (16+).
18.20 Т/с «Ментовские войны». (16+).
19.00 Сегодня.
19.40 Т/с «Ментовские войны». (16+).
23.00 Х/ф «Отдельное поручение». (16+).
0.30 Т/с «Свидетели». (16+).
3.00 Подозреваются все. (16+).
3.50 Дело врачей. (16+).

ДОМАШНИЙ

6.30 6 кадров. (16+).
6.55 По делам несовершеннолетних. (16+).
9.00 Давай разведемся! (16+).
10.05 Тест на отцовство. (16+).
12.10 Д/ф «Реальная мистика». (16+).
13.10 Д/ф «Понять. Простить». (16+).
14.15 Д/ф «Порча». (16+).
14.50 Мелодрама «Бойся желаний своих». (Украина). (16+).
19.00 Мелодрама «Бойся желаний своих». (Украина). (16+).
23.20 Т/с «Что делает твоя жена?». 15 и 16 с. (16+).
1.20 Д/ф «Порча». (16+).
1.45 Д/ф «Понять. Простить». (16+).
2.40 Д/ф «Реальная мистика». (16+).
3.25 Тест на отцовство. (16+).
5.00 По делам несовершеннолетних. (16+).
5.50 Домашняя кухня. (16+).
6.15 6 кадров. (16+).

ТВ-ЦЕНТР

6.00 Настроение.
8.10 Доктор И... (16+).
8.40 Х/ф «Четыре кризиса любви». (12+).
10.35 Д/ф «Людмила Зайцева. Чем хуже - тем лучше». (12+).
11.30,14.30,17.50 События
11.50 Т/с «Она написала убийство». (12+).
13.40 Мой герой. (12+).
14.50 Город новостей.
15.05 Т/с «Мисс Марпл Агаты Кристи». (12+).
16.50 Прощание. Игорь Тальков. (16+).
18.15 Детектив «Майор полиции». (16+).
22.00 События.
22.30 Обложка. Тайна смерти звезд. (16+).
23.05,1.55 90-е. Секс без перерыва. (16+).
0.00 События. 25-й час.
0.35 Петровка, 38. (16+).
0.55 Красный проект. (16+).
2.35 Прощание. Николай Караченцов. (16+).

ЗВЕ

пятница, 24 июля

РГВК
06.45 «Заряжайся!» 0+
07.00,08.30,12.30 Время новостей Дагестана
07.20 Передача на аварском языке 12+

ПЕРВЫЙ
5.00 Доброе утро. (12+).
9.00 Новости. (16+).
9.25 Доброе утро. (12+).

РОССИЯ 1
09:00 Канал национального вещания «Шалбуздаг» (на лезгинском языке)
14.30, 21.05 Вести-Дагестан

НТВ
5.15 Т/с «Мухтар. Новый след». (16+).
6.00 Утро. Самое лучшее.
8.00 Сегодня.

ДОМАШНИЙ
6.30 6 кадров. (16+).
7.00 По делам несовершеннолетних. (16+).

ТВ-ЦЕНТР
6.00 Настроение.
8.15 Ералаш.
8.25 Х/ф «Сказ про то, как царь Петр арапа женил».

ЗВЕЗДА
5.25,8.20 Т/с «Смерть шпионам!» «Крым». (16+).
8.00 Новости дня.
8.40,10.05 Х/ф «Аты-баты, шли солдаты...» (12+).

суббота, 25 июля

РГВК
07.00,08.30 Время новостей Дагестана
07.20 Передача на кумыкском языке 12+

ПЕРВЫЙ
6.00 Доброе утро. Суббота. (12+).
9.00 Играй, гармонь любимая! (12+).

РОССИЯ 1
5.00 Утро России. Суббота.
8.00 Вести. Местное время.

НТВ
5.25 Т/с «Мухтар. Новый след». (16+).
6.05 Т/с «Икорный барон». (16+).

ДОМАШНИЙ
6.30 6 кадров. (16+).
6.35 Мелодрама «Моя новая жизнь». (Украина).

ТВ-ЦЕНТР
5.55 Х/ф «Дайте жалобную книгу». (16+).
7.35 Православная энциклопедия.

ЗВЕЗДА
5.40 Д/с «Сделано в СССР».
6.00 М/ф.
7.15,8.15 Х/ф «Счастливая, Женька!»

воскресенье, 26 июля

РГВК
07.00,08.30 Время новостей Дагестана
07.20 Передача на лезгинском языке «Вахтар ва инсанар» 12+

ПЕРВЫЙ
5.10,6.10 Х/ф «Командир счастливой «Шуки»».
6.00,10.00 Новости. (16+).

РОССИЯ 1
5.50 Х/ф «Первый после Бога». (12+).
8.00 Местное время. Воскресенье.

НТВ
5.25 Т/с «Мухтар. Новый след». (16+).
6.10 Т/с «Икорный барон».
8.00 Сегодня.

ДОМАШНИЙ
6.30 6 кадров. (16+).
6.50 Д/с «Звезды говорят». (16+).

ТВ-ЦЕНТР
5.55 Х/ф «Женильба Балзаминова».
7.20 Фактор жизни. (12+).

ЗВЕЗДА
5.50 Х/ф «Морской характер».
7.35 Х/ф «Случай в квадрате 36-80». (12+).

КУЛЬТУРА 20 ПО 26 ИЮЛЯ

ПОНЕДЕЛЬНИК
6.30 Письма из провинции.
7.00 Легенды мирового кино.
7.30 Д/с «Космос - путешествие в пространстве и времени».

СРЕДА
6.30 Письма из провинции.
7.00 Легенды мирового кино.
7.30,12.50,19.30 Д/с «Космос - путешествие в пространстве и времени».

ЧЕТВЕРГ
6.30 Письма из провинции.
7.00 Легенды мирового кино.
7.30,12.50,19.30 Д/с «Космос - путешествие в пространстве и времени».

ПЯТНИЦА
6.30 Письма из провинции.
7.00 Легенды мирового кино.
7.30,12.50,19.30 Д/с «Космос - путешествие в пространстве и времени».

СУББОТА
6.30 Роберто Росселлини «Стромболи, земля Божья».
7.05 М/ф «Грибок-теремок».
8.00 Х/ф «Премьера в Сосновке».

ВОСКРЕСЕНЬЕ
6.30 М/ф: «Степа-марок», «Ночь перед Рождеством».
7.45 Х/ф «Незаконченный ужин».

РАДИО
ПОНЕДЕЛЬНИК
11.10. Вести «Дагестан»
11.30. Радиотамаша
ВТОРНИК
11.10. Вести «Дагестан»
11.30. «Актуально».

Программа гъзаураиди - Н.ВЕЛИБЕГОВА

Гъаж авун члехи берекат я

Ямин МЕГБАМЕДОВ,
диндин рекъый алим

ГЪАЖ - йиса садра (12-варз тир зультъ-гъижжа вацра) Меккада къиле физвай ва виче вири дуньядин мусурманри иштирак-завай зурба вакъиа я. Ам Аллагъдин рекъе зурба ибадат, Исламдин вад лагъай дестекни я. Мумкинвал авай мусурмандиз умуьрда са сеферда гъаж авун ферз я. Гъаж пайгъамбаррин ва абурун терефдаррин - асгъабрин, табиинрин, иманлуьрин ва къанажагълу ксарин рехъ я! Чакай гъар садаз а зурба карвандик экечлун, лайихлу межлисда иштиракун члехи бахт я! Ибрагъим пайгъамбарди вичин хва Исмаилахъ галаз Аллагъ-Тааладин эмирдалди Кябе эцигайдалай къулухъ, Аллагъ-Таалади адаз гъаждиз азан гун буюрмишна. Гъа йикъалай къулухъ а эвер гуниз муьмин ксари гъаж авуналди жаваб гузва ва и кар Кябе амай къван - Къияматдин Югъ къведалди давам жеда. Гъаждин къилин югъ Арафадин югъ я. И юкъуз дуньядай атанвай вири гъажяр чпел са игърамдин либасар алаз, члехи ва гъвечи, паб ва итим, кесиб ва девлетлу, пачагъ ва лежбер, чпин арада авай тафаватриз килиг тавуна, Аллагъдиз ибадат авун патал вири сад хъиз Арафатдин майдандал къваті хъана акъвазун зурба агъвалат я! Ам вири инсанар Къияматдин Юкъуз Гъарасат майдандал гъахъ-гъисаб авун патал къваті хъуниз ушар вакъиа я!

Гъаждин лайихлувилер ва сувабар

1. Аллагъ-Таалади Къуръанда лагъанва (3-сура, 96, 97-аят, мана): **“Гъакъикъатда, сифте эцигнавай “Квал” инсанриз (абура ана Аллагъдиз ибадат авун патал) - Баккада (Меккада) авайди (Кябе) я, берекатлуди яз ва (Дуьз рекъин) регъбер (себб) яз алемриз (инсанриз)!**

Ана (а **“Масжид-уль-Гъарамда” ачух делилар (пишанар) ава: Ибрагъиман макъам (Ибрагъим пайгъамбар акъвазай еке къван). Ва вужаниз (“Масжид-уль-Гъарамдиз”) гъахъайтла, (ам ана) саламатшле жеда. Ва (вири) инсанрал Аллагъдин вилик Квалел (Кябедал) гъаж авунин ферз (буржу) ала, а рекъиз фидай мумкинвал авай-бурал. Ва ни кафирвал авуртла (гъаж инкариз), гъакъикъатда, Аллагъ алемриз (гъач) муьгътеж туи!”**

2. Гъадисда лагъанва, (мана): Пайгъамбардивай (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хъурай вичиз) хабар къунай: “Гъи амал виридалайни лайихлу (хъсан) я? Ада лагъана: “Аллагъдихъ ва Адан Расулдихъ иман гъун!”. Адавай мад хабар хъуна: “Ахпа вуч (гъи кар)?”. Ада лагъана: “Аллагъдин рекъе жигъад авун!”. Адавай мад сеферда хабар хъуна: “Ахпа вуч (гъи кар)?”. Ада лагъана: “Керчек гъаж авун!” (керчек - гунагъ квачир гъаж. Виче кесибриз тлуьн гун, хъуьтуьрл рахун авай гъаж) (Бухарий, Муслим).

3. Гъадисда лагъанва, (мана): Пайгъамбарди (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хъурай вичиз) лагъана: “Ни гъаж авуртла, вичи гъашервал ва асивал тавуна, ам вичин дибеди хайи юкъуз хъиз михъид яз (гъаждай) хкведа” (Бухарий, Муслим).

4. Гъадисда лагъанва, (мана): Пайгъамбарди (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хъурай вичиз) лагъана: “Куьне сад-садан гуьгъуьнаваз гъаж ва умра ая, дугъриданни, абурун къведани (инсандикай) кесибвал ва гунагъар (ам абуркай михъи ийизва) къакъудзава - “чатухъандин целдин цу” (цлурнавай) ракъ, къизил, гимиш михъи ийизвайвал рукъарикай. Ва керчек гъаждин суваб анжах Женнет я!” (Насаий, Турмизий).

5. Гъадисда лагъанва, (мана): Пайгъамбарди (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хъурай вичиз) лагъана: “Гъаж ва умра ийизвайбур Аллагъдин (патав атанвай) векилрин десте я, эгер абурун Адаз дуьа (ялвар) авуртла, Ада абуроз жаваб гуда.

Эгер абурун Адаз астагъфир авуртла, Ада абуроз (гунагъар) багъишда” (Насаий).

Зуль-гъижжа вацран сифте цлуд йикъан члехи дережа (эгъмийт)

Ибн Аббасалай (Аллагъ рази хъурай къведалайни) атанвай гъадисда лагъанва: Пайгъамбарди (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хъурай вичиз) лагъана (мана): “Авач (йисан) йикъара ийизвай са диндар амални и йикъара (зуль-гъижжадин сифте 10 юкъуз) ийизвай (диндар) амалрилай (сувабдиз) артух. Абуру лагъана: “Жигъадни артух тушни?” Ада лагъана: “Жигъадни (сувабдиз) артух туш, анжах а кас квачиз, вич (Аллагъдин рекъе) хсуси чан ва мал-девлет эцигна экъечлай ва (анай) хтун тавур” (Бухарий).

Маса гъадисда лагъанва, (мана): “Вири йикъарикай гъа и цлуд йикъа авур диндар амал Аллагъдиз виридалайни клани я...” (Турмизий). Гъавилай шариатдин алими лугъузва хъи, йисан вири йиферикай виридалайни лайихлубур, суваб пара авайбур Рамазан вацран эхиримжи цлуд йиф (абурал Лайлатуль-Къадр авайвилай) ва йисан вири йикъарикай виридалайни лайихлубур, суваб пара авайбур Зуль-гъижжадин сифте цлуд югъ я! Гъар са мусурман кас и йикъара къетендиз, жезмай къван гъаф хъсан крар, диндар амалар йуиз алахъна кланда! Гъаждиз фейибур и цлуд юкъуз Меккада жеда... Гъаждиз тефенвайбур, гъар сад, вич авай чкада хъсан крар йуиз алахъна кланда: сунна север хуьз, садакъаяр гуз, Къуръан клелиз, Арафадин юкъуз сив хуьз... Гъадисда лагъанва: **“Арафадин йикъан сив хуьни кве йисан-алатай ва къведай йисарин - гунагъар багъишда ва ашураъ - йикъан сив хуьни (муьгъарам вацран 10- лагъай югъ) - алатай йисан гунагъар багъишда) (Муслим).**

Чаз мусурманриз - Аллагъ-Таалади гъаж гъижжрадин 9-йисуз ферз авуна. Алай 2020-йисуз зуль-гъижжа вацран сад лагъай югъ (тахминан) 22-июлдиз жезва, Арафадин югъ - 30-июлдиз ва Къурбан - сувар югъ 31-июлдиз. Гъажда авачир ксари Арафадин юкъуз сив хуьн риклелай алудна виже къведач.

Гъаж авунин къайда (къурелди)

Гъаждин вахт алуькяйла, гъаж ийизвай мусурман касди (Мединадин патав гъай) Зуль-Гъулайфа - “Микъат” лугъудай чкадал “игърам” (итимри лацу кве пек ва дигъегълири чпин цлуд хижаб) алуькна гъаждин ва умрадин ният ийида. (Гъажни умра ийидай пуд жуьре ава: 1 - “таматтугъ” (сифте умра, ахпа гъаж); 2 - “кыран” (гъажни умра санал); 3 - “ифрад” (гъаж кылди). Чна и пудакай таматтугъдин мисал гъида).

Ният ийидайла лагъана кланда: “Лаббайка Аллагъумма умратан...”. Идалай къулухъ игърам алуькнавай касдиз цлуд кар къадагъа я (...). Ахпа “Лаббайка Аллагъумма лаббайка...” лугъуз Меккадиз фида... (Гъилер чуьхуьн къачуна гъазур хъана) Кябедал агакъайла сифте тлаваф (Кябедихъ ирид сефер гелкъуьн ва адахъ галай кве кыл сунна кап) ийида. Гуьгъуьнлай (гъа Мисклинда) сагъй (Сафа-Марвадин арада ирид сефер къекъуьн) ийида, ахпа къилин чларар куьруь ийида, игърам хтлунда. Гъа идалди умра авун беъем жезва...

Зуль-гъижжадин 8-даз гъа авай чкада (муьгъманханада) гъаж авун патал мад сефер игърам алуькна ва ният ийида: “Лаббайка Аллагъумма гъажжан”, ва “Лаббайка...” лугъун давамарда. Ахпа анай Минадиз фида (сунна кар я). Ина йиф авуна пакамахъ (зуль-гъижжадин 9-даз) Арафадиз рекъе гъатда (нисин кплунилай гъетрен кплуналди Арафада акъвазун ферз кар я). Гуьгъуьнлай, рагъ ацуькяйла, вири Муздалифадиз фида (ана йиф акъудун лазим кар я). Пакамахъ (зуль-гъижжадин 10-даз - КъурбанД Суварин юкъуз) анай Минадиз хкведа ва Члехи Жамаратдал ирид къван гъалчна кланда. Ахпа кыл туна (дигъегълири чпин чларар 1-2 см куьруь ийида) игърам хтлунда (игърам хтлуьнайла а къада-

гъаяр алат хъийизва са кар квачиз). Гуьгъуьнлай къурбанд-гъайван туквада, Кябедал тлаваф ва сагъй ийида (адалай къулухъ гъа амай са къадагъани алат хъийизва) ва йиф акъудиз Минадиз хкведа. Пакадин юкъуз нисин кплунилай къулухъ пуд Жамаратрал гъар садал ирид къван гадарда. Минада мад са йиф акъудда. Пакадин юкъуз мад нисин кплунилай къулухъ пуд Жамаратрал гъар садал ирид къван гадарда. Адалай къулухъ Меккадиз хъфидай ихтияр ава (акл ийиз хъайитла, рагъ хъфидалди Минадай экъечна кланда). Гъакни пуд лагъай йифни Минада хъуьна, пакадин юкъуз нисин кплунилай къулухъ пуд Жамаратрал гъар садал ирид къван гадарна, ахпа Меккадиз хъфидай ихтиярни ава. Гуьгъуьнлай гъаждин крарикай амукъзавайди анжах “Сагърай лугъунин тлаваф” я, амни Меккадай экъечлалди - къвализ хъфиз рекъе гъатдалди ийида. Гъа идалди гъаж тамам жезва!

Гъаж авур инсан, гъелбетда, хъсанвилехъ дегъиш жеда, вучиз лагъайтла гъаж авун - ам диндар амалдалди, кардалди дуьз тербия гун я мусурман касдиз. Гъажди мусурман касдин алакъаяр вичин Раббидихъ галаз михъи ийизва ва мягъкемарзава.

Къейд авун лазим я, кечмиш хъанвай мусурман ксарин, (сагъ тежедай азардикди) азарлу яз ва я лап къуьзуь яз зайиф гъалда авай ксарин паталайни гъаж ийиз жеда. А кар шариатдин делилри тесгъарзава:

1. Ибн Аббасалай (Аллагъ рази хъурай къведалайни) атанвай гъадисда лагъанва: **Пайгъамбардин патав (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хъурай вичиз) жуьгъайна - къебиладай са дигъегъли ата-на ва лагъана (мана): “Дугъриданни, зи дидеди незуьр авуна вичи гъаж авунин, амма гъаж ийидалди ам къена. Ихтияр авани заз адан паталай гъаж ийидай? Ада лагъана: “Эхъ, авуна гъаж адан паталай! Ви фикир вуч я: эгер адал (ви дидедал) бурж алайтла, вуна ам вахкудайни? Аллагъдин буржар вахце, Аллагъ лапни лайихлу я (Адан буржар) тамамдиз вахкуниз” (Бухарий).**

2. Маса гъадисда лагъанва: Са дигъегълиди Пайгъамбардиз (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хъурай вичиз) лагъана: **“Я расула-Плагъ! Дугъриданни, Аллагъдин ферз Адан бендейрал тайинарнай гъаждин гъакъиндай зи бубадиз агакънава. Ам лап яшула кас я ва ам деедал акъахдай (гъаждин сефердиз фидай) гъалда авач. Ихтияр авани заз адан паталай гъаж ийидай? Ада лагъана: “Эхъ!”...” (Турмизий).**

Гъа и ва маса гъадисар делил яз къуна, шариатдин алими рагъметдиз фенвай мусурман ксарин паталай гъаж авун дуьз кар тирди, адакай къенвай мусурман касдиз менфят ва суваб авайди лугъузва! Гъавилай, гуьурметлу стхар ва вахар, низ вичин рагъметлу диде-бубадиз, вах-стхадиз, веледдиз, муьква-къилидиз менфят гуз кланзаватла, квевай абурун паталай гъаж ийиз жеда (я а касди тунвай ирсдин малдикай къачунвай гъакъидихъ, я куь хсуси гъакъидихъ). Адан паталай квевай ва я куьне векил авуна и кар масадаз тапшурмишдай ихтиярни ава. Ва (къейи касдин гъакъиндай) са бязи инсанри ийизвай делилсуз крарикай (месела: яхцлурар, яхцлурни цликъвед йифер, йис атлунар...) къейи касдиз са менфятни авач! Чна, мусурман ксари, шариатдин делилри къалурнавай крар авуна кланда, гъа крар я Аллагъди къабулдайди! Масадан паталай гъаж авунин кардиз са шарт! ава: куьне а кар вичин ферз гъаж виликамаз авунвай касдал тапшурмишна кланда! Ва гъакни ни чан алай маса касдин (азарлудан, къуьзуьдан) паталай гъаж ийизватла, а касди адан изиндалди авуна кланда.

Гъаж авун зурба бахт я, адакай и дуньяядани ва Эхиратдани хийир ава! Чна Аллагъдивай Ада чаз гъар садаз гъаж авун къисметун ва регъятарун, ам ада авун ва чаз берекатар артухарун тлавазава! Аммин!

Цин гъайванрикай

Салам МУРАДАЛИЕВ

Имам аш-Шафиидин мазгъабдал асаслу яз, цин гъайванрикай недай ихтиярар авайбурукай куьруь делилар.

Анжах це яшамш жезвай гъайванар кве жуьрединбур ава: балугъар (балугъдин клалуб авай цин вири гъайванар) ва балугъар туширбур.

Балугъар ва абурун жуьредик акатзавай цин амай вири гъайванар, абур гъи къайдада къейитлани, недай ихтияр ава. Ихътин гъайван туклуьнин игътияж авач ва и жигъетдай алимин арадани фикир сад я. И месэладин гъакъиндай Аллагъдин гафар субутдин делил яз гъиз жеда, мана: **“Гъалалнава квез гуьлуьн гуьурч ва адан (гуьуляй къачузвай) недай затлар (гуьлуьн гъайванар, балугъар) - ишлемишдай менфятар яз квез ва рекъевайбурузни (сеферда авайбуруз). Ва гъарамнава квез къураматдал гуьурч авун куьн игърамда ва я “Гъарам” (лугъудай чкада) авай къван вахтунда. Ва кичле хуьхъ квез Аллагъдихъай, Вичин патав куьн квалт хъийидай (гъахъ-гъисабдиз)!”** (“Аль-Маида” сура, 96-аят).

Имам Малика, Абу Дауда ва масабур агакъарнавай гъадисди хабар гузвайвал, Пайгъамбарди (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хъурай вичиз) лагъана, мана: **“Гуьлуьн яд михъиди я ва ана къенвай гъайван недай ихтиярар ава”.**

Къейд ийин хъи, къенвай балугъ тлуьнин жигъетдай са шарт! ава: эгер ам члур хъанвачтла. Аль-Бейхакъиди, ибн Маджагъди ва масабур агакъарнавай гъадисдай ашкара жезвайвал, Пайгъамбарди (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хъурай вичиз) лагъана, мана: **“Чаз къенвай кве зат! (гъайванар) ва ивидин кве жуьре недай ихтияр авач. Къенвай затлар - балугъ ва цлиц! (саранча), ивидикай - лекъ ва цуьлез”.**

Балугъар тушир цин гъайванар тлуьнин жигъетдай алимин арада гъар жуьредин фикирар ава. Абурун члехи паюни це гъихътин шартлара къенвай гъайван ятлани, ам недай ихтиярар ава лугъузва.

(Макъала хъидайла
“аль-муьтамад фи аль-фикхи
аш-шафий” чешимедикай
менфят къачуьна. Муьгаммад
аз-Зухейлий).

Малумат

Играми ватангълияр!

Августдин эвел къилерилай гатлунна Махачкъалада, имам аш-Шафиидин тварунихъ галай мисклинда, Къуръан ва Пайгъамбардин (къуй Аллагъдин патай салават ва саламар хъурай вичиз) умуьрдин рехъ чирунай диндин тарсар къиле тухудайвал я. Къейд ийин хъи, тарсар лезги члалал тешкилда, гъавилай аниз анжах лезгийривай къез жеда. И делилди шегъердин чкада авай чи ватангълийриз диндихъ галаз санал хайи члалайни чирвилер къачудай мумкинвал гуда.

Тарсар мисклиндин имам, алим Тажидин гъажи Къазибегова тухуда. Чебни гъар гъафтеда, саласа ва жуьма йикъара, гъетрен кплунилай (вечерний) къулухъ месин (ночной) кплуналди къиле фидайвал я.

Имам аш-Шафиидин тварунихъ галай мисклин Махачкъалада, Дагустандин хуьруьн майишатдин ва недай-хъвадай суьрсетдин министрстводин дараматдин къулухъ (микрорайон “Ветеран”), Хушетдиз физвай рекъин къерехда ава.

Тарсариз къведай ният авайбурувай, суалар пайда хъайитла, телефондин **8-928-872-34-31** нумрадиз зенг ийиз жеда.

“Лезги газетда” диндин пак кхъинар жезва. Гъавилай ам чиркин чкайрал гадарун къада Гъа я.

Лезги газет

УЧРЕДИТЕЛЬ:

Дагъустан Республикадин информатизациядин, алакьадин ва массовый коммуникациярин министерство

367018, Махачкъала, Насрутдинован пр., 1 "а"

КЪИЛИН РЕДАКТОР

М. И. ИБРАГЪИМОВ

(+78722) 66-00-60

E-mail: lezgiGazet@yandex.ru

КЪИЛИН РЕДАКТОРДИН

ЗАМЕСТИТЕЛЬ

К. Н. ФЕРЗАЛИЕВ

66-13-55

ЖАВАБДАР СЕКРЕТАРЬ

Ш. Ш. ШИХМУРАДОВ

66-02-81

ОТДЕЛРИН РЕДАКТОРАР:

ПОЛИТИКАДИН

Н. М. ИБРАГЪИМОВ

66-00-59

ЭКОНОМИКАДИН

Ж. М. САИДОВА

66-00-63

КУЛЬТУРАДИН

Д. Б. БЕЙБАЛАЕВ

66-00-58

ЛИТЕРАТУРАДИН

М. А. ЖАЛИЛОВ

66-00-64

ЯШАЙШИДИН ВА ЧАРАРИН

Р. С. РАМАЛДАНОВА

66-00-57

БУХГАЛТЕРИЯ

66-00-62

КАССА

66-00-56

ЖАВАБДАР КОРРЕКТОР

М. МАГЪАМДАЛИЕВА

ВЕРСТКА ИЙИЗВАЙДИ

Ш. ФЕЙЗУЛЛАЕВА

Газет йиса 52 сеферда актъазва Газет алакьадин, информационный технологиярин ва массовый коммуникациярин хиле гуьзчивал авунин рекъай Федеральний къуллугъдин Дагъустан Республикада авай Управлениди 2019-йисан 22-апрелдиз регистрація авуна.

Регистрациядин нумра ПИ № ТУ 05-00420 Макъалаяр редакцияди туькьур хъйизва. Макъалайриз рецензияр гузвач ва абур элкъвена вахузвач. Редакциядинни макъалайрин авторрин фикрар сад тахъун мумкин я. Газетда чап авун патал теклифинавай матери- алра гъанвай делилрин дуьзвили ва керчек- вилин патакъай жавабдарвал авторрин чпин хиве гъатзава.

РЕДАКЦИЯДИН ВА ИЗДАТЕЛДИН АДРЕС:

367018, Махачкъала, Насрутдинован проспекта, 1 "а". Печатдин къвал

ГАЗЕТДИН ИНДЕКСАР:

Йисан - 63249

Зур йисан - 51313

Чап ийиз вахуздай вахт - 21.00

Чап ийиз вахкана - 17.40

Газет "Издательство" "Лотос" ООО-дин типографияда чапна.

367000, Махачкъала,

Пушкинан куьче, 6.

Тираж 5048

И лишандик квай материалар гъакъидихъ чапзавайбуру я.

Икъван яшар хъанвайбуру келдари

НАШИ РЕКВИЗИТЫ:

ГБУ "Редакция республиканской газеты "Лезги газет"

УФК по РД
Отделение - НБ РД г.Махачкала
БИК - 048209001
ИНН - 0561051314/КПП - 057101001
Р/Сч - 40601810100001000001
Л/Сч - 20036 Ш60090

Гь

Мубаракрай!

Татархан хуьре яшамниш жезвай агъсакъал, чехи хизандин къил Жамал БАБАШЕВАЗ:

Мубарак хуьй юбилей ваз, Дагъларин лекъ,

зи дуст Жамал Яргъал уьмуьр,

чанни сагъ яз, Гележег рехъ рикле багъ яз,

Шаддиз хуьрай гуьгъуьл, Жамал!

70 ЙИСАН ЮБИЛЕЙ ТЕБРИКЗАВАЙ АШУКЪ АЙДУН ВА ДУСТАРИН ДЕСТЕ.

Татархан хуьр я ви бине, Дерин тарих хуьзва куьне, Меденият къуна вине, Межлисар шад тухуз

хуьре, Чанда мани, къуьл хуьй, Жамал!

Лезги ханум Ширина ваз (Ви уьмуьрдин гуьзел аваз) Вад хва гана са рушни

галаз, Даим шад я, къун сагъ акваз,

Хтуларни къужахдаваз, Къуй беъгерар бул хуьй, Жамал!

Къурмишинава межлис чехи,

Ярар-дустар, мукъва-къили, Лугъуз тостар, шад яз вири,

Ашукъ Айдуьн лугъуз мани, Мубаракиз и югъ, Жамал!

Аялрин хатасузвал патал

Ш.Г.ГЪАЖИЕВ, Махачкъала шегъердин Кировский райондин цаяр къунрал гуьзчивалдай государстводин инспектор, къенепатан къуллугъдин капитан

Дагъустан Республикада авай Россиядин МЧС-дин Къилин Управлениди 2020-йисан асул серенжемдин пландал асаслу яз, 2020-2021- келунин йисуз школаяр цаяр къуникай хуьнин дережа хкажунин макъсаддалди июль-август варцара "Школа 2020" тивар алаз профилактикадин серенжем кыле тухуда.

И мярекатда и къуллугъдин къуллугъчийри иштиракда. Абуру цаяр къуникай хуьдай системайрин къвалах ахтармишда, школайрин муаллимрихъ ва ученикрихъ галаз махсус тарсар. 2020-йисан 1-10-сентябрдиз школьникар цаяр къур дуьшуьш хъайитла санай масаниз куьчардай тренировкаяр кыле тухуда.

Цай къунин хаталувили гьалда авай школаяр раижда. Келунин цийи йисан сифтедай рекъера ва транспортда аялрин хатасузвал таъминарунин мураддалди Махачкъала шегъердин Кировский райондин гуьзчивалдай отделди шегъердин администрациядин образованидин управленидихъ галаз санал Кировский райондин школайра "Аялрин хатасузвили варз" кыле тухудай план туькьурнава.

Цаяр къур дуьшуьшар акуртла ва я гумадин ни атайтла, "112" нумрадиз зенг авун чарасуз я.

Гъвечли мах

Там. Жанавурдиз аквада хъи, клекеди илигна тарцин тандиз клуф язва, са ван я тама гъатнавайди. Жанавурдиз адак хуькуьриз клан жеда ва лугъуда:

- Эй вун, клекле, датлана клуф ягъиз жеда хъи тарариз.

Акъвэн зегъмет чулгъаз, жуваз са туьквей муг - къазма къванни туькьуриз алакьнач валай.

- Эй жанавур, тугъметда клекледи, - пехъи, инсафсуз вуна гъамиша мал-хъб, гъайванар кукварзава. Бес вавай жуваз са туьквей клуртни цваз хъанвач хъи.

Фикирлу жеда жанавур ва клекледи дуьз лугъузвайди къатлунда. Къведа ам сикрен патав ва лугъуда:

- Дуст сикл, за ваз лапагар гъи-

да, вуна заз са вижевай клурт цуз.

Рази жеда сикл. Гъизва вагъшиди лапагар - сад, къвед, пуд... Амма клурт аквадач. Эхирни жанавурди клурт мус гъазур жеда лагъана хабар къада. Амалдар сикре лугъуда:

- Пака нянрихъ хъиз клурт гъазур жеда. Анжах хивекни хурудик кутадай яргъи йис, яни чарар герек я. Алад вун атла хуьруьз. Ана къерехда авай къвалихъ галай сала са балклан ава. Вуна гъадан тумни фири гъаз хъша. Як герек авач.

Фида жанавур лагъай чкадиз. Аваз-ва балклан. Къулухъай чинеба вегъена, къаз клан хъайила, къуватлу балкланди лезнар квай клураривди акл яна хъи, вагъшидин ахмак келле пад хъана...

Са къадар вахтарилай сикл а салаз мукъва хъайитла, живедал жанавурдин сарарини кларабри цярцяр гъува...

"ЛГ"-дин 28-нумрадиз акъатай сканворддин жавабар:

ДУЪЗ ЦАРАРА: Сталинград. Таржума. Хва. Эсер. Рипе. Саягъ. Луту. Рурк. Абуьр.

ТИК ЦАРАРА: Пси. Фур. Гвез. Дава. Тахсиркар. Уюн. Эвелук. Расука. Багълар.

Миграгърин юкъван мектебдин муаллимрин коллективди Ингъар Султангъмедович ЖУМАРТОВ рагъметдиз финихъ галаз алакьалу яз адан хизандиз ва вири мукъва-къилириз башсагълугъвал гъува.

Д.М. Дадашев

И йикъара Докъузпара райондин агъалийрив пашман хабар агакъна: чи арадай баркаллу инсан, "РД-дин жегилрин лайхлу насигъатчи" Дадашев Дадаш Мирзеагъаевич акъатна.

Д.Дадашев 1940-йисан 30-октябрдиз Ахцегъ райондин Мичегърин хуьре дидедиз хъана. 1961-йисуз ада Хасавюрт райондин Къурушрин мектеб, Хасавюртдин педучилище яру дипломдалди акъалтарна. Къурушрин хуьруьн мектебда тарсар гуз, ада ДГУ-да заочнидаказ къилин тагъсилни къачуна.

1989-йисуз Дадаш муаллим Дербент шегъердиз куьч хъана. Къве йисуз ракъун рекъин училищеда ва 14-нумрадин юкъван школада математикадай чирвилер гана.

Дербент райондин мулкара Докъузпара райондин Авадан хуьр бинеламиш хъайила, Дадаш Дадашев вичин хизанни галаз гъаниз куьч хъана. Ина "Аваданский" совхоздин профкомдин председателвиле, 1995-йисалай 2001-йисалди Авадан хуьруьн администрациядин кыле зегъмет чулуна. Чкадин жемат патал хийирлу гъаф къвалахар тамамарна: хуьр бес

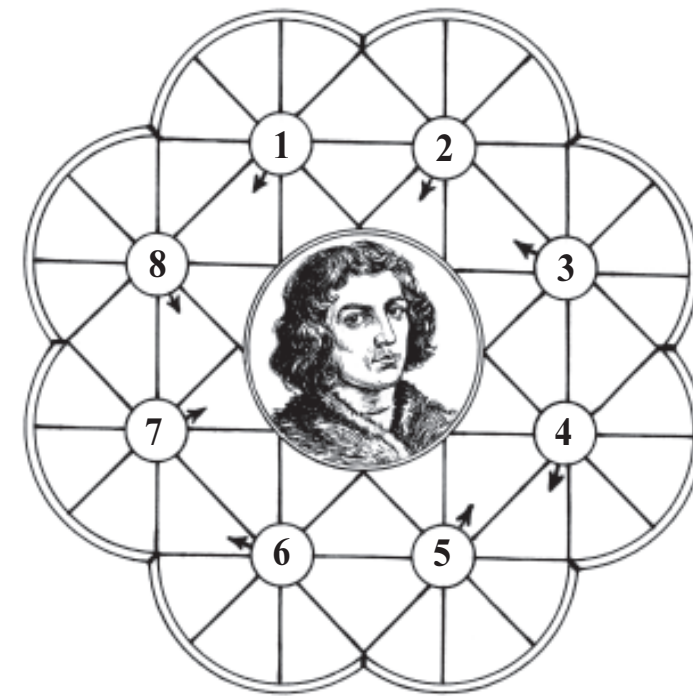

къадарда хъвадай ва дигидай целди таъминарна, куьчейра чиргъ туна, хуьруьн мектебдин материально-технический база мягъкемарна, медпункт ачухна, "Южный" лагер кардик кутуна. Ада чи районада кыле физвай хийирлу мярекатра активнидаказ иштиракзавай, жегилприз меслятар къалурзавай. Дадаш Мирзеагъаевича вичин уьмуьрдин чешнедалди чаз хийирлу ирс туна. Чидайбурун рикле-рам гъамишалугъ яз амукъда.

"Докъузпара район" МР-дин къилин везифаяр тамамарзавай Агъмед АГЪМЕДОВ, муниципалитетдин депутатрин собранидин ва Авадан хуьруьн администрациядин коллектив

Кроссворд

Туькьурайди - Салигъ ИБРАГЪИМОВ

1. Хуьтуьл ва тахта хътин къван. 2. Къуват авачир, зайиф. 3. Итимдин тивар. 4. США-дин са штат. 5. Шикилдиз килиг. 6. Фагъумдал, къатлурал гъалтайла, зайифди. 7. Назик ва хъсан ни галай цуьк. 8. Целай фидай улакь гъалзавайди.

"Лезги газетдин" редакциядин коллективди Расул Расуловаз - играми халу, рагъметлудан хизандиз - буба, багърийриз мукъва кас, РД-дин Общественный палатадин член, Докъузпара райондин ветеранрин советдин председатель Дадаш ДАДАШЕВ кечмиш хъунихъ галаз алакьалу яз башсагълугъвал гъува.

Шаир Нариман Къарибова Докъузпара райондин ветеранрин советдин председатель, РД-дин Общественный палатадин член Дадаш ДАДАШЕВ рагъметдиз финихъ галаз алакьалу яз адан хизанриз, вири багърийриз башсагълугъвал гъува.

Махачкъалада яшамниш жезвай Мердали Жалилова ва адан хизанди Миграгърин юкъван школадин яшлу муаллим, устад тербиячи ва насигъатчи, хизандин къил Ингъар Султангъмедович ЖУМАРТОВ рагъметдиз финихъ галаз алакьалу яз школадин коллективдиз, рагъметлудан хизандиз, мукъва-къилириз, вири багърийриз башсагълугъвал гъува.